

TIIVISTELMÄ

Euroopan neuvoston vammaispoliittinen toimintaohjelma. Helsinki 2006. 86 s.
(Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja; ISSN 1236-2050; 2006:18)
ISBN 952-00-1969-3 (nid.), ISBN 952-00-1970-7 (PDF)

Tehtävä

Malagan ministerikokouksen vammaispoliittinen julistus

Euroopan neuvoston ministerikomitea hyväksyi vuonna 1992 ensimmäisen vammaisky-symyksiä käsitelleen ministerikokouksen päätteenä suosituksen R (92) 6 yhtenäisestä vammaispolitiikasta.

Tämä urauurtava suositus linjasi vammaispolitiikkaa yli kymmenen vuoden ajan ja sai aikaan uusia osallistavia toimintalinjoja koskevia suunnitelmia, joista vammaiset henki-löt ovat hyötäneet sekä kansallisesti että kansainvälisesti.

Sittemmin on kuitenkin tapahtunut merkittäviä yhteiskunnallisia muutoksia. Siksi tarvi-taan uusia strategioita, joilla vammaisasioita koskevaa, sosiaaliin ja ihmisoikeuksiin perustuvaa lähestymistapaa kehitetään edelleen.

Toukokuussa 2003 Espanjan Malagassa kokoontunut Euroopan neuvoston toinen vam-maiskysymyksiä käsitellyt ministerikokous hyväksyi Malagan vammaispoliittisen julis-tuksen “Kohti täyttä osallistumista kansalaisina”.

Tätä koskien hyväksyttiin strategia, jonka päämääränä oli laatia Euroopan neuvoston vammaispoliittinen toimintaohjelma, jonka tavoitteena on vammaisten kansalaisten ih-misoikeuksien edistäminen ja heidän elämänlaatussa kohentaminen Euroopassa.

Toiminta-ajatus

Euroopan neuvoston vammaispoliittisen toimintaohjelman 2006 – 2015 tarkoituksena on saada Euroopan neuvoston vammaisten henkilöiden ihmisoikeuksia, syrjimättömyyt-tä, yhtäläisiä mahdollisuuksia, täyttä kansalaisuutta ja osallistumista koskevien tavoit-teiden pohjalta aikaan uudet kehykset tulevan vuosikymmenen eurooppalaiselle politiikalle.

Tämän toimintaohjelman tavoitteena on luoda kattavat kehykset, jotka ovat tarpeeksi joustavat ja mukautuvat maakohtaisiin olosuhteisiin. Se on tarkoitettu poliittisia linjauk-sia auttavaksi etenemissuunnitelmaksi, jonka avulla työhön osallistuvat kykenevät laa-timaan suunnitelmia, ohjelmia ja innovatiivisia strategioita, muuttamaan niiden painoi-kuksia ja toteuttamaan niitä.

Euroopan neuvosto pyrkii toteuttamaan vammaispoliittista toimintaohjelmaa antamalla kaikkien jäsenvaltioiden avuksi suosituksia, neuvoja ja asiantuntijatietoa.

Peruseriaatteet ja strategiset päämäärät

Peruseriaatteet

Jäsenvaltiot jatkavat syrjinnänvastaista ja ihmisoikeudet turvaavaa työtään lisätäkseen vammaisten henkilöiden itsenäisyyttä ja valinnanvapautta, parantaakseen heidän elämänlaatuaan sekä lisätäkseen tietoisuutta vammaisuudesta osana ihmisten monimuotoisuutta.

Tässä otetaan asianmukaisesti huomioon jo olemassa olevat aiheeseen liittyvät euroopalaiset ja kansainväliset asiakirjat, sopimukset ja suunnitelmat, varsinkin Yhdistyneiden kansakuntien vammaisten henkilöiden ihmisoikeussopimuksen valmistelutyön tulokset.

Euroopan neuvoston uuden sosiaalisen koheesion strategian (2004) mukaan on paneuduttava erityisesti herkästi haavoittuvien ryhmien – esimerkiksi lasten, nuorten, maahanmuuttajien, etnisten vähemmistöjen, vammaisten ja vanhusten – ihmisoikeuksien turvaamiseen.

Tämä vammaispoliittinen toimintaohjelma noudattaa sitä peruseriaatetta, että yhteiskunta on velvollinen huolehtimaan jokaisen jäsenensä osalta siitä, että vammaisuuden vaikutukset ovat mahdollisimman vähäiset, tukemalla aktiivisesti terveellisiä elämäntapoja ja huolehtimalla ympäristön turvallisuuden parantamisesta, asianmukaisesta terveydenhuollosta ja yhteisön tuesta.

Strategiset päämäärät

Vammaispoliittisen toimintaohjelman tärkein tavoite on toimia käytännön työvälineenä, jonka avulla kehitetään ja pannaan toimeen toteuttamiskelpoisia strategioita, joilla saadaan aikaan vammaisten henkilöiden täysi osallistuminen yhteiskunnassa sekä lopulta vammaisnäkökulman valtavirtaistaminen jäsenvaltioiden kaikkien alojen politiikkaan. Toimintaohjelma on pyritty laatimaan maakohtaisiin olosuhteisiin ja useissa jäsenvaltioissa käynnissä oleviin siirtymäprosesseihin soveltuvaksi.

Toimintaohjelmaan sisältyy suosituksia, jotka koskevat kansallisella tasolla toteutettavia erityistoimia. Se käsittelee myös niiden haavoittuvassa asemassa olevien vammaisryhmien tilannetta, jotka kohtaavat sellaisia erityisiä esteitä ja ongelmia, joihin tarvitaan monialaista toimintaa.

Toimintaohjelma kannustaa jäsenvaltioita vastaamaan vammaisten henkilöiden tarpeisiin järjestämällä laadukkaita ja innovatiivisia palveluja sekä lujittamalla jo olemassa olevia toimenpiteitä.

Toimintaohjelman toivotaan toimivan hyödyllisenä innoituksen lähteenä yksityisille yrityksille, kansalaisjärjestöille ja muille kansainvälisille organisaatioille. Vammaisjärjes-

töt katsotaan päteviksi ja asiantunteviksi politiikan kehittämiseen kuuluviksi kumppaneiksi, joita tulee kuulla asianosaisina vammaisten henkilöiden elämään vaikuttavissa päätöksentekoprosesseissa. Toimintaohjelman toimeenpanoa valvotaan ja arvioidaan säännöllisesti kansallisella tasolla tapahtuvan edistyksen seuraamiseksi ja hyvien käytäntöjen jakamiseksi.

Päätoimintalinjat

Euroopan neuvoston vammaispoliittinen toimintaohjelma on laaja-alainen ja kattaa kaikki vammaisten ihmisten elämän keskeiset osa-alueet. Näitä osa-alueita käsittelemään on laadittu 15 toimintalinjaa, joissa määritellään päätavoitteet ja jäsenvaltioiden tehtäväksi osoitetut erityistoimet.

Toimintalinjat muodostavat toimintaohjelman ytimen ja kattavat seuraavat aihepiirit:

- Toimintalinja 1: Poliittiseen ja julkiseen elämään osallistuminen
- Toimintalinja 2: Kulttuurielämään osallistuminen
- Toimintalinja 3: Tieto ja viestintä
- Toimintalinja 4: Koulutus
- Toimintalinja 5: Työllistyminen, ammatinvalinnanohjaus ja ammattikoulutus
- Toimintalinja 6: Rakennettu ympäristö
- Toimintalinja 7: Liikkuminen
- Toimintalinja 8: Elämä yhteisön jäsenenä
- Toimintalinja 9: Terveystieteet
- Toimintalinja 10: Kuntoutus
- Toimintalinja 11: Sosiaalinen suojeleminen
- Toimintalinja 12: Oikeusturva
- Toimintalinja 13: Väkipuhaltta ja hyväksikäytöltä suojeleminen
- Toimintalinja 14: Tutkimus ja kehittäminen
- Toimintalinja 15: Tietoisuuden lisääminen

Kansalaisten osallistuminen poliittiseen ja julkiseen elämään (toimintalinja 1) ja demokraattisiin prosesseihin on kansanvaltaisten yhteiskuntien kehitykselle ja ylläpitämiselle elintärkeää. Vammaisilla kansalaisilla tulee olla mahdollisuus vaikuttaa omaan yhteisöönsä. Siksi vammaisille henkilöille on tärkeää päästä käyttämään äänioikeuttaan ja osallistumaan poliittiseen ja julkiseen toimintaan.

Jotta vammaiset ihmiset integroituisivat täysin yhteiskuntaan, heidän on myös päästävä osallistumaan sen kulttuurielämään (toimintalinja 2). Olisi ryhdyttävä asianmukaisiin toimiin, joilla varmistetaan, että vammaiset ihmiset pääsevät mukaan kulttuuritoimintaan ja –järjestöihin ja voivat kehittää ja hyödyntää luovaa ja älyllistä potentiaaliaan itsensä ja yhteisönsä hyväksi.

Tämän edellytys on mahdollisuus tiedonsaantiin ja viestintään osallistumiseen (toimintalinja 3). Julkisten ja yksityisten tiedon- ja viestintätoimittajien on tärkeää ottaa vammaisten henkilöiden tarpeet huomioon. Olisi ryhdyttävä asianmukaisiin toimiin sen

varmistamiseksi, että vammaiset henkilöt voivat saada ja levittää tietoa tasa-arvoisesti muiden yhteiskunnan jäsenten kanssa.

Yhdenvertainen mahdollisuus koulutukseen (toimintalinja 4) on vammaisten henkilöiden sosiaalisen osallisuuden ja itsenäisyyden perusedellytys. Kasvatusta ja koulutusta tulisi saada elämän kaikissa vaiheissa esiopetuksesta ammattiopintoihin ja elinikäiseen oppimiseen. Valtavirran koulutusjärjestelmää ja erityisohjelmia tulisi tarvittaessa kannustaa yhteistyöhön, jolla vammaisia henkilöitä tuetaan omilla paikallisyhteisöissään. Valtavirtaistettu lähestymistapa voi myös auttaa parantamaan vammattomien tietoisuutta ja ymmärtämystä ihmisten monimuotoisuudesta.

Työllistyminen, ammatinvalinnanohjaus ja ammattikoulutus (toimintalinja 5) ovat vammaisten henkilöiden yhteiskunnallisen osallisuuden ja taloudellisen riippumattomuuden keskeisiä osatekijöitä. Tarvitaankin lainsäädäntöä, toimenpiteitä ja palveluja, joilla taataan vammaisten henkilöiden mahdollisuudet työllistyä ja pitää työpaikkansa. Yhtäläisiä työllistymismahdollisuuksia olisi tuettava yhdistelemällä syrjinnänvastaisia toimenpiteitä ja positiivisia erityistoimia sekä sisällyttämällä vammaisten kansalaisten työllisyyskysymykset valtavirran työvoimapolitiikkaan.

Saavutettava ja esteetön rakennettu ympäristö (toimintalinja 6) edistää yhtäläisiä mahdollisuuksia, itsenäistä elämää, aktiivista osallistumista yhteisössä ja työllistymistä. Kun suunnittelussa noudatetaan kaikille sopivan suunnittelun periaatetta, saadaan aikaan vammaisille kansalaisille esteetön ympäristö ja vältetään uusien esteiden luomista.

Esteettömän liikkumisen (toimintalinja 7) kehittäminen ja toteuttaminen kaikilla tasoilla parantaisi merkittävästi kaikkien vammaisten ihmisten mahdollisuuksia käyttää matkustajaliikennepalveluja. Tämä on itsenäisyyden, täyden työmarkkinoille osallistumisen ja aktiivisen yhteisön toimintaan osallistumisen edellytys.

Vammaisten ihmisten olisi kyettävä elämään mahdollisimman itsenäisinä, kyeten esimerkiksi valitsemaan oman asumismuotonsa ja elintapansa. Mahdollisuudet itsenäiseen elämään ja sosiaaliseen osallisuuteen syntyvät ennen kaikkea oman yhteisön jäsenenä elämisestä. Yhteisön jäsenenä elämisen (toimintalinja 8) tehostaminen vaatii strategioita, joilla tuetaan siirtymistä laitoshoidosta erilaisiin yhteisöpohjaisiin ratkaisuihin kuten itsenäisen asumisen järjestelyihin sekä pienimuotoiseen tuki- ja palveluasumiseen. Se edellyttää myös käyttäjälähtöisten ja yhteisöpohjaisten palvelujen sekä ihmiskeskeisten tukirakenteiden koordinoitua järjestämistä.

Niin vammaiset kuin vammattomatkin ihmiset tarvitsevat riittävää terveydenhuoltoa (toimintalinja 9). Heillä tulee olla yhdenvertaiset mahdollisuudet saada laadukkaita ja asiakkaiden oikeuksia kunnioittavia terveystalouksia. Siksi on tärkeää, että terveydenhuoltohenkilökunta kiinnittää enemmän huomiota vammaisuuden sosiaaliseen malliin (ja saa tarvittaessa tähän liittyvää koulutusta).

Toimintarajoitteen pakenemisen estämiseksi, sen seurausten lievittämiseksi ja vammaisten henkilöiden itsenäisyyden lisäämiseksi tulisi panna toimeen kokonaisvaltaisia kuntoutusohjelmia (toimintalinja 10), joihin kuuluu erilaisia saavutettavissa olevia ja tarvittaessa yhteisöpohjaisia palveluja.

Sosiaalisen suojelun järjestelmän (toimintalinja 11) tuottamat palvelut – kuten sosiaaliturva, sosiaalivastukset ja sosiaalinen tuki – voivat osaltaan parantaa asiakkaidensa

elämänlaatua. Vammaisten henkilöiden olisi hyödyttävä riittävästi sosiaalisen suojelun järjestelmistä ja saatava näitä palveluja yhdenvertaisesti. Mahdollisuuksien mukaan olisi tuettava siirtymistä tukiriippuvuudesta työllistymiseen ja riippumattomuuteen.

Vammaisten henkilöiden tulisi voida käyttää oikeusjärjestelmää samoin perustein kuin muutkin kansalaiset. Oikeusturvaan (toimintalinja 12) kuuluvat myös asianmukaiset toimet vammaisten henkilöiden syrjinnän poistamiseksi. Syrjinnän ehkäisemiseksi ja torjumiseksi on tarpeen ryhtyä riittäviin oikeudellisiin ja hallinnollisiin järjestelyihin.

Yhteiskunnalla on myös velvollisuus ehkäistä hyväksikäyttöä ja väkivaltaa sekä suojella ihmisiä niiltä (toimintalinja 13). Poliitiikan päämääriin tulisi kuulua vammaisten kansalaisten suojelu kaikilta hyväksikäytön ja väkivallan muodoilta sekä niiden uhrien asianmukainen tukeminen.

Tutkimus ja kehittäminen (toimintalinja 14) sekä tilastotiedon keruu ja analysointi ovat avainasemassa, jotta voidaan laatia ja panna toimeen tietoon ja näyttöön perustuvaa politiikkaa. Luotettava tieto on tarpeen uusien kysymysten tunnistamiseksi ja ratkaisumallien suunnittelemiseksi. On myös tärkeää etsiä parhaita käytäntöjä ja tarkkailla yhteiskunnassa tapahtuvia muutoksia.

Tietoisuuden lisääminen (toimintalinja 15) muodostaa koko tämän toimintaohjelman perustan. Syrjivää käyttäytymistä ja leimaamista olisi vastustettava ja ne olisi korvattava kaikkien saavutettavissa olevalla ja objektiivisella tiedolla vammojen ja toimintarajoitteiden seurauksista, jotta tietoisuus vammaisten tarpeista ja oikeuksista yhteiskunnassa lisääntyisi. Vammaisiin henkilöihin kohdistuviin kielteisiin asenteisiin tulisi puuttua ja vammaiskysymysten valtavirtaistamista tulisi edistää sekä julkishallinnon julkaisuissa että mediassa.

Monialaiset kysymykset

Euroopan vammaisväestössä on ihmisiä, jotka kohtaavat erityisiä esteitä tai kaksinkertaista syrjintää.

Vammaiset naiset ja tytöt, paljon tukea tarvitsevat vammaiset henkilöt, vammaiset lapset ja nuoret, ikääntyvät vammaiset, vähemmistöryhmiin kuuluvat vammaiset kansalaiset ja vammaiset maahanmuuttajat ovat kaikki suuremmassa syrjäytymisvaarassa ja osallistuvat yleensä vähemmän yhteiskunnan toimintaan kuin muut vammaiset.

Vammaisten naisten ja tyttöjen osallistumista rajoittavat usein monetkin eri esteet, jotka johtuvat sekä sukupuoleen että vammaisuuteen perustuvasta syrjinnästä. Naisten ja tyttöjen erityistilanne on otettava huomioon sekä vammais- että sukupuolinäkökulman valtavirtaistamispolitiikassa ja -ohjelmissa kaikilla tasoilla.

Vammaiset henkilöt, jotka tarvitsevat erityisen paljon tukea toimintarajoitteensa vakavuuden ja monitahoisuuden takia, ovat yksi herkimmin haavoittuvista vammaisryhmistä. Heidän elämänlaatunsa riippuu paljolti siitä, kuinka hyvin he saavat asianmukaisia ja laadukkaita palveluja sekä juuri oikeaa ja usein intensiivistä tukea. Tarvitaankin kaikkien asiaan liittyvien viranomaisen, valtion virastojen ja palveluntuottajien keskinäistä suunnittelua ja koordinoitua, jotta tämän ryhmän erityisongelmiin puututaan riittävän tehokkaasti.

Vammaisten lasten tulisi voida nauttia samoista Yhdistyneiden kansakuntien lapsen oikeuksia koskevassa yleissopimuksessa sovituista oikeuksista ja mahdollisuuksista kuten muidenkin lasten. Myös vammaiset nuoret ovat haavoittuva ryhmä. He kohtaavat edelleenkin vaikeita esteitä, jotka rajoittavat heidän osallistumistaan eri elämänaloilla. Vammaisten lasten ja nuorten erityisongelmia on tutkittava tarkemmin, jotta voidaan suunnitella ja panna toimeen tietoon perustuvaa politiikkaa kaikilla aloilla.

Vammaisten henkilöiden – varsinkin enemmän tukea tarvitsevien vammaisten – jatkuva ikääntyminen luo yhteiskunnille uusia haasteita Euroopassa. Tarvitaan innovatiivisia tapoja vastata näihin haasteisiin kaikilla politiikan ja palvelujen aloilla.

Vähemmistöryhmiin kuuluvilla vammaisilla kansalaisilla ja vammaisilla maahanmuuttajilla saattaa olla monenlaisia vaikeuksia, jotka johtuvat syrjinnästä tai julkisia palveluja koskevan tiedon puutteesta. Näiden ryhmien erityisongelmien ratkaisemiseksi tarvitaan kokonaisvaltaista lähestymistapaa, jossa otetaan huomioon kulttuuritausta, äidinkieli ja erityistarpeet.

Edellä mainitut vammaisryhmät kaipaavat monialaisia toimia, joilla varmistetaan heidän osallisuutensa yhteiskunnassa. Päättäjien on tunnustettava kaikkien näiden ryhmien kohtaamat esteet ja haasteet ja varmistettava, että politiikkaan kuuluu toimenpiteitä, jotka läpäisevät monia eri päätoimintalinjoja niin että nämä esteet poistetaan ja varmistetaan, että kaikki ihmiset voivat saavuttaa täyden potentiaalinsa. Tehokkaan monialaisen ja integroidun politiikan edistämiseksi tarvitaan kaksitahoista lähestymistapaa, joka poikkeaa tästä toimintaohjelmasta ja Euroopan neuvoston uudesta sosiaalisen koheesion strategiasta (2004).

Toimeenpano ja seuranta

Kaikille sopivan suunnittelun periaatetta noudattava suunnittelu, laatutyö, koulutus ja valtavirtaistaminen ovat toimintalinjojen ja monialaisuuden peruseriaatteiden mukaisia ja tämän vammaispoliittisen toimintaohjelman toimeenpanostrategian keskeisiä osatekijöitä. Kaikille sopivan suunnittelun periaatteen soveltaminen on ensiarvoisen tärkeää, jotta ympäristön esteettömyys ja tuotteiden käytettävyys paranee. On myös olennaisen tärkeää, että kaikki politiikka, toimenpiteet ja palvelut perustuvat korkeisiin laatuvaatimuksiin. Valtavirtaistamisella on politiikan kehittämisessä ja palvelutuotannossa osallistavamman yhteiskunnan edistämisen kannalta tärkeä osa.

Jäsenvaltioilla on päävastuu vammaispolitiikan kansallisen tason toimeenpanosta ja varsinkin niille kunkin toimintalinjan yhteydessä osoitetuista erityistoimista. Jäsenvaltioiden tulisi aluksi arvioida tämän vammaispoliittisen toimintaohjelman avulla jo olemassa oleva politiikkansa sekä sen taustalla olevat peruseriaatteet selvittääkseen, millä alueilla on vielä kehitettävää ja mihin erityistoimiin on ryhdyttävä.

Jäsenvaltioiden olisi sitten laadittava arviointinsa pohjalta strategioita, joiden tarkoituksena on yhdenmukaistaa niiden politiikka kansallisten varojen puitteissa tämän toimintaohjelman suositusten ja peruseriaatteiden mukaiseksi.

Jäsenvaltioiden tulisi pyrkiä yhteistoimintaan tämän toimintaohjelman toimeenpanossa ja arvioinnissa sekä luoda kumppanuussuhteita asiaan liittyvien sidosryhmien – varsinkin vammaisjärjestöjen – kanssa.

Kaikkia Euroopan neuvoston asiaankuuluvia elimiä ja komiteoita on kuultu tietoisuuden lisäämisen ja tämän toimintaohjelman toimeenpanon varmistamiseksi.

Ministerikomitea nimeää asianmukaisen foorumin hoitamaan seurantaprosessia ja voisi suositella, että jäsenvaltiot tutkivat tarkoin ensisijaisen tärkeät kysymykset. Vammaispoliittisen toimintaohjelman tehokas seuranta edellyttää, että jäsenvaltiot toimittavat tälle seurantafoorumille säännöllisesti kaikki tarvittavat tiedot.

Seurantafoorumi varmistaa, että ministerikomitealle tiedotetaan säännöllisesti vammaispoliittisen toimintaohjelman toimeenpanon edistymisestä.

Asiasanat: Euroopan neuvosto, ihmisoikeudet, politiikat, suositukset, toimintaohjelmat, vammaiset

SAMMANDRAG

Europarådets handikappolitiska verksamhetsprogram. Helsingfors 2006. 86 s. (Social- och hälsovårdsministeriets publikationer; ISSN 1236-2050; 2006:18) ISBN 952-00-1969-3 (inh.), ISBN 952-00-1970-7 (PDF)

Uppgift

Ministermötets handikappolitiska deklARATION i Malaga

Som avslutning på det första ministermötet om handikappfrågor godkände Europarådets ministerkommitté 1992 rekommendation R (92) 6 om en enhetlig handikappolitik.

Denna banbrytande rekommendation drog upp linjerna för handikappolitiken under mer än tio år och ledde till nya planer angående riktlinjerna för integrerad verksamhet, vilket handikappade personer har haft nytta av såväl nationellt som internationellt.

Efter det har det dock skett betydande samhällsliga förändringar. Därför behövs det nya strategier för att vidareutveckla en syn på handikappfrågor, som utgår från sociala och mänskliga rättigheter.

I maj 2003 godkände Europarådets andra ministermöte om handikappfrågor i Malaga i Spanien den handikappolitiska deklARATIONEN ”Mot ett fullt medborgerligt deltagande”.

Man godkände en strategi med målsättningen att utarbeta ett handikappolitiskt handlingsprogram för Europarådet där målet är att främja handikappade personers mänskliga rättigheter och förbättra deras livskvalitet i Europa.

Verksamhetsidé

Syftet med Europarådets handikappolitiska handlingsprogram 2006 - 2015 är att utifrån Europarådets mål angående handikappade personers mänskliga rättigheter, jämlika möjligheter, fulla medborgarskap och deltagande samt rätt att bli behandlade utan diskriminering skapa nya ramar för den europeiska politiken under det kommande årtiondet.

Ramarna som handlingsprogrammet leder till ska vara så vida och flexibla att de anpassar sig efter omständigheterna i de olika länderna. Programmet är avsett att vara en handlingsplan som stöder de politiska riktlinjerna. Med hjälp av handlingsplanen ska de som deltar i arbetet kunna utarbeta planer, program och innovativa strategier, ändra på deras tyngdpunkter och genomföra dem.

Europarådet strävar efter att genomföra det handikappolitiska handlingsprogrammet genom att bistå medlemsstaterna med rekommendationer, råd och expertinformation.

Grundprinciper och strategiska mål

Grundprinciper

Medlemsstaterna fortsätter arbetet mot diskriminering och för de mänskliga rättigheterna i syfte att öka handikappade personers självständighet och valfrihet, förbättra deras livskvalitet samt för att öka medvetenheten om handikapp som en del av den mänskliga mångfalden.

I detta arbete beaktar man på lämpligt sätt existerande relevanta europeiska och internationella dokument, avtal och planer, i synnerhet resultaten av det förberedande arbetet för Förenta Nationernas konvention om mänskliga rättigheter för personer med funktionshinder.

Enligt Europarådets nya strategi för social sammanhållning (2004) är det särskilt värnandet om de mänskliga rättigheterna för lätt sårbara grupper – t.ex. barn, unga, invandrare, etniska minoriteter, handikappade och äldre – som kräver insatser.

Det handikappolitiska handlingsprogrammet iakttar grundprincipen att samhället är skyldigt att sörja för att effekterna av ett funktionshinder är så små som möjligt för varje medborgare. Samhället ska göra detta genom att aktivt stöda hälsosamma levnadsvanor och sörja för förbättrad trygghet i omgivningen, ändamålsenlig hälsovård och socialt stöd.

Strategiska mål

Det handikappolitiska handlingsprogrammets viktigaste mål är att vara ett praktiskt redskap för att utveckla och verkställa genomförbara strategier för full delaktighet i samhället för handikappade samt slutligen att integrera ett handikapperspektiv i alla politiska områden (ofta kallat ”mainstreaming”) i medlemsstaterna. Man har försökt utarbeta handlingsprogrammet så att det lämpar sig för de olika förhållandena i länderna och för övergångsprocesserna som pågår i flera medlemsstater.

Handlingsprogrammet innefattar rekommendationer om specialåtgärder som ska genomföras på nationell nivå. Det behandlar också situationen för sårbara handikappgrupper som möter sådana särskilda hinder och problem som kräver sektorsövergripande åtgärder.

Handlingsprogrammet sporrar medlemsstaterna att tillgodose handikappades behov med högklassiga och innovativa tjänster samt att förstärka redan existerande åtgärder.

Förhoppningen är att handlingsprogrammet ska vara en nyttig inspirationskälla för privata företag, medborgarorganisationer och andra internationella organisationer. Handikapporganisationerna ses som kompetenta och sakkunniga partners i utvecklingen av politiken, och ska höras i egenskap av berörda parter i beslutsprocesser som påverkar livet för människor med funktionshinder. Man övervakar och utvärderar regelbundet handlingsprogrammets genomförande för att följa med hur programmet framskrider på nationell nivå och för att sprida god praxis.

Huvudsakliga handlingslinjer

Europarådets handikappolitiska handlingsprogram är övergripande och omfattar alla centrala delar i en handikappad människas liv. För hanteringen av dessa delar har man utarbetat 15 handlingslinjer där de huvudsakliga målsättningarna samt specialåtgärderna som medlemsstaterna anvisats fastställs.

Handlingslinjerna utgör handlingsprogrammets kärna och omfattar följande områden:

- Handlingslinje 1: Deltagande i det politiska och offentliga livet
- Handlingslinje 2: Deltagande i kulturlivet
- Handlingslinje 3: Information och kommunikation
- Handlingslinje 4: Utbildning
- Handlingslinje 5: Sysselsättning, yrkesvägledning och yrkesutbildning
- Handlingslinje 6: Bebyggd miljö
- Handlingslinje 7: Mobilitet
- Handlingslinje 8: Livet som medlem i en social gemenskap
- Handlingslinje 9: Hälsovård
- Handlingslinje 10: Rehabilitering
- Handlingslinje 11: Socialt skydd
- Handlingslinje 12: Rättsskydd
- Handlingslinje 13: Skydd mot våld och utnyttjande
- Handlingslinje 14: Forskning och utveckling
- Handlingslinje 15: Ökad medvetenhet

För att folkstyrda samhällen ska bestå och utvecklas är det livsviktigt att medborgarna deltar i det politiska och offentliga livet (handlingslinje 1) och i de demokratiska processerna. Handikappade människor bör ha möjlighet att påverka samhället de lever i. Därför är det viktigt att handikappade personer kan utnyttja sin rösträtt och delta i politisk och offentlig verksamhet.

För att personer med funktionshinder helt ska integreras i samhället måste de också kunna delta i samhällets kulturliv (handlingslinje 2). Lämpliga åtgärder bör vidtas för att säkerställa att handikappade människor kan delta i kulturell verksamhet och kulturorganisationer, och kan utveckla och utnyttja sin kreativa och intellektuella potential för både sitt eget och samhällets bästa.

En förutsättning för det är tillgången till information och möjligheten att delta i kommunikation (handlingslinje 3). Det är viktigt att offentliga och privata informations- och kommunikationsleverantörer beaktar handikappade personers behov. Ändamålsenliga åtgärder bör vidtas för att säkerställa att handikappade personer kan få och sprida information på samma villkor som andra i samhället.

En grundförutsättning för självständighet och social delaktighet för personer med funktionshinder är jämlika möjligheter till utbildning (handlingslinje 4). Alla bör få fostran och utbildning i livets olika skeden, från förskoleundervisning till yrkesstudier och livslångt lärande. Samhället bör vid behov sporra det allmänna utbildningssystemet till samarbete med specialprogram för att stöda handikappade personer i deras egna lokalorganisationer. En approach där handikapperspektivet är integrerat kan också hjälpa

icke-handikappade personer till ökad medvetenhet och förståelse för mänsklig mångfald.

Centrala faktorer då det gäller samhällelig delaktighet och ekonomiskt oberoende för handikappade personer är sysselsättning, yrkesvägledning och yrkesutbildning (Handlingslinje 5). Det behövs därför lagstiftning, åtgärder och tjänster för att säkerställa att personer med funktionshinder har möjlighet att få arbete och behålla sin arbetsplats. Jämlika sysselsättningsmöjligheter bör stödas med en kombination av diskrimineringsbekämpande åtgärder och positiv särbehandling samt genom att handikappades sysselsättningsfrågor införlivas i den allmänna arbetskraftspolitiken.

En tillgänglig bebyggd miljö utan hinder (handlingslinje 6) befrämjar jämbördiga möjligheter, ett självständigt liv, aktivt deltagande i samhället och sysselsättning. När planeringen följer principen om design för alla leder det till en miljö utan hinder för handikappade personer samtidigt som nya hinder kan undvikas.

Att utveckla och genomföra mobilitet utan hinder (handlingslinje 7) på alla plan skulle märkbart förbättra alla handikappade personers möjligheter att utnyttja passagerartrafiktjänster. Det är en förutsättning för självständighet, fullt deltagande på arbetsmarknaden och ett aktivt deltagande i samhället.

Personer med funktionshinder bör kunna leva så självständigt som möjligt och t.ex. själv kunna välja boendeform och levnadssätt. Möjligheterna till ett självständigt liv och social delaktighet uppstår framför allt genom ett liv som medlem i en social gemenskap (handlingslinje 8). Att effektivisera förutsättningarna för livet som samhällsmedlem kräver strategier som stöder övergången från institutionsvård till olika slags gemenskapsbaserade lösningar, så som arrangemang för självständigt boende samt småskaligt stöd- och serviceboende. Det förutsätter också samordnade arrangemang för användarorienterade och gemenskapsbaserade tjänster liksom för människocentrerade stödkonstruktioner.

Såväl handikappade som icke-handikappade behöver tillräcklig hälsovård (handlingslinje 9). De bör ha jämlik tillgång till högklassiga hälsovårdstjänster som respekterar klienternas rättigheter. Därför är det viktigt att hälsovårdspersonalen fäster mera uppmärksamhet vid den sociala modellen i anknytning till handikapp (och vid behov får relevant utbildning).

För att förhindra att funktionshinder förvärras, lindra dess följder och öka handikappades självständighet bör övergripande rehabiliteringsprogram genomföras (handlingslinje 10), inklusive olika tillgängliga och vid behov gemenskapsbaserade tjänster.

Tjänster producerade av systemet för socialt skydd (handlingslinje 11) – så som socialskydd, socialbidrag och socialt stöd – kan för sin del förbättra klienternas livskvalitet. Personer med funktionshinder bör ha tillräcklig nytta av systemen för socialt skydd och få tjänsterna jämbördigt. En övergång från stödberoende till sysselsättning och oberoende bör stödas i mån av möjlighet.

Handikappade personer bör kunna utnyttja rättssystemet på samma villkor som andra medborgare. Till rättsskyddet (handlingslinje 12) hör också ändamålsenliga åtgärder för att eliminera diskriminering av handikappade. Nödvändiga juridiska och administrativa arrangemang måste vidtas för att förebygga och bekämpa diskriminering.

Samhället är också skyldigt att förebygga utnyttjande och våld samt skydda människor mot dessa (handlingslinje 13). Till politikens målsättningar bör höras att skydda handikappade mot alla former av utnyttjande och våld samt att ge ändamålsenligt stöd till dem som fallit offer för våld eller utnyttjande.

Forskning och utveckling (handlingslinje 14) samt statistikinsamling och analys är grundförutsättningar för att det ska gå att utarbeta och genomföra en politik som är kunskaps- och evidensbaserad. Det behövs tillförlitlig information för att nya frågeställningar ska upptäckas, samtidigt som informationen också kan bidra vid planeringen av lösningar. Det är också viktigt att söka bästa praxis och observera förändringarna i samhället.

Att öka medvetenheten (handlingslinje 15) utgör grunden i hela handlingsprogrammet. Diskriminerande beteende samt stämpling bör bekämpas och ersättas med för alla tillgänglig objektiv information om följderna av handikapp och funktionshinder, så att medvetenheten om handikappade människors behov och rättigheter i samhället ökar. Negativa attityder gentemot handikappade personer bör leda till åtgärder och integreringen av handikappfrågor bör främjas i publikationer inom både den offentliga förvaltningen och media.

Sektorsövergripande frågor

Bland de handikappade i Europa finns det människor som möter särskilda hinder eller dubbel diskriminering.

Handikappade kvinnor och flickor, handikappade som behöver mycket stöd, handikappade barn och unga, åldrande handikappade, handikappade som hör till minoritetsgrupper och handikappade invandrare löper alla större risk att marginaliseras och deltar vanligen i mindre utsträckning i samhällelig verksamhet än andra handikappade.

Handikappade kvinnors och flickors deltagande begränsas ofta av flera olika hinder som beror på både köns- och handikapprelaterad diskriminering. Kvinnors och flickors särskilda situation måste beaktas på alla nivåer inom mainstreaming-politik och mainstreaming-program, och detta gäller både handikapp- och könsperspektivet.

Handikappade som behöver särskilt mycket stöd till följd av ett svårt eller komplext funktionshinder hör till de mest sårbara handikappgrupperna. Deras livskvalitet beror i hög grad på i vilken utsträckning de får ändamålsenliga och högklassiga tjänster samt exakt rätt form av stöd, som ofta kan vara intensivt. Därför krävs en samordning och övergripande planering som omfattar alla involverade myndigheter, statliga verk och tjänsteproducenter, så att åtgärderna gällande gruppens specialproblem blir tillräckligt effektiva.

Handikappade barn bör kunna åtnjuta de rättigheter och möjligheter som avtalats i Förenta Nationernas konvention om barnens rättigheter på samma sätt som andra barn. Också handikappade ungdomar är en sårbar grupp. De möter fortfarande svåra hinder som begränsar deras deltagande inom olika livsområden. Handikappade barns och ungdomars specialproblem måste studeras noggrannare så att det inom alla områden ska gå att planera och genomföra en politik som bygger på fakta.

Det faktum att handikappade – i synnerhet de som behöver mera stöd – blir allt äldre skapar nya utmaningar för de europeiska samhällena. Det krävs innovativa sätt att bemöta dessa utmaningar på alla områden inom politik och tjänster.

Handikappade som hör till någon minoritet, liksom handikappade invandrare, kan möta många svårigheter som har sin grund i diskriminering eller bristande information om offentliga tjänster. För att lösa dessa gruppers specialproblem behövs en övergripande approach som beaktar kulturell bakgrund, modersmål och specialbehov.

Ovan nämnda handikappgrupper behöver sektorsövergripande åtgärder för att deras delaktighet i samhället ska kunna säkerställas. Beslutsfattare måste erkänna alla de hinder och utmaningar som dessa grupper möter och se till att politiken innefattar åtgärder som tränger igenom flera olika huvudsakliga handlingslinjer för att eliminera dessa hinder och säkerställa att alla människor kan uppnå sin fulla potential. För att främja en effektiv sektorsövergripande och integrerad politik behövs en dubbelbottnad approach som avviker från detta handlingsprogram och från Europarådet nya strategi för social sammanhållning (2004).

Genomförande och uppföljning

En planering som iakttar principen om design för alla, kvalitetsarbete, utbildning och mainstreaming motsvarar handlingslinjerna och grundprinciperna om sektorsövergripande åtgärder samt är centrala faktorer i genomförandestrategin för detta handikappolitiska handlingsprogram. Att tillämpa principen om design för alla är ytterst viktigt för att reducera hindren i omgivningen och förbättra produkternas användbarhet. Det är också av största vikt att all politik samt alla åtgärder och tjänster bygger på höga kvalitetskrav. Integreringen av handikappfrågor i tjänsteproduktionen och utvecklingen av politiken spelar en viktig roll för främjandet av ett mera delaktigt samhälle.

Medlemsstaterna har huvudansvaret då det gäller att genomföra handikappolitiken på en nationell nivå och i synnerhet då det gäller specialåtgärderna som angivits i anslutning till de olika handlingslinjerna. Medlemsstaterna bör inledningsvis med hjälp av detta handikappolitiska handlingsprogram utvärdera sin existerande politik och de bakomliggande grundprinciperna för att klarlägga vilka områden som ännu kräver utveckling och vilka specialåtgärder som måste vidtas.

Utifrån utvärderingen bör staterna därefter utarbeta strategier med syfte att förenhetliga politiken inom ramen för de nationella medlen, så att politiken motsvarar rekommendationerna och grundprinciperna i detta handlingsprogram.

Medlemsstaterna bör eftersträva gemensamma åtgärder då det gäller att genomföra och utvärdera handlingsprogrammet samt skapa partnerskap med relevanta intressentgrupper, i synnerhet handikapporganisationer.

Europarådets alla relevanta organ och kommittéer har hörts för att säkerställa att medvetenheten ökar och att handlingsprogrammet genomförs.

Ministerkommittén utser ett lämpligt forum för att sköta uppföljningsprocessen och kunde rekommendera att medlemsstaterna noggrant studerar de viktigaste frågorna. En

effektiv uppföljning av det handikappolitiska handlingsprogrammet förutsätter att medlemsstaterna regelbundet tillställer detta forum all erforderlig information.

Uppföljningsforumet säkerställer att ministerkommittén regelbundet underrättas om hur genomförandet av det handikappolitiska handlingsprogrammet framskrider.

Nyckelord: Europarådet, mänskliga rättigheter, personer med handikapp, politiker, rekommendationer, verksamhetsprogram

SUMMARY

Council of Europe Disability Action Plan. Helsinki 2006. 86pp.
(Publications of the Ministry of Social Affairs and Health; ISSN 1236-2050; 2006:18)
ISBN 952-00-1969-3 (paperback), ISBN 952-00-1970-7 (PDF)

Mission

Malaga Ministerial Declaration on People with disabilities

In 1992, following the first European Conference of Ministers responsible for policies on people with disabilities, Recommendation No. R (92) 6 on a coherent policy for people with disabilities was adopted by the Committee of Ministers.

This pioneering recommendation influenced disability policies for more than ten years and prompted new inclusive policy plans that have positively benefited people with disabilities both nationally and internationally.

However, major changes have taken place in society and new strategies are needed to further progress a social and human rights based approach to disability issues in the next decade.

In May 2003 at the Second European Ministerial Conference, which took place in Malaga, Spain, the Ministers responsible for policies on people with disabilities adopted the Malaga Ministerial Declaration on People with disabilities “Progressing towards full participation as citizens”.

An appropriate strategy was set out to elaborate a Council of Europe Disability Action Plan aimed at promoting human rights and improving of the quality of life of people with disabilities in Europe.

Mission statement

The Council of Europe Disability Action Plan 2006 - 2015 seeks to translate the aims of the Council of Europe with regard to human rights, non-discrimination, equal opportunities, full citizenship and participation of people with disabilities into a European policy framework on disability for the next decade.

This Action Plan aims to provide a comprehensive framework that is both flexible and adaptable in order to meet country-specific conditions. It is intended to serve as a road-map for policy makers, to enable them to design, adjust, refocus and implement appropriate plans, programmes and innovative strategies.

The Council of Europe will seek to implement the Disability Action Plan by providing assistance to all member states in the form of recommendations, advice and expert information.

Fundamental principles and strategic goals

Fundamental principles

Member states will continue to work within anti-discriminatory and human rights frameworks to enhance independence, freedom of choice and the quality of life of people with disabilities and to raise awareness of disability as a part of human diversity.

Due account is taken of relevant existing European and international instruments, treaties and plans, particularly the developments in relation to the draft United Nations international convention on the rights of persons with disabilities.

The Council of Europe's New Strategy for Social Cohesion (2004) points out that there has to be particular commitment to ensure access to human rights for people who are at risk of becoming vulnerable, such as children and young people, migrants and ethnic minorities, people with disabilities and the elderly.

The Disability Action Plan acknowledges the basic principle that society has a duty towards all its citizens to ensure that the effects of disability are minimised through actively supporting healthy lifestyles, safer environments, adequate health care, rehabilitation and supportive communities.

Strategic goals

The key objective of the Disability Action Plan is to serve as a practical tool to develop and implement viable strategies to bring about full participation of people with disabilities in society and ultimately mainstreaming disability throughout all the policy areas of the member states. The Action Plan aims at meeting country-specific conditions as well as transition processes that are taking place in various member states.

It comprises recommendations to take specific actions at national level and also illuminates aspects of vulnerable groups of people with disabilities who face specific barriers and problems that require a cross-cutting response.

It encourages member states to respond to the needs of people with disabilities by providing quality and innovative services and consolidating measures already in place.

The Action Plan seeks to provide a useful source of inspiration for private enterprise, non-governmental organisations and other international organisations. It considers non-governmental organisations of people with disabilities to be competent and expert partners in policy development, who should be consulted as stakeholders in decision-making processes which affect their lives. The implementation of the Action Plan will be monitored and regularly evaluated to identify progress at national level as well as to share good practices.

Key action lines

The Council of Europe Disability Action Plan has a broad scope, encompassing all key areas of the life of people with disabilities. These key areas are duly reflected in 15 action lines which set out key objectives and specific actions to be implemented by member states.

The action lines are the core of the Action Plan. They cover the following areas:

- No. 1: Participation in political and public life;
- No. 2: Participation in cultural life;
- No. 3: Information and communication;
- No. 4: Education;
- No. 5: Employment, vocational guidance and training;
- No. 6: The built environment;
- No. 7: Transport;
- No. 8: Community living;
- No. 9: Health care;
- No. 10: Rehabilitation;
- No. 11: Social protection;
- No. 12: Legal protection;
- No. 13: Protection against violence and abuse;
- No. 14: Research and development; and
- No. 15: Awareness raising.

Participation in political and public life (No. 1) and democratic processes is essential for the development and maintenance of democratic societies. People with disabilities should have the opportunity to influence the destiny of their communities. It is therefore important that people with disabilities be able to exercise their right to vote and participate in political and public activities.

To be fully integrated into society, people with disabilities should also be able to participate in the cultural life (No. 2) of that society. Appropriate measures should be taken to ensure that people with disabilities can participate in cultural activities and associations and can develop and utilise their creative and intellectual potential for their own benefit and that of their communities.

In this regard, access to information and communication (No. 3) is a prerequisite. It is important that public and private providers of information and communication take the needs of people with disabilities into account. Appropriate measures should be taken to ensure that people with disabilities can receive and impart information on an equal footing with other members of society.

Equal access to education (No. 4) is a fundamental requirement for ensuring social inclusion as well as independence for people with disabilities. Education should cover all life stages from pre-school education to professional education, as well as life-long learning. Mainstream education and specialised programmes, as appropriate, should be encouraged to work together to support people with disabilities in their local communities. A mainstream approach can also contribute to non-disabled people's awareness and understanding of human diversity.

Employment, vocational guidance and training (No. 5) are key factors for the social inclusion and economic independence of people with disabilities. Legislation, measures and services are needed to ensure equality of opportunity for disabled people in obtaining and retaining a job. Equal access to employment should be enhanced by combining anti-discrimination and positive action measures and by mainstreaming issues related to the employment of people with disabilities in employment policies.

An accessible, barrier-free built environment (No. 6) encourages equal opportunities, independent living, active involvement in the community and access to employment. By applying the principles of Universal Design an environment that is accessible to people with disabilities can be established and the creation of new barriers can be avoided.

The development and implementation of accessible transport (No. 7) at all levels should result in a substantial improvement of the accessibility of passenger transport services for all people with disabilities. This is a prerequisite to achieving independence, full participation in the labour market and active participation in the community.

People with disabilities should be able to live as independently as possible, including being able to choose where and how to live. Opportunities for independent living and social inclusion are first and foremost created by living in the community. Enhancing community living (No. 8) requires strategic policies which support the move from institutional care to community-based settings, ranging from independent living arrangements to sheltered, supportive living in small-scale settings. It also implies a coordinated approach in the provision of user-driven, community-based services and person-centred support structures.

Disabled people, like non-disabled people, require adequate health care (No. 9) and should have equal access to good quality health care services that are respectful of clients' rights. In this regard it is important that health care professionals (be trained to) focus more on the social model of disability.

To prevent the deterioration of disability, alleviate its consequences and enhance independence of people with disabilities, comprehensive rehabilitation (No. 10) programmes that include an array of accessible, and, where appropriate, community-based services, should be implemented.

Services provided by the social protection (No. 11) system – including social security, social assistance and support – can contribute to the quality of life of their recipients. People with disabilities should be able to adequately benefit from social protection systems and have equal access to these services. Policies encouraging a shift from benefit dependency towards employment and independence should be promoted, where possible.

People with disabilities should have access to the legal system on the same basis as other citizens. Legal protection (No. 12) entails taking appropriate measures to eliminate discrimination against people with disabilities. An adequate legal and administrative framework is necessary to prevent and combat discrimination.

Society also has a duty to prevent and protect people against acts of abuse and violence (No. 13). Policies should be aimed at safeguarding people with disabilities against all

forms of abuse and violence and ensure appropriate support for victims of abuse and violence.

Research and development (No. 14), statistical data collection and analysis are essential to design and implement well-informed and evidence-based policies. Reliable information is helpful in order to identify emerging issues and helps to design solutions. It is also important to identify best practices and to monitor change in society.

Awareness raising (No. 15) is a key issue that underpins the whole Action Plan. Discriminatory behaviour and stigmatisation should be opposed and replaced by accessible and objective information on the consequences of impairments and disabilities in order to promote a better understanding of the needs and rights of people with disabilities in society. Action should be aimed at changing negative attitudes towards people with disabilities and should promote mainstreaming of disability issues in all government publications as well as publications of the media.

Cross-cutting aspects

Within the European disabled population there are people with disabilities who face specific barriers or experience two-fold discrimination.

Women and girls with disabilities, people with disabilities in need of a high level of support, children and young people with disabilities, ageing people with disabilities and people with disabilities from minorities and migrant communities have a higher risk of exclusion and generally have lower levels of participation in society than other disabled people.

Women and girls with disabilities often face multiple obstacles to participation in society due to discrimination on grounds of both gender and disability. The specific situation of women and girls needs to be taken into account in the development of both disability and gender mainstream policies and programmes at all levels.

One of the more vulnerable groups of people with disabilities is the group of people who, due to the severity and complexity of their disability, are in need of a high level of support. Their quality of life is very much dependent on the availability of appropriate quality services and specific, often intensive support. Planning and co-ordination across relevant authorities, government agencies and service providers are needed to adequately address the specific problems of this group of people.

Children with disabilities should enjoy the same rights – as laid down in the United Nations Convention on the Rights of the Child – and opportunities as other children. Young people with disabilities are also a vulnerable group in our society. They still face considerable barriers in accessing all aspects of life. The specific problems faced by children and young people with disabilities must be studied in greater depth in order to design and implement well informed policies across a wide spectrum of policy areas.

The progressive ageing of people with disabilities, particularly of those requiring more intensive support, presents new challenges for societies across Europe. Innovative approaches are required to meet these challenges across a wide range of policy and service areas.

People with disabilities from minorities and migrant communities may experience multiple disadvantages because of discrimination or lack of familiarity with public services. A comprehensive approach, taking account of cultural background, language and particular needs, is required to address specific problems these groups may face.

The above-mentioned specific groups of people with disabilities require a cross-cutting response to ensure their inclusion in society. Policy makers need to acknowledge the barriers and challenges faced by each of these groups and ensure that policies include actions that cut across many key action lines to remove those barriers and ensure that individuals can reach their full potential. A twin-track approach, departing from this Action Plan and the Council of Europe's New Strategy for Social Cohesion (2004), is needed to promote the development of effective cross-cutting and integrated policies.

Implementation and follow-up

In line with the fundamental principles underpinning the action lines and the cross-cutting aspects, Universal Design principles, quality, training and mainstreaming are vital elements of the implementation strategy of the Disability Action Plan. The application of Universal Design principles is of paramount importance for improving the accessibility of the environment and the usability of products. It is also essential that all policies, actions and services be underpinned by high standards in terms of quality. A mainstream approach in policy development and service delivery plays an important role in promoting a more inclusive society.

Member states have primary responsibility for implementing disability policies at national level and in particular for implementing the specific actions referring to them under each action line. Member states should start by an evaluation of existing policies and underlying basic principles against the blueprint of the Disability Action Plan, to identify in which areas progress has yet to be made and which specific actions have to be carried out.

Based on that evaluation, member states should set up strategies aimed at bringing their policies progressively in line with the recommendations and underlying basic principles of the Disability Action Plan, within the framework of national financial resources.

Member states should seek joint approaches and establish partnerships with relevant stakeholders, in particular with non-governmental organisations of people with disabilities, in the implementation and evaluation of the Disability Action Plan.

All relevant bodies and committees of the Council of Europe have been consulted to ensure an increased awareness and implementation of the Disability Action Plan.

The Committee of Ministers will designate an appropriate forum to manage the follow-up process and could recommend that member states analyse specific priority issues in depth. Effective follow-up to the Disability Action Plan requires member states to provide the designated forum with relevant information on a regular basis.

The designated forum will ensure that the Committee of Ministers is regularly informed about the progress made in the implementation of the Disability Action Plan.

Key words: Action plans, Council of Europe, human rights, people with disabilities, policies, recommendations

**EUROOPAN NEUVOSTO
MINISTERIKOMITEA****Ministerikomitean suositus (2006) 5 jäsenvaltioille koskien Euroopan neuvoston toimintaohjelmaa vammaisten kansalaisten oikeuksien ja täyden yhteiskuntaelämään osallistumisen edistämiseksi: vammaisten henkilöiden elämänlaadun kohentaminen Euroopassa 2006–2015**

(hyväksytty ministerikomiteassa ministerien edustajien 961. kokouksessa 5. huhtikuuta 2006)

Ministerikomitea, joka

palauttaa mieliin 16. marraskuuta 1959 annetun päätöslauselman (59) 23 Euroopan neuvoston toiminnan laajentamisesta sosiaali- ja kulttuurialalle,

ottaa huomioon 2. lokakuuta 1996 annetun, sosiaali- ja kansanterveysalan osittaissopimusta muuttaneen päätöslauselman (96) 35, jolla se tarkisti osittaissopimuksen rakennetta ja päätti jatkaa päätöslauselman (59) 23 säännöt korvanneiden tarkistettujen sääntöjen pohjalta siihen asti päätöslauselman nojalla suoritettua ja kehitettyä toimintaa, jonka tavoitteena on muun muassa vammaisten henkilöiden integroituminen yhteisöön tarkoituksena laatia ja panna toimeen eurooppalainen yhtenäisen vammaispolitiikan malli, joka perustuu täyden kansalaisuuden ja itsenäisen elämän periaatteille ja edellyttää integroitumisen esteiden poistamista riippumatta siitä, johtuvatko ne psyykkisistä, koulutuksellisista, perheeseen liittyvistä, kulttuurisista, sosiaalisista, ammatillisista, taloudellisista tai arkkitehtonisista syistä,

katsoo, että Euroopan neuvoston pyrkimyksenä on lisätä jäsenvaltioidensa välistä yhtenäisyyttä, ja että tähän tavoitteeseen voidaan pyrkiä muun muassa hyväksymällä yhteisiä vammaispolitiikan alaan kuuluvia sääntöjä, joiden tarkoituksena on edistää poliittisten, kansalais-, sosiaalisten, sivistyksellisten ja koulutuksellisten oikeuksien suojelua,

ottaa huomioon Euroopan ihmisoikeussopimuksen (yleissopimus ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojaamiseksi, ETS 5),

ottaa huomioon uudistetun Euroopan sosiaaliseen peruskirjan (ETS 163) periaatteet eli vammaisten henkilöiden oikeuden itsenäisyyteen, yhteiskuntaan sopeutumiseen ja yhteiskunnalliseen elämään osallistumiseen,

ottaa huomioon Yhdistyneiden kansakuntien vammaisten henkilöiden mahdollisuuksien yhdenvertaistamista koskevat yleisohjeet vuodelta 1993,

ottaa huomioon Maailman terveysjärjestön (WHO) Toimintakyvyn, toimintarajoitteiden ja terveyden kansainvälisen luokituksen (ICF) vuodelta 2001,

ottaa huomioon Kansainvälisen työjärjestön (ILO) yleissopimuksen vammaisten henkilöiden ammatillisesta kuntoutuksesta ja työllistämisestä (C159) vuodelta 1983 sekä sii-

hen liittyvän Kansainvälisen työjärjestön (ILO) suosituksen vammaisten henkilöiden ammatillisesta kuntoutuksesta ja työllistämisestä (R168) vuodelta 1983,

ottaa huomioon ministerikomitean jäsenvaltioille antaman suosituksen R (92) 6 yhtenäisestä vammaispolitiikasta,

ottaa huomioon Euroopan neuvoston Malagan ministerikokouksen vammaispoliittisen julistuksen “Kohti täyttä osallistumista kansalaisina”, joka hyväksyttiin Euroopan neuvoston toisessa vammaiskysymyksiä käsitelleessä ministerikokouksessa Espanjan Malagassa 7.–8. toukokuuta 2003,

ottaa huomioon Euroopan neuvoston kolmannessa huippukokouksessa Varsovassa 17. toukokuuta 2005 hyväksytyn toimintasuunnitelman (ministerikomitea (2005) 80 lopullinen), joka määrittelee Euroopan neuvoston roolin ja päävastualueet tuleville vuosille,

ottaa huomioon Euroopan neuvoston parlamentaarisen yleiskokouksen suosituksen 1592 (2003) “Kohti vammaisten täyttä sosiaalista osallisuutta”,

vahvistaa kaikkien ihmisoikeuksien ja perusvapauksien yleismaailmallisuuden, jakamattomuuden ja keskinäisen riippuvuuden sekä tarpeen taata, että vammaiset henkilöt pääsevät nauttimaan täysimääräisesti näistä ihmisoikeuksista ja perusvapauksista ilman minkäänlaista syrjintää,

katsoo, että arviolta 10 – 15 prosenttia Euroopan väestöstä on vammaisia, että vammaisuuden pääasiallisia aiheuttajia ovat sairaudet, tapaturmat sekä ikääntymisestä johtuvat tilat ja että vammaisten henkilöiden määrän odotetaan kasvavan muun muassa eliniänodotteen noususta johtuen,

katsoo, että on vammaisten ihmisten ihmisarvoa loukkaavaa, jos heidän oikeuksiaan ei edistetä eikä heidän yhtäläisiä mahdollisuuksiaan varmisteta,

katsoo, että yhteiskunnan kaikkien ryhmien jäsenten yhtäläisten mahdollisuuksien varmistaminen tukee toimia demokratian ja sosiaalisen yhteenkuuluvuuden turvaamiseksi,

on vakuuttunut siitä, että ihmisoikeusperustainen lähestymistapa, jolla varmistetaan vammaisten kansalaisten sosiaalinen ja yhteiskunnallinen integraatio ja heidän täysi osallistumisensa yhteiskuntaelämään, olisi sisällytettävä kaikkiin asiaankuuluviin kansainvälisen, kansallisen, alue- ja kunnallispolitiikan osa-alueisiin,

painottaa tarvetta valtavirtaistaa vammaiskysymykset kaikilla aloilla johdonmukaisten toimintaperiaatteiden ja yhteensovitetun toiminnan avulla,

tunnustaa Euroopan neuvoston vammaiskomitean (CD-P-RR) panoksen tämän vammaispoliittisen toimintaohjelman laatimiseen,

painottaa, että kumppanuussuhteet vammaisjärjestöjen kanssa ovat tärkeitä tämän toimintaohjelman toimeenpanossa ja seurannassa,

suosittelee, että jäsenvaltioiden hallitukset – ottaen huomioon omat kansalliset, alueelliset ja paikalliset rakenteensa ja näihin liittyvät velvollisuutensa –

- a) sisällyttävät tarvittaessa politiikkaansa, lainsäädäntöönsä ja käytäntöihinsä ne periaatteet, jotka sisältyvät tämän suosituksen liitteenä olevaan Euroopan neuvoston toimintaohjelmaan vammaisten henkilöiden oikeuksien ja täyden yhteiskuntaelämään osallistumisen edistämiseksi: vammaisten henkilöiden elämänlaadun kohentaminen Euroopassa 2006–2015, ja panevat toimeen siihen sisältyvät toimenpiteet,
- b) edistävät Euroopan neuvoston vammaispoliittisen toimintaohjelman 2006–2015 toimeenpanoa ja soveltamista alueilla, jotka eivät suoraan kuulu julkishallinnon toimialaan, mutta joilla julkishallinnolla kuitenkin on valtaa tai joiden toimintaan se osallistuu,
- c) varmistavat tässä tarkoituksessa, että tätä suositusta levitetään mahdollisimman laajalti kaikille asianosaisille esimerkiksi toteuttamalla tiedotuskampanjoita sekä tekemällä yksityissektorin ja kansalaisyhteiskunnan kanssa yhteistyötä, johon osallistuvat etenkin vammaisjärjestöt.

Suosituksen (2006)5 liite

Euroopan neuvoston toimintaohjelma

vammaisten kansalaisten oikeuksien ja täyden yhteiskuntaelämään osallistumisen edistämiseksi: vammaisten henkilöiden elämänlaadun kohentaminen Euroopassa 2006 – 2015

SISÄLLYSLUETTELO

Tiivistelmä.....	3
Sammandrag.....	11
Summary	19
Esipuhe.....	27
1 Johdanto.....	33
1.1 Tehtävä	33
1.2 Potilaista kansalaisiksi	33
1.3 Malagan ministerikokouksen julistus	34
1.4 Ihmisoikeuskysymykset.....	34
1.5 Strategiset tavoitteet.....	35
1.6 Rakenne ja sisältö	36
1.7 Peruseriaatteet.....	36
1.8 Menettelytavat	37
2 Päätoimintalinjat.....	37
2.1 Toimintalinja 1: Poliittiseen ja julkiseen elämään osallistuminen.....	38
2.1.1 Johdanto	38
2.1.2 Tavoitteet	38
2.1.3 Jäsenvaltioiden erityistoimet	39
2.2 Toimintalinja 2: Kulttuurielämään osallistuminen	39
2.2.1 Johdanto	39
2.2.2 Tavoitteet.....	40
2.2.3 Jäsenvaltioiden erityistoimet.....	40
2.3 Toimintalinja 3: Tieto ja viestintä.....	41
2.3.1 Johdanto	41
2.3.2 Tavoitteet	42
2.3.3 Jäsenvaltioiden erityistoimet.....	42
2.4 Toimintalinja 4: Koulutus	43
2.4.1 Johdanto	43
2.4.2 Tavoitteet.....	43
2.4.3 Jäsenvaltioiden erityistoimet.....	44
2.5 Toimintalinja 5: Työllistyminen, ammatinvalinnanohjaus ja ammattikoulutus	45
2.5.1 Johdanto	45
2.5.2 Tavoitteet.....	45
2.5.3 Jäsenvaltioiden erityistoimet.....	46
2.6 Toimintalinja 6: Rakennettu ympäristö	47
2.6.1 Johdanto	47
2.6.2 Tavoite.....	48
2.6.3 Jäsenvaltioiden erityistoimet.....	48
2.7 Toimintalinja 7: Liikkuminen.....	48
2.7.1 Johdanto	48

2.7.2	<i>Tavoitteet</i>	49
2.7.3	<i>Jäsenvaltioiden erityistoimet</i>	49
2.8	Toimintalinja 8: Elämä yhteisön jäsenenä.....	50
2.8.1	<i>Johdanto</i>	50
2.8.2	<i>Tavoitteet</i>	51
2.8.3	<i>Jäsenvaltioiden erityistoimet</i>	51
2.9	Toimintalinja 9: Terveydenhuolto.....	52
2.9.1	<i>Johdanto</i>	52
2.9.2	<i>Tavoitteet</i>	53
2.9.3	<i>Jäsenvaltioiden erityistoimet</i>	53
2.10	Toimintalinja 10: Kuntoutus.....	54
2.10.1	<i>Johdanto</i>	54
2.10.2	<i>Tavoitteet</i>	54
2.10.3	<i>Jäsenvaltioiden erityistoimet</i>	55
2.11	Toimintalinja 11: Sosiaalinen suojeleminen.....	55
2.11.1	<i>Johdanto</i>	55
2.11.2	<i>Tavoitteet</i>	56
2.11.3	<i>Jäsenvaltioiden erityistoimet</i>	56
2.12	Toimintalinja 12: Oikeusturva.....	57
2.12.1	<i>Johdanto</i>	57
2.12.2	<i>Tavoitteet</i>	57
2.12.3	<i>Jäsenvaltioiden erityistoimet</i>	57
2.13	Toimintalinja 13: Väkivallalta ja hyväksikäytöltä suojeleminen.....	58
2.13.1	<i>Johdanto</i>	58
2.13.2	<i>Tavoitteet</i>	59
2.13.3	<i>Jäsenvaltioiden erityistoimet</i>	59
2.14	Toimintalinja 14: Tutkimus ja kehittäminen.....	61
2.14.1	<i>Johdanto</i>	61
2.14.2	<i>Tavoitteet</i>	61
2.14.3	<i>Jäsenvaltioiden erityistoimet</i>	61
2.15	Toimintalinja 15: Tietoisuuden lisääminen.....	62
2.15.1	<i>Johdanto</i>	62
2.15.2	<i>Tavoitteet</i>	63
2.15.3	<i>Jäsenvaltioiden erityistoimet</i>	63
3	Monialaiset kysymykset.....	64
3.1	<i>Johdanto</i>	64
3.2	<i>Vammaiset naiset ja tytöt</i>	64
3.3	<i>Paljon tukea tarvitsevat vammaiset henkilöt</i>	65
3.4	<i>Vammaiset lapset ja nuoret</i>	66
3.5	<i>Ikääntyvät vammaiset henkilöt</i>	66
3.6	<i>Vähemmistöryhmiin kuuluvat vammaiset henkilöt ja vammaiset maahanmuuttajat</i> ..	67
4	Toimeenpano ja seuranta	67
4.1	<i>Johdanto</i>	67
4.1.1	<i>Kaikille sopiva suunnittelu</i>	68
4.1.2	<i>Palvelujen laatu ja henkilökunnan koulutus</i>	68
4.1.3	<i>Valtavirtaistaminen eli sektorivastuu</i>	69
4.2	<i>Toimeenpano</i>	69
4.3	<i>Seuranta</i>	70
	<i>Toimintaohjelman liite 1</i>	71
	<i>Toimintaohjelman liite 2</i>	78

1 Johdanto

1.1 Tehtävä

Vammaispoliittisen toimintaohjelman tarkoituksena on saada Euroopan neuvoston vammaisten henkilöiden ihmisoikeuksia, syrjimättömyyttä, yhtäläisiä mahdollisuuksia, täyttä kansalaisuutta ja osallistumista koskevien tavoitteiden pohjalta aikaan uudet kehykset tulevan vuosikymmenen eurooppalaiselle politiikalle.

Tämän toimintaohjelman tavoitteena on luoda kattavat kehykset, jotka ovat tarpeeksi joustavat ja mukautuvat maakohtaisiin olosuhteisiin. Se on tarkoitettu poliittisia linjauksia auttavaksi etenemissuunnitelmaksi, jonka avulla tähän työhön osallistuvat kykenevät laatimaan suunnitelmia, ohjelmia ja innovatiivisia strategioita, muuttamaan niiden painotuksia ja toteuttamaan niitä.

Euroopan neuvosto pyrkii toteuttamaan vammaispoliittista toimintaohjelmaa antamalla kaikkien jäsenvaltioiden avuksi suosituksia, neuvoja ja asiantuntijatietoa.

1.2 Potilaista kansalaisiksi

Euroopassa on tapahtunut menneen vuosikymmenen kuluessa suuria poliittisia, taloudellisia, yhteiskunnallisia ja teknologisia muutoksia. Globalisaation tuomat mahdollisuudet ja haasteet, tieto- ja viestintäteknologian kehittyminen, työllisyys- ja työttömyys-tilanteen, terveysolojen, väestörakenteen ja muuttoliikkeen muutokset sekä markkinatalouteen siirtyminen muuttavat aluetta perinpohjaisesti. Monet näistä muutoksista ovat olleet myönteisiä ja siksi synnyttäneet toiveita ja odotuksia.

Emme enää pidä vammaisia henkilöitä hoitoa kaipaavina potilaina, jotka eivät anna panostaan yhteiskunnan hyväksi, vaan ihmisinä, joiden nykyiset esteet on poistettava, jotta he voivat ottaa itselleen kuuluvan paikan yhteiskunnan täysimääräisesti osallistuvina jäseninä. Näitä esteitä ovat muun muassa asenteet sekä sosiaaliset, oikeudelliset ja ympäristölliset esteet. Siksi on edelleen helpotettava vammaiskäsityksen muuttumista vanhasta lääketieteellisestä tarkastelutavasta sosiaaliseen ja ihmisoikeuslähtöiseen malliin.

Painopiste on siirtynyt yksilöön keskittyvään yhdenmukaiseen ja integroituun lähestymistapaan, jossa kunnioitetaan jokaisen vammaisen henkilön ihmisoikeuksia, perusvapauksia ja ihmisarvoa. Siksi monissa Euroopan maissa on siirrytty edistämään aktiivista linjaa, joka täysivaltaistaa vammaiset ihmiset hallitsemaan omaa elämäänsä. Samalla kansalais- ja varsinkin vammaisjärjestöjen rooli yhteiskunnassa on muuttunut. Niistä on tullut niin valtion kuin vammaistenkin kumppaneita edunvalvojina, palveluntuottajina sekä asiantuntijatiedon ja osaamisen lähteinä.

Tämä toimintaohjelma on laadittu tarpeeksi joustavaksi ottamaan huomioon tulevat teknologiauudistukset ja muun kehityksen.

Bioteknologian viimeaikainen kehittyminen ja sen mahdolliset uudet käyttötavat ovat herättäneet vammaisten keskuudessa huolta siinä määrin, että jopa oikeuden elämään on katsottu vaarantuvan. Tämä toimintaohjelma koskee vammaisten täyttä yhteiskunnallista osallisuutta ja osallistumista, joten siihen ei ole katsottu aiheelliseksi sisällyttää sikiötutkimusten kaltaisia lääketieteellisiä kysymyksiä tai aborttilakien syrjintää vammaisuuden perusteella.

Näiden kysymysten tärkeydestä ei kuitenkaan ole epäilystäkään. Onkin tärkeää varmistaa, että vammaiset henkilöt osallistuvat edunvalvontajärjestöjensä kautta näitä asioita käsittelevien kansallisten ja kansainvälisten eettisten ja bioeettisten komiteoiden toimintaan.

1.3 Malagan ministerikokouksen julistus

Euroopan neuvoston toinen vammaiskysymyksiä käsitellyt ministerikokous pidettiin Malagassa 7.–8.5.2003. Kokous jatkoi alan ensimmäisessä ministerikokouksessa vuonna 1991 aloitettua työtä, ja sen päätteeksi hyväksyttiin ministerikomitean suositus (92) 6 yhtenäisestä vammaispolitiikasta. Tämä 9.4.1991 annettu suositus linjasi Euroopan neuvoston jäsenvaltioiden vammaispolitiikkaa yli kymmenen vuotta ja sai aikaan osallistavia toimintalinjoja, joista vammaiset ovat hyötäneet niin kansallisesti kuin kansainvälisestikin. Ministerit totesivat kuitenkin, että vammaisasian edistäminen vaatii muuttuneessa ympäristössä edelleen työtä.

Malagan ministerikokouksen hyväksymän julistuksen otsikko on “Kohti täyttä osallistumista kansalaisina”. Ministerit katsovat siinä, että seuraavan vuosikymmenen päätaavoite on parantaa edelleen vammaisten henkilöiden ja heidän perheidensä elämänlaatua. Tarvitaan uusi strategia, joka perustuu vammaisuuden sosiaaliseen malliin ja vastaa sekä vammaisten kansalaisten että yhteiskunnan kasvaneisiin odotuksiin.

Ministerit katsoivat, että strategia tulisi laatia sellaisen toimintaohjelman muotoon, jonka tarkoituksena on poistaa kaikkinaisen ja kaikenikäisten vammaisten kansalaisten syrjintä. Toimintaohjelman tulisi keskittyä erityisesti vammaisiin naisiin, paljon tukea tarvitseviin vammaisiin henkilöihin ja ikääntyviin vammaisiin ja varmistaa heidän ihmisoikeuksiensa, perusvapauksiensa ja täyden kansalaisuutensa toteutuminen.

1.4 Ihmisoikeuskysymykset

Euroopan neuvosto ja sen jäsenvaltiot jatkavat syrjinnänvastaista ja ihmisoikeustyötään suojellakseen vammaisia ihmisiä kaikelta syrjinnältä ja hyväksikäytöltä ja valtavirtaistakseen vammaisten yhtäläiset mahdollisuudet kaikilla aloilla.

Jäsenvaltiot ovat tätä toimintaohjelmaa laatiessaan hyödyntäneet jo olemassa olevia sopimuksia, asiakirjoja, normeja ja linjauksia, jotka tukevat vammaisten henkilöiden tasa-vertaista kohtelua ja ihmisoikeuksia. Euroopan tasolla työlle antoi vankan pohjan ministerikomitean suositus (92) 6. Euroopan unionin lainsäädäntö ja ohjelmat ovat valmistelleet tietä edelleen, ja tämä Euroopan neuvoston toimintaohjelma muokkaa tapaa, jolla eurooppalaiset toimielimet tästedes suunnittelevat ja toteuttavat vammaispolitiikkaa.

Euroopan neuvoston uuteen sosiaalisen koheesion strategiaan (2004) sisältyy erityissitoumus niiden yksilöiden ja ryhmien oikeuksien toteuttamiseen yhteiskunnassa, jotka ovat erityisessä haavoittumis- tai syrjäytymisvaarassa.

Olemassa olevien Euroopan unionin välineiden lisäksi otetaan huomioon Yhdistyneiden kansakuntien vammaisten henkilöiden mahdollisuuksien yhdenvertaistamista koskevat yleisohjeet, Yhdistyneiden kansakuntien keskeiset ihmisoikeussopimukset sekä Yhdistyneiden kansakuntien vammaisten ihmisoikeussopimuksen valmistelutyön tulokset.

1.5 Strategiset tavoitteet

Tämän toimintaohjelman päätavoitteena on saada aikaan vammaisten ihmisten täysi osallistuminen yhteiskunnassa ja lopulta valtavirtaistaa vammaiskysymykset politiikan kaikille aloille.

Toimintaohjelma tarjoaa kokonaisvaltaisen paketin tarkkoja suosituksia, jotka ovat kuitenkin tarpeeksi joustavia mukautumaan maakohtaisiin olosuhteisiin. Näin se ottaa asianmukaisesti huomioon jäsenvaltioiden maantieteellisen, taloudellisen, kulttuurisen ja yhteiskunnallisen monimuotoisuuden ja tunnustaa, että useissa jäsenvaltioissa on käynnissä muutosprosesseja. Sen tarkoituksena on toimia päätöksenteon käytännön työvälineenä – suunnitelmana, joka auttaa päättäjiä laatimaan ja panemaan toimeen asia-mukaisia, keskeisiin painopistealueisiin keskittyviä strategioita.

Tämä toimintaohjelma auttaa asian edistämisessä sekä niitä maita, joiden on laadittava ensimmäinen kansallinen toimintaohjelma vammaisten kansalaistensa integroitumisen edistämiseksi, että myös niitä maita, joilla jo on valmiina tällainen politiikka ja siihen liittyvät suunnitelmat.

Se auttaa jäsenvaltioita edistämään aktiivista syrjinnän kieltävää politiikkaa ja tukemaan yhtäläisiä mahdollisuuksia, joihin liittyy tehokkaat oikeussuojakeinot siltä varalta, että oikeuksia loukataan.

Se kannustaa jäsenvaltioita vastaamaan vammaisten henkilöiden tarpeisiin järjestämällä laadukkaita ja innovatiivisia palveluja sekä lujittamalla jo olemassa olevia toimenpiteitä.

Se toimii myös hyödyllisenä innoituksen lähteenä yksityisille yrityksille, kansalaisjärjestöille ja muille kansainvälisille organisaatioille.

Toimintaohjelman tärkein tavoite on edistää sitä perusajatusta, että vammaisia henkilöitä ja heidän edustajiaan tulee kuulla asianosaisina, kun päätetään heidän elämäänsä vaikuttavista asioista olivatpa ne sitten kansallisen politiikan linjauksia tai yksittäisiä kysymyksiä.

Tämän toimintaohjelman toimeenpanoa arvioidaan säännöllisesti sen edistymisen seuraamiseksi ja hyvien käytäntöjen jakamiseksi. Tämä vaatii tehokkaita ja toteuttamiskelpoisia järjestelmiä, joilla edistystä seurataan ja kansallisia tuloksia arvioidaan.

1.6 Rakenne ja sisältö

Tämä toimintaohjelma on laaja-alainen ja kattaa kaikki vammaisten henkilöiden elämän keskeiset osa-alueet, kuten asumisen, koulutuksen, työllisyyden, liikkuvuuden ja tietoisuuden parantamisen. Nämä avainalueet on otettu huomioon tämän toimintaohjelman ytimen muodostavissa toimintalinjoissa.

Mukana on myös monialaisia kysymyksiä, jotka liittyvät esimerkiksi vammaisiin naisiin ja tyttöihin, vammaisiin lapsiin ja nuoriin, paljon tukea tarvitseviin vammaisiin henkilöihin sekä vähemmistöryhmiin kuuluviin vammaisiin ja vammaisiin maahanmuuttajiin.

Tässä toimintaohjelmassa on otettu huomioon jo olemassa olevat eurooppalaiset ja kansainväliset asiakirjat, sopimukset ja suunnitelmat sekä Yhdistyneiden kansakuntien vammaisten ihmisoikeussopimuksen valmistelutyön tulokset.

Tämän toimintaohjelman peruseriaatteita ovat syrjimättömyys, vammaisten kansalaisten yhtäläiset mahdollisuudet, itsenäisyys ja täysi osallistuminen.

Toimintaohjelman peruselementtejä ovat sen kaikenkattavat peruseriaatteet, päätoimintalinjat, monialaiset kysymykset, toimeenpano- ja seurantajärjestelmät sekä vaiheittainen toimeenpano. Toimintaohjelman rakenne noudattaa tätä jaottelua.

Toimintaohjelmaan ei sisälly vammaisuuden määritelmää. Komitea katsoi tämän asian kuuluvan kullekin jäsenvaltiolle ja kansallisen politiikan piiriin.

Toimintaohjelmassa ei myöskään ole omaa toimintalinjaa ennaltaehkäisevälle työlle. Tämä on kuitenkin tärkeä aihe vammaisille, vammattomille ja viranomaisille, koska vammaisuus vaikuttaa yksilöihin, perheisiin ja koko yhteiskuntaan. Tämä toimintaohjelma käsittelee kokonaisuudessaan toimintarajoitteiden ja osallistumisen esteiden ehkäisyä Maailman terveysjärjestön (WHO) toimintakyvyn, toimintarajoitteiden ja terveyden kansainvälisen luokituksen (ICF),¹ mukaisesti. Siten tämä toimintaohjelma tunnustaa ICF-luokituksen ja kannustaa jäsenvaltioita käyttämään sitä standardoinnin pohjana.

Komitea katsoi, että lääkehoidon kehitys, vammaisuuden varhaisen toteamisen tehostaminen sekä kansanterveyspolitiikan edistäminen ovat aiheita, jotka kuuluvat Euroopan neuvoston asianomaisille komiteoille.

Tämä toimintaohjelma noudattaa sitä periaatetta, jonka mukaan yhteiskunta on velvollinen varmistamaan kaikille kansalaisilleen vammaisuuden vaikutusten haitan lieventämisen edistämällä aktiivisesti terveellisiä elämäntapoja, ympäristön turvallisuuden parantamista ja yhteisön tukea. Näitä aiheita käsitellään useissa eri toimintalinjoissa, mutta varsinkin terveydenhuollon ja kuntoutuksen yhteydessä.

1.7 Peruseriaatteet

Tämän toimintaohjelman peruseriaatteita ovat

---

¹ Geneve 2001.

- syrjimättömyys
- yhtäläiset mahdollisuudet
- kaikkien vammaisten henkilöiden täysi osallistuminen yhteiskunnan toimintaan
- erilaisuuden kunnioittaminen ja vammaisuuden hyväksyminen osana ihmisten monimuotoisuutta
- ihmisarvo ja yksilön itsemääräämisoikeus, johon kuuluu myös vapaus päättää omista asioistaan
- naisten ja miesten tasa-arvo
- vammaisten henkilöiden osallistuminen kaikkeen heidän elämäänsä vaikuttavaan päätöksentekoon sekä yksilötasolla että laajemmin yhteiskunnassa omien järjestöjensä kautta.

1.8 Menettelytavat

Tämän toimintaohjelman luonnostelutyö alkoi Euroopan neuvoston vammaiskomitean 26. istunnossa lokakuussa 2003. Työtä varten nimitettiin työryhmä, joka tehtävänä oli laatia toimintaohjelma vammaiskomitean valtuuttamana ja ad hoc -toimitusryhmän avustuksella.

Tämä toimintaohjelma edistää vammaisjärjestöjen roolia asiantuntijatiedon lähteenä ja katsoo ne osaviksi kumppaneiksi politiikan kehittämistyössä. Siksi vammaisjärjestöjä edustavalla Euroopan vammaisfoorumilla (EDF) on ollut tärkeä ja aktiivinen osa Euroopan neuvoston vammaispoliittisen toimintaohjelman laadinnassa.

Kaikkia asiaankuuluvia Euroopan neuvoston elimiä ja komiteoita on kuultu toimintaohjelmaa koskevan tietoisuuden parantamisen ja ohjelman toimeenpanon varmistamiseksi.

2 Päätoimintalinjat

Tässä toimintaohjelmassa on hahmoteltu useiden eri alojen erityistoimet, jotka yhdessä luovat kattavat puitteet kansalliselle vammaispolitiikan ja -strategioiden kehittämiseksi ja edistämiseksi sekä myös toimintalinjojen valtavirtaistamiselle tarkoituksena edistää vammaisten täyttä osallistumista yhteiskunnan toimintaan.

Toimintalinjat perustuvat Malagan ministerikokouksen vammaispoliittiseen julistukseen "Kohti täyttä osallistumista kansalaisina" (joka hyväksyttiin Euroopan neuvoston toisessa vammaiskysymyksiä käsitelleessä ministerikokouksessa Espanjan Malagassa 7.–8. toukokuuta 2003), Euroopan neuvoston suositukseen R (92) 6 yhtenäisestä vammaispolitiikasta sekä yleiseen eurooppalaiseen kehitykseen.

Kullekin toimintalinjalle on määritelty keskeiset tavoitteet sekä jäsenvaltioiden toimeenpantaviksi tarkoitetut erityistoimet. Toimintalinjat kattavat seuraavat aihepiirit:

- Toimintalinja 1: Poliittiseen ja julkiseen elämään osallistuminen
- Toimintalinja 2: Kulttuurielämään osallistuminen
- Toimintalinja 3: Tieto ja viestintä

- Toimintalinja 4: Koulutus
- Toimintalinja 5: Työllistyminen, ammatinvalinnanohjaus ja ammattikoulutus
- Toimintalinja 6: Rakennettu ympäristö
- Toimintalinja 7: Liikkuminen
- Toimintalinja 8: Elämä yhteisön jäsenenä
- Toimintalinja 9: Terveystuolto
- Toimintalinja 10: Kuntoutus
- Toimintalinja 11: Sosiaalinen suojeleminen
- Toimintalinja 12: Oikeusturva
- Toimintalinja 13: Väkipallalta ja hyväksikäytöltä suojeleminen
- Toimintalinja 14: Tutkimus ja kehittäminen
- Toimintalinja 15: Tietoisuuden lisääminen

2.1 Toimintalinja 1: Poliittiseen ja julkiseen elämään osallistuminen

2.1.1 Johdanto

Jokaisen kansalaisen osallistuminen poliittiseen ja julkiseen elämään sekä demokraattisiin prosesseihin on kansanvaltaisten yhteiskuntien kehitykselle elintärkeää. Yhteiskunnan tulee heijastaa kansalaistensa monimuotoisuutta ja hyötyä heidän monipuolisesta kokemuksestaan ja tietämyksestään. Siksi on tärkeää, että vammaiset kansalaiset pystyvät käyttämään äänioikeuttaan ja osallistumaan tällaiseen toimintaan.

On pyrittävä luomaan ympäristö, jossa vammaisia henkilöitä kannustetaan ja jossa he kykenevät osallistumaan politiikkaan paikallisella, alueellisella, kansallisella ja kansainvälisellä tasolla. Tähän voidaan päästä ainoastaan luomalla olosuhteet, joissa kaikki voivat käyttää poliittisia oikeuksiaan.

Edustuselimissä on yleensä kovin vähän vammaisia naisia ja nuoria. Siksi on tärkeää, että myös heitä kannustetaan osallistumaan ja he ovat edustettuina eri elimissä.

2.1.2 Tavoitteet

- i. Edistää aktiivisesti sellaista ympäristöä, jossa vammaiset henkilöt voivat osallistua tasavertaisina poliittisten puolueiden ja kansalaisyhteiskunnan toimintaan,
- ii. lisätä vammaisten kansalaisten osallistumista poliittiseen ja julkiseen elämään kaikilla tasoilla – niin paikallisella, alueellisella, kansallisella kuin kansainväliselläkin – jotta yhteiskunnan monimuotoisuus heijastuu niissä täysimääräisesti,
- iii. kannustaa vammaisten naisten ja nuorten sekä paljon tukea tarvitsevien vammaisten poliittista osallistumista kaikilla tasoilla,
- iv. varmistaa, että vammaisia henkilöitä ja vammaisjärjestöjä kuullaan ja otetaan osallisiksi vammaispolitiikan laadintaan.

2.1.3 Jäsenvaltioiden erityistoimet

- i. Varmistetaan, että äänestyskäytännöt ja -paikat ovat asianmukaisia ja esteettömiä, jotta vammaiset henkilöt kykenevät käyttämään demokraattisia oikeuksiaan, ja että heitä tarvittaessa avustetaan äänestystilanteessa,
- ii. turvataan vammaisten kansalaisten oikeus äänestää salaisella lippuäänestyksellä sekä tarvittaessa saada pyynnöstä käyttää äänestystilanteessa valitsemaansa avustajaa,
- iii. varmistetaan, ettei yhdeltäkään vammaiselta henkilöltä evätä äänioikeutta tai vaalikelpoisuutta vammaisuuden perusteella,
- iv. varmistetaan, että vaaleista on saatavilla tietoa kaikissa tarvittavissa vaihtoehtoisissa ja saavutettavissa muodoissa ja että annettu tieto on helppoa ymmärtää,
- v. kannustetaan poliittisia puolueita ja muita kansalaisyhteiskunnan järjestöjä järjestämään tiedotuksensa ja julkiset kokouksensa saavutettavalla tavalla,
- vi. kannustetaan vammaisia, varsinkin vammaisia naisia ja nuoria, perustamaan omia, kaikkien tasojen politiikkaan osallistumiseen ja vaikuttamiseen pyrkiviä järjestöjään sekä liittymään niihin paikallisella, alueellisella ja kansallisella tasolla,
- vii. kuullaan vammaisia ja vammaisjärjestöjä tasavertaisesti demokraattisissa päätöksentekoprosesseissa,
- viii. pannaan toimeen tätä aihepiiriä koskevat kohdat ministerikomitean suosituksesta (2001) 19 jäsenvaltioille koskien kansalaisten osallisuutta julkiseen elämään paikallisella tasolla, suosituksesta (2003) 3 jäsenvaltioille koskien naisten ja miesten tasapuolista osallistumista poliittiseen ja julkiseen päätöksentekoon, suosituksesta (2004) 11 jäsenvaltioille koskien sähköisen äänestyksen laillisia, toiminnallisia ja teknisiä normeja sekä suosituksesta (2004) 15 koskien sähköistä hallintoa.

2.2 Toimintalinja 2: Kulttuurielämään osallistuminen

2.2.1 Johdanto

Vammaisten henkilöiden oikeus integroitua yksilöinä täysin yhteiskuntaan on riippuvainen heidän kyvystään osallistua oman yhteiskuntansa kulttuurielämään. Jotta vammaiset ihmiset voisivat säilyttää tai saavuttaa itsenäisyytensä, heidän on voitava elää mahdollisimman täyttä elämää vuorovaikutuksessa yhteiskunnan muiden – niin vammaisten kuin vammattomienkin – jäsenten kanssa. Heillä on oikeus osallistua kulttuuriin, vapaa-ajanviettoon, liikuntaan, urheiluun ja matkailuun.

Euroopan neuvosto ja sen jäsenvaltiot ovat sitoutuneet ottamaan vammaisten kansalaisten oikeudet huomioon laatiessaan ja toteuttaessaan kulttuuripolitiikkaansa. Vammais-

ten mahdollisuuksien ja elämänlaadun parantamiseksi tarvitaan yhteistoimia, joiden avulla he pääsevät osallisiksi ja osallistumaan taiteisiin ja yhteiskunnalliseen elämään.

Tähän tavoitteeseen ei ole olemassa oikotietä. Erilaisia keinoja voidaan käyttää, mutta viime kädessä saatetaan tarvita asiaa koskevaa lainsäädäntöä. Tässä tulisi noudattaa ns. kohtuullisen muutoksen periaatetta, varsinkin kun on kyse vanhojen rakennusten tai historiallisten muistomerkkien ja pienten yksityisyriyten tilojen esteettömyydestä. Myös audiovisuaalisen median on heijastettava yhteiskunnan koko monimuotoisuutta.

2.2.2 Tavoitteet

- i. Ryhtyä asianmukaisiin toimiin sen varmistamiseksi, että vammaiset henkilöt pääsevät mukaan paikalliseen, alueelliseen ja kansalliseen kulttuurielämään,
- ii. varmistaa, että vammaiset henkilöt voivat osallistua kulttuuri-, virkistys-, vapaa-ajan, liikunta-, urheilu-, henkiseen ja yhteiskunnalliseen toimintaan sekä yleisönä että osallistujina,
- iii. työskennellä sen varmistamiseksi, että vammaiset henkilöt voivat kehittää ja hyödyntää luovaa, liikunnallista, taiteellista, henkistä ja älyllistä potentiaaliaan omaksi ja yhteisönsä hyödyksi.

2.2.3 Jäsenvaltioiden erityistoimet

- i. Kannustetaan paikallis-, alue-, kansallisen ja kansainvälisen tason laitoksia ja asianomaisia toimielimiä tuottamaan vammaisten saavutettavissa olevaa kirjallisuutta ja muuta kulttuuritiedotusaineistoa hyödyntäen tarvittaessa täysimääräisesti sähköistä teknologiaa sekä ilmaisemalla asiat yksinkertaisesti ja ymmärrettävästi,
- ii. vaaditaan julkisia laitoksia ja kannustetaan yksityisiä laitoksia, asianomaisia toimielimiä ja palveluntarjoajia ottamaan kaikki vammaiset ihmiset aktiivisesti mukaan kulttuuri-, vapaa-ajan-, liikunta-, urheilu-, hengelliseen ja tiedolliseen toimintaansa,
- iii. kannustetaan viestintäalaa ja muuta luovia toimialoja varmistamaan, että vammaiset henkilöt pääsevät osallisiksi audiovisuaalisesta viestinnästä, elokuvista, näytelmistä ja muusta taidetoiminnasta, joka on tehty heille saavutettavaksi esimerkiksi tekstityksen sekä kuvailu- ja viittomatulkkauksen avulla,
- iv. kehoitetaan voimakkaasti kansallista yleisradioyhtiötä ja siihen liittyvää luovaa toimialaa ottamaan käyttöön toimintasuunnitelmia, joilla parannetaan vammaisten henkilöiden työllistymistä sekä ”kameran/mikrofonin edessä että sen takana”,
- v. kannustetaan kulttuuri-, liikunta-, urheilu-, vapaa-ajan, ja matkailualan laitoksia ja asianomaisia toimielimiä järjestämään henkilökunnalleen säännöllistä koulu-

- tusta, jolla lisätään vammaisuutta koskevaa tietoisuutta osana valtavirran toimintaa,
- vi. mahdollistetaan vammaisten henkilöiden pääsy mukaan kulttuuri-, liikunta-, urheilu-, matkailu- ja vapaa-ajan toimintaan esimerkiksi kannustamalla palveluntarjoajia tekemään tilansa ja palvelunsa tarvittavin keinoin esteettömiksi ja saavutettaviksi,
  - vii. ryhdytään asianmukaisiin toimiin
    - sen varmistamiseksi, että teollis- ja tekijänoikeuksia suojelevat lait eivät kohtuuttomasti tai syrjivästi estä vammaisia henkilöitä saamasta käyttöönsä kulttuuriaineistoa, samalla kuitenkin noudattaen kansainvälisen oikeuden säännöksiä
    - sen varmistamiseksi, että vammaiset kansalaiset voivat saada virallisen taiteilija-aseman ja hyötyä taideteoksistaan,
  - viii. kannustetaan vammaisia henkilöitä osallistumaan toimintaan riippumatta siitä, onko se suunnattu vammaisille vai vammattomille ihmisille,
  - ix. varmistetaan, että liikunta- ja kulttuuritoiminta on olennainen osa vammaisten lasten kasvatus- ja koulutusohjelmia, tunnustaen tällaisen toiminnan merkityksen sosiaalisten taitojen vahvistamisessa.

2.3 Toimintalinja 3: Tieto ja viestintä

2.3.1 Johdanto

Tiedonsaanti ja viestintään osallistuminen on yhteiskuntaelämään osallistumisen keskeisiä osatekijöitä. Jotta vammaiset henkilöt voivat käyttää aktiivisesti oikeuksiaan, osallistua ja päättää omasta elämästään, on ehdottoman tärkeää, että he saavat tietoa asianmukaisten viestintäjärjestelmien kautta. Tieto ja viestintä jäävät kuitenkin yhä monen vammaisen henkilön saavuttamattomiin.

Tiedon ja viestinnän jatkuva kehittyminen muuttavat kansalaisten keskinäistä vuorovaikutusta, asiointia, palveluiden ja tiedon saantia sekä kommunikointia ylipäättään. Tekniikan edistyessä on saatu käyttöön muun muassa Internet, sähköinen viestintä, videopuhelimet jne. On tärkeää, että kaikki kansalaiset hyötyvät tällaisesta kehityksestä ja ettei mikään ryhmä – varsinkaan vammaiset – jää siitä syrjään.

Julkisilla elimillä on erityinen velvollisuus varmistaa, että niiden tuottama tieto on saatavilla ja saavutettavissa kaikissa niissä muodoissa, joita tarvitaan vammaisten henkilöiden monimuotoisten tarpeiden tyydyttämiseksi. Niiden tulisi myös toimia parhaiden käytäntöjen malliesimerkkeinä yksityissektorille ja kaikille vammaisille henkilöille palveluja tuottaville tahoille, joita tulisi myös kannustaa omaksumaan parhaat käytännöt.

Myös viestintäjärjestelmien tulee olla vammaisten henkilöiden saavutettavissa. On jo olemassa hyviä esimerkkejä siitä, millaisia järjestelmiä voidaan käyttää. Näitä ovat muun muassa tekstipuhelujen välityspalvelut sekä teksti- ja videoviestintäjärjestelmät.

Vammaisia henkilöitä olisi kuultava, kun laaditaan normeja ja standardeja ja suunnitellaan uusia viestintä- ja tietojärjestelmiä.

Jotta saamme aikaan aidosti osallistavan yhteiskunnan, vammaisten kansalaisten on kyettävä käyttämään tieto- ja viestintäjärjestelmiä yhdessä kaikkien muiden kanssa.

2.3.2 *Tavoitteet*

- i. Asianmukaiset toimet sen varmistamiseksi, että vammaiset henkilöt voivat etsiä, saada ja antaa tietoa tasavertaisesti muiden yhteiskunnan jäsenten kanssa,
- ii. uuden teknologian paras mahdollinen hyväksikäyttö, jonka tavoitteena on vammaisten henkilöiden itsenäisyyden ja vuorovaikutuksen lisääminen kaikilla elämäntilanteilla.

2.3.3 *Jäsenvaltioiden erityistoimet*

- i. Pyritään tarjoamaan vammaisille henkilöille virallista tietoa saavutettavissa muodoissa ja käyttäen saavutettavaa teknologiaa sekä ottaen huomioon erilaisista vammoista johtuvat tarpeet (esimerkiksi pistekirjoitus-, äänite- ja selkokieliset versiot),
- ii. järjestetään koulutusta ja muita toimia, joilla vammaisia henkilöitä kannustetaan käyttämään tieto- ja viestintäteknikkaa,
- iii. varmistetaan, että kaikki verkko-opiskelumateriaali on olemassa olevien saavutettavuusnormien mukaista ja siten vammaisten ihmisten saavutettavissa,
- iv. otetaan huomioon, että vammaiset henkilöt saattavat käyttää viittomakieltä, pistekirjoitusta sekä vaihtoehtoisia viestintävälineitä ja -tapoja (myös avustajapalveluja), ja pyritään mahdollistamaan niiden käyttö mahdollisimman laajalti virallisessa asioinnissa. Kokouksissa ja konferensseissa tulisi pyynnöstä voida saada avuksi henkilö, joka kertoo asiasisällön tiivistetysti selkokielellä,
- v. parannetaan viestintäjärjestelmien saavutettavuutta uuden teknologian, esimerkiksi tekstiviestinnän, avulla,
- vi. varmistetaan, että viranomaisten ja muiden julkisten toimielinten tiedotus ja viestintä on vammaisten henkilöiden saavutettavissa. Tämä koskee myös niiden Internet-sivustoja, joiden tulee olla nykyisten kansainvälisten saavutettavuusnormien mukaisia,
- vii. kannustetaan kaikkia ja varsinkin julkista rahoitusta saavia yksityisiä laitoksia tekemään tiedotuksestaan ja viestinnästään vammaisille henkilöille saavutettavaa,

- viii. kannustetaan kohtuuhintaisten tiedonsaannin ja viestinnän apuvälineiden kehittämistä, tuotantoa ja jakelua,
- ix. edistetään kaikille sopivan suunnittelun periaatteen noudattamista kaiken uuden tieto- ja viestintäteknikan suunnittelussa,
- x. pannaan toimeen päätöslauselma AP (2001) 3 “Kohti vammaisten henkilöiden täyttä kansalaisuutta osallistavan uuden teknologian avulla”.

2.4 Toimintalinja 4: Koulutus

2.4.1 Johdanto

Kasvatus ja koulutus on kaikkien ihmisten, myös vammaisten henkilöiden, yhteiskunnallisen osallisuuden ja itsenäisyyden varmistamisen perustekijä. Esimerkiksi sukulaisilta ja ystäviltä saaduilla sosiaalisilla vaikutteilla on myös merkitystä, mutta tämän toimintalinjan yhteydessä kasvatus ja koulutus kattaa kaikki elämänvaiheet, kuten esimerkiksi esiopetuksen, perus-, keski- ja korkea-asteen koulutuksen sekä ammatillisen koulutuksen ja elinikäisen oppimisen. Kun vammaisille luodaan mahdollisuudet osallistua valtavirran koulutukseen, hyötyjiä eivät ole ainoastaan vammaiset henkilöt vaan myöskin vammattomat, kun heidän ymmärryksensä ihmisten monimuotoisuudesta kasvaa. Vammaisilla henkilöillä on useimmissa koulutusjärjestelmissä mahdollisuus osallistua valtavirran koulutukseen tai tarvittaessa erityisopetukseen. Valtavirran koulutusta ja erityisopetusta olisi kannustettava yhteistyöhön, jonka avulla vammaisia tuetaan omissa paikallisyhteisöissään. Tässä tulee kuitenkin muistaa täyden osallisuuden päämäärä.

2.4.2 Tavoitteet

- i. Varmistaa, että kaikilla ihmisillä on vammansa luonteesta tai vaikeusasteesta riippumatta yhtäläiset mahdollisuudet saada koulutusta ja kehittää täysipainoisesti persoonallisuuttaan, lahjojaan, luovuuttaan sekä älyllisiä ja fyysisiä kykyjään,
- ii. varmistaa, että vammaisilla henkilöillä on mahdollisuus hakea opiskelupaikkoja valtavirran oppilaitoksissa, kannustamalla viranomaisia kehittämään koulutustarjontaa vammaisväestön tarpeet tyydyttäväksi,
- iii. tukea ja edistää kaikenikäisten vammaisten henkilöiden elinikäistä oppimista sekä helpottaa sujuvaa ja toimivaa siirtymistä koulutusasteelta toiselle ja opinnoista työelämään,
- iv. järjestää vammaisten henkilöiden oikeuksien kunnioittamista edistävää asennekasvatusta kaikilla koulutusasteilla, myös lasten varhaiskasvatuksessa.

2.4.3 Jäsenvaltioiden erityistoimet

- i. Edistetään sellaista lainsäädäntöä, politiikkaa ja suunnittelua, joka ehkäisee vammaisten lasten, nuorten ja aikuisten syrjinnän koulutukseen pääsyssä alkaen varhaiskasvatuksesta ja jatkuen kaikille tasoille aina aikuiskoulutukseen asti. Tässä on tarvittaessa kuultava vammaisia, heidän vanhempiaan ja hoitajiaan, vapaaehtoisjärjestöjä sekä asiaan liittyviä ammattikuntia,
- ii. kannustetaan ja tuetaan sellaisen yhtenäisen, sekä valtavirran koulutuksen että erityisopetustarjonnan sisältävän koulutusjärjestelmän kehittämistä, joka edistää kokemusten jakamista sekä vammaisten lasten, nuorten ja aikuisten parempaa osallisuutta yhteisössään,
- iii. mahdollistetaan vammaisten lasten, nuorten ja aikuisten erityiskasvatus ja -opetustarpeen varhainen ja asianmukainen arviointi, jonka avulla heidän kasvatustaan ja koulutustaan voidaan suunnitella,
- iv. valvotaan henkilökohtaisten koulutussuunnitelmien toimeenpanoa ja helpotetaan koko koulutustarjontaa koskevaa koordinoitua ja työllistymiseen tähtäävää lähestymistapaa,
- v. varmistetaan, että vammaiset henkilöt, myös lapset mukaan lukien, saavat tehokkaaseen opiskeluun tarvitsemansa tuen valtavirran koulutusjärjestelmässä. Sellaisissa poikkeusolosuhteissa, joissa valtavirran koulutusjärjestelmä ei ammattilaisarviointin mukaan pysty tyydyttämään vammaisen erityistarpeita, jäsenvaltioiden tulee varmistaa, että tarjolla on tehokkaita vaihtoehtoisia tukitoimia, joissa noudatetaan täyden osallisuuden periaatetta. Kaiken erityis- ja valtavirran tarjonnan tulisi kannustaa siirtymistä valtavirran koulutukseen ja noudattaa samoja päämääriä ja normeja,
- vi. kannustetaan kehittämään kaikkien koulutustasojen ammattilaisten ja henkilökunnan perehdyttämis- ja jatkokoulutusta, jotta niihin sisällytetään tietoa vammaisuuteen liittyvistä asioista ja niissä opetetaan käyttämään asianmukaisia opetusmetodeja ja oppimateriaaleja, joilla vammaisia oppilaita ja opiskelijoita voidaan tarvittaessa tukea,
- vii. varmistetaan, että kaikki yleisen koulutusjärjestelmän oppimateriaali ja opetus on vammaisten henkilöiden saavutettavissa,
- viii. sisällytetään koulujen kansalaiskasvatukseen aiheita, joiden avulla tutustutaan vammaisiin henkilöihin ihmisinä, joilla on samat oikeudet kuin muillakin kansalaisilla,
- ix. varmistetaan, että tietoisuus vammaisuuteen liittyvistä asioista on valtavirran koulujen ja oppilaitosten opetusohjelmissa keskeisessä asemassa,
- x. ryhdytään toimiin, joilla opiskelu- ja koulutuspaikoista tehdään vammaisille henkilöille saavutettavia ja esteettömiä esimerkiksi järjestämällä henkilökohtaista tukea ja tekemällä kohtuullisia muutoksia (myös välineistöön) heidän tarpeidensa tyydyttämiseksi,

- xi. varmistetaan, että vammaisten lasten vanhemmat ovat aktiivisina kumppaneina mukana, kun heidän lapsilleen laaditaan yksilöllisiä kasvatus- ja koulutussuunnitelmia,
- xii. varmistetaan mahdollisuus epäviralliseen oppimiseen, jonka avulla vammaiset nuoret voivat kehittää niitä tarvitsemiaan taitoja, joita he eivät muuten voi saavuttaa virallisen koulutusjärjestelmän kautta,
- xiii. harkitaan tarvittaessa uudistetun Euroopan sosiaalisen peruskirjan (ETS 163), varsinkin sen 15. artiklan, allekirjoittamista ja ratifioimista.

2.5 Toimintalinja 5: Työllistyminen, ammatinvalinnanohjaus ja ammattikoulutus

2.5.1 Johdanto

Työllistyminen on kaikkien työikäisten kansalaisten yhteiskunnallisen osallisuuden ja taloudellisen riippumattomuuden keskeinen edellytys. Vammaisten henkilöiden työllisyysaste ja työvoimaosuus on vammattomiin verrattuna erittäin alhainen. Työvoimaosuuden kasvuun tähtäävän politiikan tulee olla monimuotoista – vammaisten työllistymispotentiaalia vastaavasti – ja kokonaisvaltaista, jotta kaikkiin työllistymisen esteisiin voidaan puuttua. Vammaisten työllisyystilanteen parantamisesta eivät hyödy ainoastaan vammaiset henkilöt vaan myös työnantajat ja koko yhteiskunta.

Ammatinvalinnanohjaus ja neuvonta ovat tärkeitä autettaessa ihmisiä löytämään itselleen parhaiten sopivaa toimintaa sekä ohjattaessa heitä koulutustarpeisiin tai tulevaan ammattiin liittyvissä kysymyksissä. On erittäin tärkeää, että vammaisilla henkilöillä on mahdollisuus osallistua arviointeihin, ammatinvalinnanohjaukseen ja koulutukseen, joilla varmistetaan, että he voivat saavuttaa oman potentiaalinsa.

Tämän toimintalinjan tavoitteena on luoda pohja vammaisten henkilöiden laajemmalle osallistumiselle työelämään, tukea uravalintoja sekä luoda rakenteiden ja tuen avulla perusta, jolla heille taataan todellinen valinnanmahdollisuus. Kaikki toimenpiteet koskevat sekä julkisen että yksityissektorin työnantajia.

Vammaisten ihmisten työllistymistä voivat edistää myös muun muassa avoimilla markkinoilla toimivat sosiaaliset yritykset (esimerkiksi työllistävät sosiaaliset yritykset ja sosiaaliset osuuskunnat) tai esimerkiksi suojatyöpaikat.

2.5.2 Tavoitteet

- i. Edistää vammaisten henkilöiden työllistymistä avoimille työmarkkinoille yhdistelemällä syrjinnänvastaisia toimenpiteitä ja positiivisia erityistoimia, joilla varmistetaan vammaisten henkilöiden yhtäläiset mahdollisuudet,
- ii. puuttua syrjintään ja edistää vammaisten henkilöiden osallistumista työkyvyn arvioinnissa, ammatinvalinnanohjauksessa, ammatillisessa koulutuksessa ja työllisyyspalveluissa.

2.5.3 Jäsenvaltioiden erityistoimet

- i. Valtavirtaistetaan vammaisten henkilöiden työllisyysasiat yleiseen työllisyyspolitiikkaan,
- ii. varmistetaan, että vammaiset henkilöt pääsevät objektiiviseen ja yksilölliseen arviointiin, jossa
  - kartoitetaan heidän mahdollisia ammattejaan
  - siirrytään toimintarajoitteiden arvioinnista kykyjen arviointiin ja niiden punnitsemiseen suhteessa eri työpaikkojen pätevyysvaatimuksiin
  - luodaan pohja heidän ammatilliselle koulutusohjelmalleen
  - autetaan heitä löytämään sopivaa työtä tai työllistymään uudelleen,
- iii. varmistetaan, että vammaiset henkilöt saavat korkeimpaan mahdolliseen pätevyystasoon liittyvää ammatinvalinnanohjausta, ammatillista koulutusta ja työllisyyspalveluja, tehden tarvittaessa kohtuullisia muutoksia,
- iv. varmistetaan syrjinnältä suojeleu kaikissa työhönoton ja työsuhteen vaiheissa, myös työntekijöiden valinnassa ja palkkaamisessa sekä kaikissa urakehitykseen liittyvissä toiminna,
- v. kannustetaan työnantajia työllistämään vammaisia henkilöitä
  - soveltamalla palvelukseenottamiskäytäntöjä (esimerkiksi työpaikkailmoituksia, haastatteluja, arviointeja, valintakriteerejä), jotka takaavat että myös vammaisilla henkilöillä on todelliset mahdollisuudet saada työtä
  - tekemällä työpaikalla tai työolosuhteisiin kohtuullisia muutoksia, joiden avulla mukaudutaan vammaisten työntekijöiden erityistarpeisiin esimerkiksi mahdollistamalla etätö, osa-aikatyö ja kotona työskentely
  - parantamalla koulutuksen avulla johdon, esimiesten ja henkilökunnan tietoisuutta vammaisuuteen liittyvistä asioista,
- vi. varmistetaan, että yleiset yrittäjyysohjelmat ovat vammaisten henkilöiden saavutettavissa ja heitä tukevia,
- vii. varmistetaan, että niille, joiden tarpeita ei voida tyydyttää avoimilla työmarkkinoilla ilman henkilökohtaista tukea, on tarjolla suojatyöpaikkojen ja tuetun työllistymisen kaltaisia tukitoimia,
- viii. tuetaan vammaisten henkilöiden siirtymistä suojatyöpaikoista ja tuetusta työllistymisestä avoimille työmarkkinoille,
- ix. poistetaan työkyvyttömyysturvasta työntöon esteet ja kannustetaan edunsaajia työhön silloin kun se on heille mahdollista,

- x. otetaan vammaisten naisten tarpeet huomioon suunniteltaessa naisten yhtäläisiin mahdollisuuksiin työelämässä, myös lastenhoitoon, liittyviä ohjelmia ja poliittisia linjauksia,
- xi. varmistetaan, että vammaiset työntekijät nauttivat samoista oikeuksista kuin muut työntekijät koskien työsuhteen ehdoista neuvottelemista sekä ammattiliittojen jäsenyyttä ja aktiivista osallistumista niiden toimintaan,
- xii. ryhdytään tehokkaisiin toimiin, joilla kannustetaan työllistämään vammaisia henkilöitä,
- xiii. varmistetaan, että työturvallisuus- ja työterveyslainsäädäntö ja -säännökset ottavat huomioon vammaisten työntekijöiden tarpeet eivätkä syrji heitä,
- xiv. edistetään esimerkiksi lainsäädäntötoimien ja hallinnonalojen vastuun lisäämisen kaltaisia toimia, joiden avulla työkyvyttömiksi joutuneet työntekijät voivat pyrkiä työmarkkinoilla,
- xv. varmistetaan, että varsinkin vammaiset nuoret pääsevät hyötymään taitojaan kasvattavasta työharjoittelusta sekä työelämän käytäntöjä koskevasta tiedosta,
- xvi. harkitaan tarvittaessa uudistetun Euroopan sosiaalisen peruskirjan (ETS 163), varsinkin sen 15. artiklan, allekirjoittamista ja ratifioimista,
- xvii. pannaan toimeen päätöslauselma AP (95) 3, joka koskee vammaisten henkilöiden työkyvyn arviointia koskevaa peruskirjaa.

2.6 Toimintalinja 6: Rakennettu ympäristö

2.6.1 Johdanto

Kaikenkattavana tavoitteena on luoda kaikkien ihmisten yhteiskunta. Ympäristön esteettömyys on tärkeässä osassa luotaessa osallistavampaa yhteiskuntaa, jonka jokapäiväiseen elämään vammaiset ihmiset voivat osallistua. Rakennetun ympäristön esteet vaikeuttavat tai estävät vammaisten henkilöiden osallistumista ja heidän mahdollisuuksiaan nauttia perusoikeuksistaan. Kun ympäristöstä tehdään esteetön vammaisille kansalaisille – riippumatta siitä, millainen toimintarajoite heillä on – tästä hyötyvät myös kaikki muut yhteiskunnan jäsenet. Tämä vaatii olemassa olevien esteiden – sekä asenteiden – että fyysisten esteiden – tuntemusta sekä sitoutuneisuutta niiden poistamiseen positiivisten erityistoimen ja muiden toimenpiteiden avulla. Kaikille sopivaa suunnittelua koskeva päätöslauselma AP (2001) 1 edistää kaikille sopivan suunnittelun sisällyttämistä kaikkien rakennetun ympäristön parissa työskentelevien ammattiryhmien koulutukseen. Näitä ovat esimerkiksi arkkitehdit, insinöörit, kaupunkisuunnittelijat ja muut rakennetun ympäristön parissa työskentelevät. Sen tavoitteena on myös helpottaa kaikkien elämä parantamalla rakennetun ympäristön esteettömyyttä, käytettävyyttä ja ymmärrettävyyttä.

2.6.2 *Tavoite*

Saada asteittain aikaan vammaisille kansalaisille esteetön ympäristö soveltamalla kaikille sopivan suunnittelun periaatetta ja siten välttämällä uusien esteiden syntymistä.

2.6.3 *Jäsenvaltioiden erityistoimet*

- i. Varmistetaan, että kaikkiin asiaan liittyviin politiikanaloihin sisältyy kaikenkattava tavoite esteettömän rakennetun ympäristön luomisesta,
- ii. laaditaan ohjeita, normeja ja standardeja sekä säädetään tarvittaessa lakeja, joilla edistetään julkisten rakennusten sekä sisä- ja ulkotilojen esteettömyyttä ja käytettävyyttä vammaisille henkilöille, ottaen huomioon historiallisten rakennusten erityisluonteen,
- iii. varmistetaan, että korkeakoulut ja muut rakennetun ympäristön parissa työskenteleviä (esimerkiksi arkkitehtejä ja kaupunkisuunnittelijoita, rakennusalan ammattilaisia, kulttuuriperintöä suojelevia konservaattoreja ja kulttuurimatkailun asiantuntijoita) kouluttavat oppilaitokset edistävät perus- ja jatkokoulutuksen opetussuunnitelmissaan sekä muin asianmukaisin tavoin kaikille sopivan suunnittelun periaatetta,
- iv. edistetään apuvälineiden ja teknisten innovaatioiden käyttöä, jotta rakennetun ympäristön esteettömyys paranee ja vammaiset henkilöt saavat yhtäläiset mahdollisuudet osallistua yhteisön elämään. Niitä tulisi sisällyttää uudisrakentamiseen ja asteittain myös olemassa oleviin rakennuksiin,
- v. tuetaan kaikille sopivan suunnittelun periaatetta edistävien keskusten perustamista, nimeämistä ja ylläpitämistä;
- vi. varmistetaan, että vammaisten henkilöiden turvallisuus otetaan asianmukaisesti huomioon, kun suunnitellaan hätätilanne- ja evakuointimenettelyjä,
- vii. varmistetaan, ettei vammaisten henkilöiden avustajina toimivilta eläimiltä evätä pääsyä rakennuksiin ja julkisiin tiloihin,
- viii. pannaan toimeen päätöslauselma AP (2001) 1, joka koskee kaikille sopivan suunnittelun sisällyttämistä kaikkien rakennetun ympäristön parissa työskentelevien ammattiryhmien opetussuunnitelmiin.

2.7 **Toimintalinja 7: Liikkuminen**

2.7.1 *Johdanto*

Esteettämiä liikennejärjestelmiä koskevan politiikan laatiminen ja toteuttaminen kaikilla tasoilla voi parantaa huomattavasti monien vammaisten henkilöiden elämänlaatua ja olla yhtäläisten mahdollisuuksien, itsenäisen elämän, aktiivisen yhteisön sosiaaliseen ja kulttuuri-elämään osallistumisen sekä työllistymisen edellytys.

Useat jäsenvaltiot ovatkin jo tutustuneet tai osallistuvat Euroopan liikenneministerien konferenssin (ECMT) kautta tapahtuvaan kehitykseen. Sen edistämät periaatteet ja toimet voivat ohjata jäsenvaltioiden toimia, kun ne panevat toimeen tätä vammaispoliittista toimintaohjelmaa. Tuloksena syntyvistä esteettömistä liikennepalveluista hyötyvät myös muut liikkujat, kuten vanhukset ja pienten lasten vanhemmat.

Koko liikenneketjun esteettömyys on elintärkeää, jotta voidaan taata vammaisten henkilöiden mahdollisuus hyötyä joukkoliikenteestä.

2.7.2 *Tavoitteet*

- i. Lisätä vammaisten henkilöiden osallistumista yhteiskunnassa panemalla toimeen esteettömiä liikennejärjestelmiä koskevaa politiikkaa,
- ii. varmistaa, että esteettömiä liikennejärjestelmiä koskeva politiikka pannaan toimeen ottaen huomioon kaikkien niiden tarpeet, joilla on erilaisia vammoja ja toimintarajoitteita,
- iii. edistää nykyisten matkustajaliikennepalvelujen esteettömyyttä kaikille vammaisille henkilöille ja varmistaa kaikkien uusien liikennepalvelujen ja niihin liittyvän infrastruktuurin esteettömyys,
- iv. edistää kaikille sopivan suunnittelun periaatteen noudattamista liikennesektorilla.

2.7.3 *Jäsenvaltioiden erityistoimet*

- i. Otetaan huomioon kansainvälisten elinten laatimat ja hyväksymät suositukset, selvitykset ja ohjeet koskien etenkin normien, standardien, ohjeiden ja strategioiden laatimista sekä tarvittaessa lainsäädäntötyötä, jolla taataan liikennepalvelujen ja -infrastruktuurin, myös rakennetun ympäristön, esteettömyys,
- ii. valvotaan ja arvioidaan esteettömiä liikennejärjestelmiä edistävän politiikan toimenpanoa,
- iii. varmistetaan, että joukkoliikenteen operaattorit sisällyttävät vammaisuuteen liittyvien kysymysten käsittelyn pakolliseksi osaksi liikennepalveluhenkilökunnan vakiokoulutusta,
- iv. edistetään sekä julkisten että yksityisten liikennöitsijöiden käyttöön tarkoitettujen kansallisten, liikennepalvelujen esteettömyyttä koskevien ohjeistojen laatimista ja käyttöönottoa,
- v. luodaan käytäntöjä, joilla saadaan aikaan yhteistyötä ja konsultointia asiaan liittyvien sidosryhmien, varsinkin asianomaisten valtion virastojen, palveluntuottajien ja vammaisjärjestöjen kanssa, jotta saadaan politiikan laatimisessa ja suunnittelussa tarvittavaa, esteetöntä liikennepalvelutarjontaa koskevaa tietoa,

- vi. edistetään ja kannustetaan yksityisten liikennepalveluoperaattorien esteettömien palvelujen tarjontaa,
- vii. varmistetaan, että joukkoliikennepalveluja koskeva tiedotus on saavutettavissa mahdollisimman monessa eri muodossa ja monien eri viestintäjärjestelmien kautta, jotta myös vammaiset henkilöt pääsevät siitä osallisiksi,
- viii. kannustetaan suunnittelemaan innovatiivisia ohjelmia, jotka tukevat niiden vammaisten henkilöiden oman yksityisen kulkuneuvon käyttöä, joilla on vaikeuksia käyttää joukkoliikennettä,
- ix. varmistetaan, että avustajaeläimet (esimerkiksi opaskoirat) päästetään vammaisten mukana joukkoliikennevälineisiin,
- x. varmistetaan liikuntarajoitteisille varattujen pysäköintipaikkojen järjestäminen ja suojeleminen,
- xi. otetaan vammaisten henkilöiden erityisvaatimukset huomioon, kun laaditaan yleisiä matkustajien oikeuksia koskevia perustekstejä,
- xii. suojellaan lainsäädännön avulla vammaisia henkilöiden liikennejärjestelmän käyttöön liittyvältä syrjinnältä,
- xiii. varmistetaan, että liikenneturvallisuus- ja hätätilannekäytännöt eivät lisää vammaisten henkilöiden eriarvoisuutta.

2.8 Toimintalinja 8: Elämä yhteisön jäsenenä

2.8.1 Johdanto

Tämä toimintalinja keskittyy auttamaan vammaisia henkilöitä elämään mahdollisimman itsenäistä elämää ja täysivaltaistumaan tekemään asuinpaikkaansa ja asumismuotoaan koskevia päätöksiä. Tämä edellyttää strategista politiikkaa, joka tukee siirtymistä laitoshoidosta yhteisöpohjaisiin vaihtoehtoihin, esimerkiksi itsenäiseen asumiseen tai pienryhmäkoteihin. Tällaisen politiikan tulisi olla joustavaa ja kattaa myös ohjelmat, jotka mahdollistavat vammaisten henkilöiden asumisen oman perheensä kanssa, sekä ottaa paljon tukea tarvitsevien vammaisten henkilöiden erityistarpeet huomioon.

Vammaisen lapsen perheen arki eroaa huomattavasti vammattoman lapsen perheestä: esimerkiksi ohjaukseen ja hoivaan kuluu paljon aikaa, tarvitaan käyntejä terapiassa ja lääkärin vastaanotolla yms., lapsi kaipaa vapaa-ajallakin valvontaa ja apua arkiaskareissa jne. On tärkeää, että vammaisten lasten vanhemmat saavat sopivaa koulutusta, joka auttaa heitä hankkimaan ne taidot, joita he tarvitsevat voidakseen elää mahdollisimman normaalia elämää vammaisen lapsensa kanssa.

Täysin itsenäinen elämä ei ehkä ole kaikille mahdollinen ratkaisu tai valinta. Poikkeustapauksissa tulisi kannustaa hoivaa pienissä, laadukkaissa yksiköissä laitosasumisen vaihtoehtona. Vammaiset henkilöt ja vammaisjärjestöt tulisi ottaa mukaan itsenäisten asumisjärjestelyjen suunnitteluun.

Yhteisössä elävillä vammaisilla ihmisillä on erilaisia tarpeita, jotka vaativat eritasoista hoitoa, hoivaa, avustusta ja tukea. Avoimet kelpoisuusvaatimukset ja riippumattomat yksilöarviointikäytännöt, joissa otetaan huomioon vammaisten henkilöiden omat valinnat, itsemääräämisoikeus ja hyvinvointi, edistävät tasa-arvoa palvelunsaannissa.

Itsenäisen asumisen politiikka ei rajoitu ainoastaan asumisjärjestelyihin. Siihen liittyy olennaisesti myös mahdollisuus saada käyttöönsä laaja valikoima palveluja, kuten esimerkiksi liikenne- ja kuljetuspalveluja. Tämän politiikan onnistuminen vaatii myös valtavirtaistettua lähestymistapaa valtavirran palvelujen suunnitteluun, kehittämiseen ja tuottamiseen, jolla varmistetaan, että myös nämä vastaavat vammaisten henkilöiden tarpeita. Tarvitaan myös kaikkien virastojen tukea tehokkaan koordinoinnin varmistamiseksi.

2.8.2 *Tavoitteet*

- i. Mahdollistaa se, että vammaiset henkilöt voivat suunnitella elämäänsä ja elää mahdollisimman itsenäisinä omassa yhteisössään,
- ii. tarjota laaja valikoima laadukkaita yhteisötason tukipalveluja valinnanvapauden varmistamiseksi,
- iii. kiinnittää erityistä huomiota vammaisten lasten perheiden tilanteeseen sekä ajaa lähestymistapaa, johon sisältyy koulutusta sekä heidän vanhemmilleen että vammaisille vanhemmille ja joka tukee heidän osallistumistaan lastensa hoitoon ja kasvatukseen.

2.8.3 *Jäsenvaltioiden erityistoimet*

- i. Varmistetaan koordinoitu lähestymistapa laadukkaiden yhteisöpohjaisten tukipalvelujen tuottamiseen, jotta vammaiset henkilöt voivat asua omassa yhteisössään ja heidän elämänlaatunsa paranee,
- ii. laaditaan ja edistetään asuntopolitiikkaa, joka mahdollistaa vammaisten ihmisten asumisen itselleen sopivissa asunnoissa omassa paikallisyhteisössään,
- iii. tuetaan virallista ja epävirallista apua, joka mahdollistaa vammaisten ihmisten asumisen omassa kodissaan,
- iv. tunnustetaan hoitajien ja hoivaajien asema järjestämällä heille tukea ja hyödyllistä koulutusta,
- v. kartoitetaan huolellisesti perheiden sekä epävirallista hoito- ja hoivatyötä tekevien tarpeet – varsinkin niiden tarpeet, joilla on vammaisia lapsia tai jotka hoitavat paljon tukea tarvitsevia vammaisia henkilöitä – jotta heille voidaan järjestää tietoa, koulutusta ja apua, myös psykologista tukea, ja jotta vammaiset henkilöt sitten voivat jatkaa asumista oman perheensä kanssa. Tässä on kiinnitettävä erityistä huomiota työn ja yksityiselämän yhteensovittamiseen sekä sukupuolten tasa-arvoon,

- vi. varmistetaan yhteisöpohjainen palvelutarjonta ja vaihtoehtoiset asumismallit, jotka mahdollistavat siirtymisen laitoshoidosta elämään omassa yhteisössä,
- vii. varmistetaan, että yksilöt voivat tehdä tietoon perustuvia valintoja ja saavat tähän tarvittaessa pätevän edustajan tai avustajan,
- viii. edistetään järjestelyjä, joiden avulla vammaiset henkilöt voivat palkata valitseman henkilökohtaisen avustajan,
- ix. järjestetään sopivanlaista terapiaa tarjoavia täydentäviä palveluja ja muita toimintoja, esimerkiksi päiväkeskuksia, lyhytaikaisen asumisen yksikköjä tai itseilmaisuryhmiä, joista vammaiset henkilöt ja heidän perheensä saavat tukea ja hengähdysaikaa,
- x. järjestetään vammaisille henkilöille, varsinkin paljon tukea tarvitseville vammaisille, räätälöityä tukea sekä edunvalvontaa, joka auttaa heitä välttämään syrjäytymisen,
- xi. pannaan toimeen ministerikomitean työ- ja perhe-elämän yhteensovittamista koskevan suosituksen R (96) 5 tähän liittyvät kohdat.

2.9 Toimintalinja 9: Terveydenhuolto

2.9.1 Johdanto

Vammaisilla henkilöillä on sama oikeus saada parhaan mahdollisen terveyden takaavia laadukkaita terveyspalveluja ja asianmukaista hoitoa sekä teknologiaa kuin muillakin yhteiskunnan jäsenillä. Joidenkin vammaisten elämänlaadun parantaminen vaatii erityisiä ja innovatiivisia terveydenhuoltopalveluja. Vammaisia henkilöitä ja (tarvittaessa) heidän edustajiaan tulisi kuulla ja heidät tulisi ottaa täysin osallisiksi, kun tehdään päätöksiä heidän henkilökohtaisesta hoitosuunnitelmastaan. Tässä lähestymistavassa vammaiset henkilöt asetetaan suunnitteluprosessin ja palvelutuotannon suunnittelun keskiöön ja he täysivaltaistuvat tekemään omaa terveyttään koskevia, tietoon perustuvia päätöksiä.

Terveydenhuoltopalvelujen suunnittelussa ja tuotannossa tulisi ottaa huomioon väestön ikääntyminen sekä siihen liittyvät terveyskysymykset, varsinkin ikääntyvien vammaisten tilanne. Siksi on tarpeen priorisoida uuden terveyspolitiikan ja uusien terveysstrategioiden laatiminen.

Terveydenhuoltohenkilökunnan tulee kaikissa jäsenvaltioissa tunnustaa vammaisuuden sosiaalinen ja ihmisoikeuslähtöinen malli sen sijaan että keskittyttäisiin ainoastaan vammaisuuden lääketieteelliseen puoleen.

2.9.2 *Tavoitteet*

- i. Varmistaa, että kaikki vammaiset henkilöt sukupuolestaan, iästään, alkuperästään sekä vammansa luonteesta ja vaikeusasteesta riippumatta
  - saavat yhdenvertaisesti kaikkia terveystalvveluja
  - hyötyvät mahdollisuudesta käyttää tarvittaessa erityistalvveluja
  - pääsevät osallistumaan mahdollisimman täysimääräisesti omaa henkilökohtaista hoitosuunnitelmaansa koskevaan päätöksentekoon,
- ii. varmistaa, että vammaisten henkilöiden tarpeet sisällytetään terveystalvveluaineistoon ja kansanterveyskampanjoihin.

2.9.3 *Jäsenvaltioiden erityistoimet*

- i. Varmistetaan, ettei vammaisia henkilöitä syrjitä, kun on kyse terveystalvvelujen saannista ja omiin terveystietoihin tutustumisesta,
- ii. varmistetaan, että jokaista vammaista henkilöä tai hänen edustajaansa, hoitajaansa tai hoivaajaansa, jos hänen vammansa syy, luonne tai vaikeusaste niin vaatii, kuullaan mahdollisimman paljon, kun hänen hoitosuunnitelmaansa, lääketieteellisiä toimenpiteitä ja hoitoaan arvioidaan, suunnitellaan ja toteutetaan,
- iii. työskennellään saavutettavien julkisten ja yksityisten terveystalvvelutilojen, -laitteiden ja -välineiden järjestämiseksi ja varmistetaan, että terveystalvvelujen, myös esimerkiksi mielenterveystalvvelujen, psykologisten tukitalvvelujen sekä laitos- ja avohoidon talvvelujen, varuste- ja osaamistaso tyydyttää vammaisten tarpeet,
- iv. varmistetaan, että vammaiset naiset saavat yhdenvertaisesti terveystalvveluja, varsinkin raskauden aikaista, gynekologista ja perhesuunnitteluneuvontaa ja -hoitoa,
- v. varmistetaan, että vammaisten henkilöiden terveydenhuollossa otetaan huomioon sukupuolinäkökulma,
- vi. varmistetaan, että on ryhdytty kohtuullisiin toimiin, jotta vammaiset henkilöt voivat tutustua kaikkiin omia terveystarpeitaan tai -talvvelujaan koskeviin tärkeitä tietoihin ja että nämä tiedot esitetään helposti ymmärrettävässä muodossa,
- vii. varmistetaan, että vammaisuudesta kerrotaan kyseiselle henkilölle ja tämän perheelle heidän kunnioittavan kohtelunsa takaavissa olosuhteissa ja varmistetaan tiedon selkeyden ja ymmärrettävyyden ja sekä kyseiselle henkilölle että tämän perheelle annettavan tuen riippumatta siitä, tapahtuuko vammautuminen ennen syntymää vai sairauden tai onnettomuuden seurauksena,
- viii. järjestetään pääsy osallisiksi terveystalvvelutuksesta ja kansanterveyskampanjoista tarjoamalla vammaisille henkilöille muun muassa tietoa ja neuvontaa,

- ix. koulutetaan terveydenhuoltohenkilökuntaa siten, että heihin juurrutetaan tietoisuus vammaisuuteen liittyvistä asioista ja he saavat tarvittavan pätevyyden ja oppivat menetelmät, joilla vammaisten erityistarpeet voidaan tyydyttää,
- x. tunnustetaan varhaisen puuttumisen tarve ja otetaan siksi käyttöön tehokkaita toimia vammojen varhaisen toteamisen, diagnosoinnin ja hoidon järjestämiseksi sekä myös laaditaan tehokkaat varhaiseen toteamiseen ja puuttumiseen liittyvät toimenpideohjeet;
- xi. harkitaan tarvittaessa uudistetun Euroopan sosiaalisen peruskirjan (ETS163), varsinkin sen 11. artiklan, allekirjoittamista ja ratifioimista.

2.10 Toimintalinja 10: Kuntoutus

2.10.1 Johdanto

Ministerikomitean suosituksessa R (92) 6 yhtenäisestä vammaispolitiikasta tunnustetaan, että vammaisten kuntoutus saa aikaan taloudellista ja yhteiskunnallista integraatiota ja siksi sen järjestäminen on yhteisön velvollisuus. Kuntoutus on myös yksi ihmisarvon takeista ja lievittää vammaisille yhteiskunnallisista syistä aiheutuvia vaikeuksia. Sen tulisikin olla yksi jokaisen yhteiskunnan tärkeimmistä tavoitteista. Yhtenäisen vammaisia henkilöitä koskevan kuntoutuspolitiikan tulisi tätä suositusta kunnioittaen pyrkiä ehkäisemään toimintarajoitteiden pahenemista, lievittämään niiden vaikutuksia, parantamaan vammaisten henkilöiden itsemääräämisoikeutta ja varmistamaan heidän taloudellinen riippumattomuutensa ja täysi integroitumisensa yhteiskuntaan. Monipuolisiin kuntoutusohjelmiin tulisi sisältyä erilaisia toisiaan tukevia toimenpiteitä, palveluja ja välineitä, joiden avulla voidaan tehokkaasti lisätä vammaisten fyysistä ja psyykkistä riippumattomuutta.

2.10.2 Tavoitteet

- i. Luoda vammaisille henkilöille mahdollisuudet elää mahdollisimman itsenäistä elämää ja saavuttaa mahdollisimman hyvät fyysiset, psyykkiset, sosiaaliset ja ammatilliset kyvyt,
- ii. järjestää, vahvistaa ja laajentaa monipuolisia kuntoutuspalveluja,
- iii. mahdollistaa sekä valtavirran palvelujen että erityispalvelujen saanti, jotta vammaiset henkilöt pystyvät integroitumaan täysin omaan yhteisöönsä ja yhteiskuntaansa,
- iv. varmistaa erityisesti laadukas varhainen puuttuminen ja syntymästä lähtien noudatettava monitieteinen lähestymistapa, johon sisältyy myös vanhempien tukeminen ja ohjaus.

2.10.3 Jäsenvaltioiden erityistoimet

- i. Laaditaan, pannaan toimeen ja arvioidaan säännöllisesti kansallista kuntoutuspolitiikkaa ja varmistetaan sen jatkuva kehittäminen,
- ii. varmistetaan, että vammaiset henkilöt, heidän perheensä ja vammaisjärjestöt pääsevät osallistumaan kokonaisvaltaisten kuntoutusohjelmien suunnitteluun, toteuttamiseen ja arviointiin,
- iii. varmistetaan, että kuntoutusohjelmat ovat saavutettavissa ja osallistujien tarpeiden mukaan räätälöityjä; niihin tarvitaan osallistuvan vammaisen henkilön tai hänen edustajansa suostumus,
- iv. hyödynnetään mikäli mahdollista valtavirran palveluja, tiloja ja välineitä, mutta varmistetaan samalla, että erikoistuneet kuntoutuskeskukset ovat mahdollisimman hyvin varustettuja tarjoamaan omia palvelujaan ja että niiden henkilökunta on monialaista ja kuntoutukseen erikoistunutta,
- v. tehostetaan kuntoutuspalveluja ja -tukea kokonaisvaltaiseen lähestymistapaan perustuvan monitieteisen ja yksilöllisen arvioinnin avulla,
- vi. edistetään kaikkien kuntoutukseen liittyvien alojen, erityisesti terveys-, kasvatust-, sosiaali- ja työvoima-alan, keskinäistä yhteistyötä ja hallinnoidaan tarvittaessa kuntoutusta integroidusti, jotta taataan vammaisten henkilöiden yhtäläiset mahdollisuudet,
- vii. varmistetaan koulutusjärjestelmässä, että vammaiset lapset pääsevät osallisiksi pedagogisista kuntoutusohjelmista ja muista voimavaroista, jotta he voivat saavuttaa täyden potentiaalinsa,
- viii. otetaan työntekijät ja työnantajat järjestöineen mukaan ammatilliseen kuntoutukseen, jotta tuetaan työkyvyttömäksi joutuneiden mahdollisimman pikaista paluuta työelämään,
- ix. pyritään tarvittaessa järjestämään vammaisille henkilöille yksilöllisiä yhteisöpohjaisia kuntoutusohjelmia,
- x. edistetään apuvälineiden saatavuutta ja kohtuuhintaisuutta osana niitä tarvitsevien vammaisten henkilöiden kuntoutustoimia ja -ohjelmia.

2.11 Toimintalinja 11: Sosiaalinen suojele

2.11.1 Johdanto

Sosiaaliseen suojeleluun kuuluvat muun muassa sosiaaliturva, sosiaaliavustukset ja -tuki sekä sosiaalipalvelut. Kaikki nämä ovat niistä riippuvaisille ihmisille elintärkeitä tukitoimia, koska niillä parannetaan heidän elämänlaatuaan. On kuitenkin paljon tilanteita, joissa vammaiset ihmiset eivät pääse hyötymään riittävästi sosiaalisen suojeleluun järjestelmistä joko niiden puuttumisen takia tai koska heillä on vaikeuksia päästä niitä osalliseksi. Uudistetun Euroopan sosiaalisen peruskirjan (ETS 163) mukaisesti sosiaaliin oi-

keuksiin kuuluvat erityisesti oikeus sosiaaliturvaan (12 artikla), oikeus sosiaaliavustukseen ja lääkinnälliseen apuun (13 artikla) sekä oikeus sosiaalipalveluihin (14 artikla). Näiden oikeuksien toteutuminen auttaa vähentämään sosiaalisen syrjäytymisen vaaraa ja siten turvaamaan vielä yhden peruskirjan mukaisen oikeuden: vammaisten oikeuden itsenäisyyteen, yhteiskuntaan sopeutumiseen ja yhteiskunnalliseen elämään osallistumiseen (15 artikla).

2.11.2 Tavoitteet

- i. Järjestää vammaisille kansalaisille yhdenvertainen sosiaalinen suojele,
- ii. edistää politiikkaa, joka tukee siirtymistä mahdollisuuksien mukaan taloudellisista avustuksista riippuvuudesta työllistymiseen ja riippumattomuuteen.

2.11.3 Jäsenvaltioiden erityistoimet

- i. Varmistetaan sosiaalisen suojelun toimenpiteiden ja aktiivisen työllistämispolitiikan johdonmukainen tasapainottaminen, jolla estetään passiivinen tukiriippuvuus,
- ii. varmistetaan, että sosiaalipalvelujen myöntäminen ja niihin liittyvä tuki perustuvat henkilön tarpeiden perusteelliseen ja monitieteiseen arviointiin sekä tarpeen määräaikaisarviointeihin,
- iii. varmistetaan, että kaikki tukiin liittyvät arviointijärjestelmät ja menettelyt ovat vammaisten henkilöiden tai heidän edustajiensa saavutettavissa,
- iv. varmistetaan, että yleisissä sosiaalipalveluissa otetaan huomioon vammaisten henkilöiden ja heidän perheidensä erityistarpeet,
- v. varmistetaan hallinnonalojen sekä julkisten ja yksityisten sosiaalipalvelujen tarjoajien sisäisen ja keskinäisen koordinoinnin jatkuva kehittäminen, jotta vammaisten henkilöiden tarpeet tyydytetään laadukkaalla palvelutarjonnalla,
- vi. kuullaan sosiaalista suojeleu suunniteltaessa ja toimeenpantaessa talous- ja yhteiskuntaelämän eturyhmiä ja muita keskeisiä toimijoita, myös vammaisjärjestöjä,
- vii. varmistetaan tehokas tiedotus kaikista niistä sosiaaliturvaetuuksista, joihin vammaisilla henkilöillä voi olla oikeus, kiinnittäen erityistä huomiota syrjäytymisvaarassa oleviin vammaisiin henkilöihin,
- viii. varmistetaan, että sosiaalista osallisuutta edistävässä ja köyhyydenvastaisissa strategioissa otetaan huomioon vammaisten henkilöiden erityistarpeet,
- ix. harkitaan tarvittaessa uudistetun Euroopan sosiaalisen peruskirjan, Euroopan sosiaaliturvasäännösten (ETS 48), uudistetun Euroopan sosiaaliturvasäännösten (ETS 139) ja sosiaaliturvaa koskevan eurooppalaisen yleissopimuksen (ETS 78) allekirjoittamista ja ratifioimista,

- x. pannaan toimeen ministerikomitean jäsenvaltioille antaman sosiaalisten oikeuksien saavuttamista koskevan suosituksen (2003) 19 tähän liittyvät liittyvät kohdat.

2.12 Toimintalinja 12: Oikeusturva

2.12.1 Johdanto

Vammaisilla henkilöillä on kaikkialla oikeus oikeustoimikelpoisuuteen. Jäsenvaltioiden on varmistettava asianmukainen lainsuoja kaikkien oikeudelle saada tämän oikeustoimikelpoisuutensa käyttämiseen tarvittavaa apua.

Vammaiset henkilöt ovat monimuotoinen väestöryhmä, mutta heille kaikille on yhteistä enemmän tai vähemmän voimakas tarve saada erityissuojelua, jotta he voivat täysin nauttia oikeuksistaan ja osallistua yhteiskunnan toimintaan tasavertaisesti sen muiden jäsenten kanssa.

Tarve kiinnittää erityistä huomiota siihen, kuinka hyvin vammaiset henkilöt voivat käyttää oikeuksiaan tasavertaisesti muiden kanssa, on vahvistettu todeksi myös tähän aihepiiriin liittyvissä kansallisissa ja kansainvälisissä aloitteissa.

Hallitusten vammaisten henkilöiden yhtäläisten mahdollisuuksien luomiseen tähtäävän politiikan tulisi perustua syrjimättömyysperiaatteeseen.

Oikeusturva on demokraattisen yhteiskunnan perusoikeus, mutta vammaiset kohtaavat usein monia esteitä, esimerkiksi fyysisiä pääsyvaikeuksia. Siksi tarvitaan koko joukko erilaisia toimenpiteitä ja positiivisia erityistoimia, kuten oikeusammattilaisten tietoisuuden lisäämistä vammaisuuteen liittyvistä kysymyksistä.

2.12.2 Tavoitteet

- i. Varmistaa vammaisten kansalaisten tehokas oikeusturva tasavertaisina muiden kanssa,
- ii. suojella ja edistää sitä, että vammaiset henkilöt pääsevät nauttimaan täysimääräisesti ihmisoikeuksistaan ja perusvapauksistaan tasavertaisina muiden kanssa.

2.12.3 Jäsenvaltioiden erityistoimet

- i. Suojellaan syrjinnältä ryhtymällä tähän liittyviin lainsäädäntötoimiin, perustamalla tarvittavia elimiä ja ottamalla käyttöön raportointimenettelyjä sekä valitus- ja muutoksenhakekeinoja,
- ii. varmistetaan, että valtaviiran lainsäädännöstä poistetaan vammaisia henkilöitä syrjivät säännökset,

- iii. edistetään (sekä kansallisia että kansainvälisiä) ihmisoikeuksia ja vammaisuuden liittyviä kysymyksiä käsittelevää koulutusta lakeja toimeenpaneville viranomaisille, virkamiehille sekä oikeuslaitoksen henkilökunnalle sekä lääkintähenkilökunnalle,
- iv. kannustetaan kansalaisjärjestöjen edunvalvontaverkostoja puolustamaan vammaisten henkilöiden ihmisoikeuksia,
- v. varmistetaan vammaisten kansalaisten tasavertaiset mahdollisuudet hyödyntää oikeuslaitosta turvaamalla heidän oikeutensa saada itselleen sopivassa muodossa olevaa tietoa ja osallistua helposti saavutettavaan viestintään,
- vi. järjestetään asianmukaista apua niille, joilla on vaikeuksia käyttää oikeustoimikelpoisuuttaan ja varmistetaan, että apu on oikeassa suhteessa tuen tarpeeseen,
- vii. ryhdytään asianmukaisiin toimiin sen varmistamiseksi, että vammaisten henkilöiden vapautta ei riistetä muissa kuin lain määräämissä tilanteissa,
- viii. ryhdytään tehokkaisiin toimiin vammaisten henkilöiden tasavertaisen omistus- ja perintöoikeuden varmistamiseksi ja järjestetään heille oikeussuoja, jolla turvataan heidän mahdollisuutensa hoitaa omaisuuttaan tasavertaisesti muiden kanssa;
- ix. varmistetaan, ettei yksikään vammaisen henkilö joudu vasten tahtoaan lääketieteellisten kokeiden kohteeksi,
- x. pannaan toimeen tähän liittyvät säännökset, jotka sisältyvät ministerikomitean jäsenvaltioille antamaan suositukseen R (1999) 9 koskien oikeustoimikelvottomien aikuisten oikeusturvaa koskevia periaatteita.

2.13 Toimintalinja 13: Väkivallalta ja hyväksikäytöltä suojeleminen

2.13.1 Johdanto

Hyväksikäyttö tai väkivalta ei ole koskaan hyväksyttävää. Yhteiskunnan velvollisuus onkin varmistaa, että kaikkia ihmisiä – varsinkin kaikkein haavoittuvimpia – suojellaan tällaiselta kohtelulta.

On viitteitä siitä, että vammaisiin henkilöihin kohdistuu huomattavasti enemmän hyväksikäyttöä ja väkivaltaa kuin väestöön yleensä ja että vammaiset henkilöt, varsinkin vaikeavammaiset naiset ovat vielä vammaisia miehiäkin alttiimpia niille. Väkivallan ja hyväksikäytön uhreiksi joutuneiden vammaisten naisten osuus on paljon suurempi kuin vammattomien naisten vastaava osuus. Väkivaltaa ja hyväksikäyttöä voi esiintyä niin laitoksissa kuin muunkinlaisissa hoito- ja muissa tilanteissa – myös perhepiirissä. Niihin voi syyllistyä vieras tai tuttu ja niillä voi olla monia erilaisia ilmenemismuotoja, esimerkiksi sanallista häirintää, väkivaltaista kohtelua tai perustarpeiden tyydyttämisen eväämistä.

Vaikka hallitukset eivät pystykään takaamaan, ettei väkivaltaa ja hyväksikäyttöä esiinny, niiden on tehtävä kaikkensa järjestääkseen tarvittavan suojelun ja mahdollisimman tehokkaat turvatoimet. Ennaltaehkäisyä voidaan tukea monella tapaa. Erityisen tärkeää on valistustyö, jonka tavoitteena on opettaa kunnioittamaan ihmisten oikeutta suojeluun sekä tunnistamaan väkivallan ja hyväksikäytön muotoja ja vähentämään niiden uhriksi joutumisen riskiä. Väkivallan tai hyväksikäytön kohteiksi joutuneiden vammaisten henkilöiden tulisi saada tarvitsemaansa tukea. Heillä on oltava käytettävissään järjestelmä, johon he voivat turvallisesti ilmoittaa kohtelustaan ja jolta he voivat odottaa seurantatoimia, esimerkiksi yksilöllistä tukea. Tällaisiin järjestelmiin tarvitaan pätevää henkilökuntaa, jolla on väkivallan ja hyväksikäytön toteamiseen ja niihin vastaamiseen tarvittavaa osaamista.

Vaikka tätä aihepiiriä on viime vuosina jo tutkittu jonkin verran, on selvää, että tulevien strategioiden ja parhaiden käytäntöjen tueksi tarvitaan lisää tietämystä.

2.13.2 Tavoitteet

- i. Tehdä syrjinnänvastaista ja ihmisoikeuksia edistävää työtä, jotta vammaisia henkilöitä suojellaan kaikenlaiselta väkivallalta ja hyväksikäytöltä,
- ii. varmistaa kaikkien vammaisten henkilöiden mahdollisuus hyötyä väkivallan ja hyväksikäytön uhreille tarkoitetuista palveluista ja tukijärjestelmistä.

2.13.3 Jäsenvaltioiden erityistoimet

- i. Luodaan tehokkaan politiikan ja lainsäädännön toimeenpanon avulla tarvittavat turvatoimet, joilla vammaisia henkilöitä suojellaan väkivallalta ja hyväksikäytöltä,
- ii. edistetään vammaisille henkilöille tarkoitettua, väkivallan tai hyväksikäytön uhriksi joutumisen vaaraa vähentävää koulutuksen tarjontaa sekä vammaisten henkilöiden mahdollisuuksia osallistua siihen. Kurssien aiheita voivat olla esimerkiksi itsetunnon kohottaminen ja täysivaltaistuminen,
- iii. kehitetään vammaisille henkilöille sopivia prosesseja, toimenpiteitä ja sääntöjä, joilla parannetaan väkivallan ja hyväksikäytön havaitsemista ja varmistetaan, että niihin syyllistyneitä kohtaan ryhdytään tarvittaviin toimenpiteisiin, joihin kuuluu myös mahdollisuus valitus- ja muutoksenhakumenettelyihin sekä riittävään ammattiapuun, jos heillä on tunne-elämän ongelmia,
- iv. varmistetaan, että väkivallan – myös perheväkivallan – uhriksi joutuneet vammaiset henkilöt saavat käyttöönsä kaikki tarvittavat tukipalvelut, myös valitus- ja muutoksenhakukeinot,
- v. ehkäistään ja torjutaan väkivaltaa, asiatonta kohtelua ja hyväksikäyttöä kaikissa tilanteissa tukemalla perheitä, lisäämällä yleisön tietoisuutta ja valistusta sekä edistämällä asianosaisten keskustelua ja yhteistyötä,

- vi. tuetaan vammaisia henkilöitä, varsinkin naisia, ja heidän perheitään väkivaltaan ja hyväksikäyttöön liittyvissä tilanteissa tarjoamalla heille tietoa ja palveluja,
- vii. varmistetaan, että on toteutettu turvajärjestelmät, jotka suojelevat psykiatrisissa hoitolaitoksissa, sosiaalisissa hoitokodeissa ja -laitoksissa, orpokodeissa ja muissa laitoksissa asuvia vammaisia väkivallalta ja hyväksikäytöltä,
- viii. varmistetaan, että kaikki vammaisten erityislaitoksissa ja valtavirran tukipalveluissa työskentelevät saavat asiaan liittyvää koulutusta,
- ix. koulutetaan poliisi- ja oikeusviranomaisia, jotta he oppivat ottamaan vastaan vammaisten lausuntoja ja ottamaan väkivalta- ja hyväksikäyttötapaukset vakavasti,
- x. toimitetaan vammaisille henkilöille tietoa siitä, kuinka väkivallalta ja hyväksikäytöltä voi välttyä, kuinka ne voi tunnistaa ja kuinka niistä tulee tehdä ilmoitus,
- xi. ryhdytään tehokkaisiin, ankaria sanktioita sisältäviin ja läpinäkyviin lainsäädäntö-, hallinto-, oikeus- ja muihin toimiin ja sallitaan kansalaisyhteiskunnan suorittamat riippumattomat arvioinnit, jotta estetään kaikenlainen vammaisiin henkilöihin kohdistuva fyysinen ja psyykinen väkivalta, vahingoittaminen, hyväksikäyttö, riisto ja muu asiaton kohtelu sekä heihin kohdistuvat laiminlyönnit ja kaappaukset,
- xii. pannaan toimeen ministerikomitean jäsenvaltioille antaman suosituksen (2002) 5, joka koskee naisten suojelua väkivallalta, tähän liittyvät kohdat,
- xiii. pannaan toimeen tähän liittyvät säännökset, jotka sisältyvät ministerikomitean jäsenvaltioille antamaan suositukseen R (1999) 9 koskien oikeustoimikelvottomien aikuisten oikeusturvaa koskevia periaatteita,
- xiv. pannaan toimeen päätöslauselma AP (2005) 1, joka koskee vammaisten aikuisten ja lasten suojelua hyväksikäytöltä, sekä otetaan huomioon siihen liittyvä selvitys.²

---

² Safeguarding adults and children with disabilities against abuse, Council of Europe Publishing, Strasbourg, 2003, ISBN 92-871-4919-4.

2.14 Toimintalinja 14: Tutkimus ja kehittäminen

2.14.1 Johdanto

Monipuolinen tutkimustyö sekä tilastotiedon keruu ja analysointi tuottavat tietoa näyttöön perustuvan politiikan suunnitteluun. Luotettavan tiedon avulla voidaan havaita tulossa olevia kysymyksiä, suunnitella ratkaisuja ja saada aikaan tehokkaita tuloksia. Sen avulla voidaan myös löytää parhaita käytäntöjä ja tarkkailla yhteiskunnassa tapahtuvia muutoksia.

Vammaisia henkilöitä koskevan tiedon puute tunnustetaan politiikan kehittämisen esteeksi niin kansallisella kuin kansainväliselläkin tasolla. Meidän on kannustettava ja edistettävä monipuolista, monimuotoista ja erikoistunutta tutkimusta, joka koskee kaikkia vammaisuuteen liittyviä asioita, sekä koordinoitava tätä työtä kaikilla tasoilla, jotta edistämme tämän toimintasuunnitelman tavoitteiden tehokasta saavuttamista.

2.14.2 Tavoitteet

- i. Edistää yhä vahvemmin näyttöön perustuvaa politiikkaa sekä normien ja standardien laadintaa ottamalla tulevaisuuspainotteisen tutkimuksen tulokset paremmin huomioon politiikassa,
- ii. yhdenmukaistaa kansallisia ja kansainvälisiä tilastotiedon keruumenetelmiä, jotta saadaan koottua luotettavaa ja vertailukelpoista tutkimusaineistoa,
- iii. käyttää ja tukea monitieteisesti kaikkea saatavilla olevaa tutkimus- ja kehittämispotentiaalia, jotta edistetään vammaisten henkilöiden osallistumista ja parannetaan heidän elämänlaatuaan.

2.14.3 Jäsenvaltioiden erityistoimet

- i. Laaditaan tilasto- ja tietostrategioita vammaisuuden sosiaaliseen ja ihmisoikeusperusteiseen malliin perustuvan vammaispolitiikan, normiston ja standardien kehittämisen tueksi ja varmistetaan olemassa olevien kansallisten strategioiden ja tietokantojen toimivuus,
- ii. varmistetaan, että tarvekartoitusten perusteella hankittua tietoa hyödynnetään mahdollisimman tehokkaasti kansallisen, alue- ja paikallistason yleisen palvelusuunnittelun ja -tuotannon pohjana huolehtien samalla henkilökohtaisten tietojen luottamuksellisuudesta,
- iii. varmistetaan, että valtavirran tutkimukset tuottavat tarvittaessa tietoa myös vammaisten henkilöiden osallistumisesta kaikilla tämän toimintaohjelman asiaan liittyvillä osa-alueilla,
- iv. varmistetaan, että tutkimuksiin sisältyy mahdollisuuksien mukaan sukupuolinäkökulma, joka auttaa analysoimaan vammaisten naisten tilannetta,

- v. työskennellään tutkimustyön koordinoinnin parantamiseksi sopimalla yhteisistä luokituksista, jotka johtavat kansallisten ja kansainvälisten tietokantojen käyttöön arviointien ja analyysien pohjana,
- vi. edistetään tutkimusta, joka koskee toipumiseen ja yhteisöön uudelleen sopeutumiseen tähtäävää tehokasta kuntoutusta,
- vii. edistetään tutkimusta väestörakenteiden muutosten ja ikääntymisen vaikutuksista vammaisten henkilöiden elämänlaatuun,
- viii. otetaan vammaisten henkilöiden edustajia ja muita asianomaisia sidosryhmiä mukaan kehittämään tutkimusstrategioita ja tiedonkeruuta,
- ix. tuetaan soveltavaa tieteellistä tutkimusta, joka koskee sellaisen uuden tieto- ja viestintäteknologian ja sellaisten teknisten apuvälineiden, tuotteiden ja laitteiden suunnittelua, jotka auttavat vammaisia ihmisiä elämään itsenäistä elämää ja osallistumaan yhteiskunnan toimintaan,
- x. kannustetaan ottamaan kaikessa tuotetutkimuksessa huomioon kaikille sopivan suunnittelun periaatteet,
- xi. edistetään hyvien käytäntöjen ja tiedon vaihtoa sekä asiaan liittyvien elinten tiivistä yhteistyötä, jotta taataan politiikan laadinnassa tarvittavan monipuolisen tiedon saatavuus,
- xii. tilataan asiaan liittyviä tutkimuksia ja innovatiivisia kokeiluhankkeita, joilla tuetaan tämän toimintaohjelman kaikki asiaan liittyvät osa-alueet kattavaa politiikan kehittämistä.

2.15 Toimintalinja 15: Tietoisuuden lisääminen

2.15.1 Johdanto

Vammaiset henkilöt kohtaavat monia esteitä, jotka rajoittavat heidän osallistumistaan ja heidän tunnustamistaan yhteiskunnan täysiksi ja tasavertaisiksi jäseniksi. Useimmat vammaiset henkilöt katsovat yhteiskunnassa vallitsevat asenteet täyden integroitumisen suurimmiksi esteiksi. Vammaiset henkilöt kohtaavat yhä ennakkoluuloihin, pelkoihin, vähäisiin odotuksiin ja kykyjensä vähättelyyn perustuvia asenteita, joita on mahdoton hyväksyä. Näihin asenteisiin voidaan vaikuttaa tehokkailla tietoisuutta lisäävillä strategioilla, joiden toimeenpanoon osallistuu laaja joukko asianosaisia.

Monet jäsenvaltiot ovat viime vuosina parantaneet syrjinnänvastaisia lakejaan ja kannustaneet sosiaalipoliittisiin aloitteisiin. Nämä aloitteet auttavat vammaisia henkilöitä integroitumaan omiin paikallisyhteisöihinsä, mutta ne eivät yksin riitä.

Jäsenvaltioiden tulisi toimiansa edistämiseksi varmistaa, että niin mediassa kuin muillakin aloilla tehdään yhteistyötä, jolla voidaan auttaa saamaan aikaan asennemuutos.

Vammaisten ihmisten tulee näkyä ja kuulua mainoksissa, kuvaruuduissa, valkokankaila, radiossa ja painotuotteissa, jotta vammaisuutta ja vammaisia henkilöitä koskevat ajatukset ja toimintatavat muuttuvat. Siten voidaan saada aikaan todellinen muutos kaikkien yhteiskunnan jäsenten asenteissa.

Yhteiskunnassa on vallittava tietoisuus siitä, että kaikilla vammaisilla henkilöillä on samat ihmisoikeudet kuin muillakin ihmisillä ja että yhteiskunnassa on useita asioita ja ilmiöitä, joiden vuoksi vammaiset henkilöt eivät pääse kokonaan tai ollenkaan nauttimaan näistä oikeuksistaan. Näiden esteiden poistamisesta eivät hyödy ainoastaan vammaiset henkilöt vaan myös koko yhteiskunta ylipäätään. On myös tärkeää tuoda esiin se panos, jonka vammaiset ihmiset toimintarajoitteensa vaikeusasteesta riippumatta antavat yhteiskunnan aktiivisina ja täysivaltaisina jäseninä.

2.15.2 Tavoitteet

- i. Korjata laaja-alaisen toimien avulla niitä asenteita, jotka liittyvät vammaisiin henkilöihin yhteiskunnan aktiivisina ja täysivaltaisina jäseninä,
- ii. lisätä tietoisuutta vammaisuudesta sekä vammaisten henkilöiden oikeudesta yhtäläisiin mahdollisuuksiin ja syrjinnältä suojeluun,
- iii. torjua vammaisia henkilöitä koskevia kielteisiä asenteita, jotka voivat vahingoittaa vammaisten etua tai ihmisten kuvaa vammaisista.

2.15.3 Jäsenvaltioiden erityistoimet

- i. Sisällytetään vammaisuuteen liittyvää kuvastoa valtavirtaistamisperiaatteella kaikkeen julkishallinnon tiedotusaineistoon, jotta yhteiskunnassa saadaan aikaan asennemuutos,
- ii. kannustetaan kaikkia medioita ja mediaorganisaatioita lisäämään ja parantamaan vammaisten kansalaisten esittämistä yhdenvertaisina kansalaisina lähetyksissään ja julkaisuissaan esimerkiksi ottamalla käyttöön vammaisten henkilöiden ihmisarvoa koskevat eettiset ohjeet,
- iii. kannustetaan televisio- ja radioasemia käsittelemään vammaiskysymyksiä yleisessä ohjelmatarjonnassaan ja tarvittaessa myös erikoisohjelmissa,
- iv. järjestetään mahdollisuuksien mukaan kansallisia tietoisuuskampanjoita, jotka koskevat vammaisten henkilöiden oikeuksia, potentiaalia ja panosta,
- v. käytetään innovatiivisia ja muita käytännönläheisiä keinoja, joiden avulla lapsille, nuorille ja aikuisille kerrotaan vammaisten ihmisten kohtaamista kysymyksistä,
- vi. kannustetaan vammaisia henkilöitä ja vammaisjärjestöjä tekemään paikallista ja kansallista julkisuustyötä järjestämällä heille median kanssa toimimista koskevaa neuvontaa,

- vii. tuetaan ja edistetään kaikkien elämäntilanteiden hyviä käytäntöjä koskevien esimerkkien levittämistä, jotta tietoisuus koulutusjärjestelmässä, työelämässä ja yhteisöissä parane.

3 Monialaiset kysymykset

3.1 Johdanto

Euroopan vammaisväestöön kuuluu vammaisia henkilöitä, jotka kohtaavat erityisesteitä tai kaksinkertaista syrjintää.

He ovat muita suuremmassa syrjäytymisvaarassa ja osallistuvat yleensä vähemmän yhteiskunnan toimintaan. Siksi päättäjien on varmistettava, että osallisuuspolitiikassa ja –strategioissa otetaan huomioon vammaisten erityisryhmien tarpeet ja siten varmistetaan heidän osallistumisensa yhteiskunnan toimintaan.

Malagan julistuksessa nostetaan esiin kaksi tällaista ryhmää, jotka tulee ottaa huomioon tämän toimintaohjelman kaikissa osissa: vammaiset naiset ja paljon tukea tarvitsevat vammaiset henkilöt. Vammaisten naisten ja paljon tukea tarvitsevien vammaisten henkilöiden syrjintää käsitelleen työryhmän selvityksissä on analysoitu näihin ryhmiin liittyviä erityistekijöitä ja esitetty erityistoimia, jotka kattavat useita eri toimintalinjoja, esimerkiksi itsenäisen elämän, koulutuksen ja työllisyyden, jne.³

Muita monialaisia toimia tarvitsevia ryhmiä ovat esimerkiksi vammaiset lapset ja ikään-tyvät vammaiset, vähemmistöryhmiin kuuluvat vammaiset (esimerkiksi romanit, maahanmuuttajat, pakolaiset, siirtymään joutuneet henkilöt tai muihin etnisiin, kulttuuri- tai kielivähemmistöihin kuuluvat). Päättäjien tulee ottaa huomioon kaikkien näiden ryhmien kohtaamat esteet ja haasteet sekä varmistaa, että harjoitetaan sellaista politiikkaa, jolla kyetään poistamaan nämä esteet ja varmistamaan, että nämä ihmiset pystyvät saavuttamaan täyden potentiaalinsa muiden kansalaisten rinnalla.

3.2 Vammaiset naiset ja tytöt

Vammaiset naiset ja tytöt⁴ voivat kohdata ja usein kohtaavatkin moninkertaisia esteitä, jotka vaikeuttavat heidän osallistumistaan yhteiskunnassa kaksinkertaisen – sekä sukupuoleen että vammaisuuteen perustuvan – syrjinnän takia. Vaikka vammaisten kansalaisten tilanne on yleisesti ottaen parantunut huomattavasti, vammaiset naiset ja vam-

---

³ Discrimination against women with disabilities, Council of Europe Publishing, Strasbourg, 2003, ISBN 92-871-5316-7, Community living for people with disabilities in need of a high level of support, Council of Europe, Strasbourg, 2004.

⁴ Käsite “vammaiset naiset” kattaa tässä toimintaohjelmassa kaikissa yhteyksissä myös vammaiset tytöt.

maisiet miehet eivät aina pääse hyötymään tasavertaisesti näistä yhteiskunnallisista muutoksista.

Politiikan ja toimeenpanon suunnittelussa ja toteutuksessa tulisi varmistaa vammaisten miesten ja naisten yhdenvertaiset mahdollisuudet. Vammaisten naisten ja tyttöjen erityistilanne on otettava huomioon vammaispolitiikassa ja -ohjelmissa sekä sukupuolten tasa-arvon valtavirtaistamispolitiikassa ja -ohjelmissa kaikilla tasoilla, niin kansainvälisesti, kansallisesti, alueellisesti kuin paikallisestikin.

Tarvitaan toimia, joilla poistetaan esteet, joiden takia vammaiset naiset eivät pysty nauttimaan oikeuksistaan samalla tavoin kuin miehet ja muut naiset. Nämä toimet kattavat laajan joukon eri aihepiirejä, kuten ihmissuhteet, vanhemmuuden, perhe-elämän, seksuaalisuuden sekä väkivallalta ja hyväksikäytöltä suojelun. Niihin kuuluu myös toimia, joilla varmistetaan yhtäläiset mahdollisuudet osallistua poliittiseen ja julkiseen elämään, saada koulutusta, työllistyä ja osallistua yhteiskunnalliseen, sosiaaliseen ja kulttuurielämään. Tämän toimintaohjelman toimintalinjat kattavat monia näistä aihepiireistä, mutta on myös kiinnitettävä huomiota siihen, kuinka jäsenvaltiot voivat puuttua niihin tekijöihin, jotka vaikeuttavat vammaisten naisten ja tyttöjen osallistumista.

3.3 Paljon tukea tarvitsevat vammaiset henkilöt⁵

Yksi kaikkein haavoittuvimmista vammaisryhmistä koostuu niistä vammaisista henkilöistä, jotka vammansa vakavuudesta ja monitahoisuudesta johtuen tarvitsevat paljon tukea. Heidän elämänlaatunsa riippuu suuresti sellaisten asianmukaisten ja laadukkaiden palvelujen saatavuudesta, jotka tyydyttävät heidän ja heidän perheidensä tarpeet ja siten helpottavat heidän mahdollisimman laajaa osallistumistaan yhteiskunnan toimintaan sen sijaan että heille tarjottaisiin ainoastaan samanlaisia palveluja kuin vammaisille henkilöille ylipäätään.

Tähän ryhmään kuuluvat asuvat kaikkein todennäköisimmin laitosympäristössä, mutta joissakin tapauksissa myös oman perheensä kanssa. He saattavat kuitenkin kärsiä eristäytyneisyydestä, koska heillä ei ole lainkaan tai heillä on vain vähän kontakteja palveluntarjoajiin ja yhteiskunnan muihin jäseniin. Siksi tähän ryhmään kuuluvat tarvitsevat tehokkaita ja pysyviä laadukkaita palveluja, jotka vastaavat heidän erityistarpeisiinsa.

Palvelutarjontaa tulee vahvistaa, jotta voidaan vastata tarpeisiin samalla kuitenkin noudattaen yhteisöpohjaista palvelumallia ja turvaten valtavirran palvelujen tasavertaisen saannin. Jäsenvaltioiden tulee tunnustaa, että tämä vaatii kaikilta asiaan liittyviltä viranomaisilta, virastoilta ja palveluntuottajilta tehokasta suunnittelua ja koordinoitua niin kansallisella kuin paikallistasollakin.

---

⁵ Community living for people with disabilities in need of a high level of support, emt.

3.4 Vammaiset lapset ja nuoret

Yhdistyneiden kansakuntien lapsen oikeuksia koskeva yleissopimus perustuu neljälle keskeiselle periaatteelle: lapsella on oikeus syrjimättömyyteen, lapsen etu on otettava huomioon kaikissa päätöksissä, lapsella on oikeus elämään, henkiinjäämiseen ja kehittymiseen sekä oikeus esittää näkemyksensä. Myös vammaisilla tytöillä ja pojilla on oikeus nauttia näistä samoista oikeuksista. Jäsenvaltioiden onkin parannettava heidän tarpeitaan koskevaa tietämystä, jota voidaan hyödyntää eri politiikanaloja koskevan suunnittelun, päätöksenteon ja käytäntöjen tukena.

Vastuuviranomaisten on arvioitava huolellisesti vammaisten lasten ja heidän perheidensä tarpeet, jotta voidaan tarjota tukitoimenpiteitä, joiden avulla lapset voivat kasvaa omassa perhepiirissään ja yhteisössään sekä osallistua paikallisten lasten elämään ja toimintaan. Vammaisten lasten tulee päästä osallisiksi kasvatuksesta ja koulutuksesta, jotta he pääsevät nauttimaan rikkaammasta elämästä ja saavat käyttöönsä kaikki kykynsä.

Laadukkaalla palvelutarjonnalla ja perheiden tukirakenteilla voidaan taata rikas ja kehitysmuotoinen lapsuus sekä luoda pohja osallistuvalla ja itsenäisellä elämällä aikuisena. Siksi on tärkeää, että päättäjät ottavat vammaisten lasten ja heidän perheidensä tarpeet huomioon laatiessaan niin vammaispolitiikkaa kuin valtavirran lapsi- ja perhepolitiikkaakin.

Osallistumisessa ja aktiivisessa kansalaisuudessa on kyse oikeuksista, keinoista, tilaisuuksista ja mahdollisuuksista. Siinä on myös kyse tuesta päätöksentekoon osallistumiselle ja vaikuttamiselle sekä toiminnalle paremman yhteiskunnan puolesta. Vammaisten nuorten järjestöjä olisi kuultava nuorisopolitiikan ja -ohjelmien valmistelussa. Vammaisten nuorten äänen tulisi kuulua kaikissa heihin liittyvissä asioissa.

Vammaiset nuoret kohtaavat yhä hankalia esteitä kaikilla elämänoilla: koulutuksessa, työelämässä, liikunnassa ja urheilussa, kulttuuri- ja viihde-elämässä sekä yhteisöelämässä. Näihin ongelmiin voidaan puuttua ainoastaan kokonaisvaltaisen strategian avulla. Kaikkeen nuorisopolitiikkaan on sisällytettävä keinoja varmistaa heidän täysi osallistumisensa yhteiskunnassa ottaen heidän erityistarpeensa huomioon. Kuten Euroopan neuvoston alueiden komitean peruskirjassa nuorten osallistumisesta kunnalliseen ja alueelliseen elämään todetaan, nuorten aktiivinen osallistuminen paikallis- ja aluetason päätöksentekoon ja toimintaan on demokraattisempien, osallistavampien ja hyvinvoivien yhteiskuntien luomisen kannalta elintärkeää.

3.5 Ikääntyvät vammaiset henkilöt

Vammaisten henkilöiden – erityisesti vammansa luonteen takia voimakkaampaa tukea tarvitsevien vammaisten henkilöiden – ikääntyminen asettaa uusia haasteita yhteiskunnille kautta Euroopan. Näihin kuuluu esimerkiksi vammaisten henkilöiden ja heidän perheidensä tarvitsema tuki, varsinkin kun hoivatyöstä ovat päävastuussa ikääntyneet vanhemmat. Tarvitaan innovatiivisia lähestymistapoja, joilla näihin haasteisiin voidaan vastata eri alojen politiikassa ja palvelutarjonnassa. Euroopan neuvoston selvityksissä on tuotu esiin tähän ryhmään liittyviä keskeisiä kysymyksiä ja tehty ehdotuksia tilanteen parantamiseksi. Tarvitaan koordinoituja toimia, joilla vastataan ikääntyvien vammaisten

erityistarpeisiin niin, että tavoitteena on auttaa heitä elämään mahdollisimman paljon ja pitkään omassa yhteisössään. Tämä vaatii yksilöllisiä tarvearviointeja, tulevaisuuteen suuntaavaa suunnittelua ja asianmukaista palvelutarjontaa. Vammaisasiat tulisi myös ottaa huomioon vanhuspolitiikan suunnittelussa.

Ministerikomitea katsoo, että nämä ikääntyvien vammaisten henkilöiden jokapäiväiseen elämään ja toimintaan osallistumiseen vaikuttavat kysymykset ja tekijät tulisi ottaa huomioon, kun suunnitellaan tämän toimintaohjelman toimintalinjoihin liittyviä toimenpiteitä.⁶

3.6 Vähemmistöryhmiin kuuluvat vammaiset henkilöt ja vammaiset maahanmuuttajat

Vähemmistöryhmiin kuuluvat vammaiset henkilöt sekä vammaiset maahanmuuttajat ja pakolaiset saattavat kohdata monenlaisia ongelmia, jotka johtuvat syrjinnästä tai siitä, ettei heillä ole tarpeeksi tietoa julkisista palveluista.

Vaikka esimerkiksi romaneihin on Euroopassa kiinnitetty paremmin huomiota, tarvitaan yhä toimia, jotta heidän asemansa täysivaltaisina ja tasa-arvoisina yhteiskunnan jäseninä tunnustetaan. Vammaisia henkilöitä pidetään romaniyhteisöissä yhä näkymättöminä ja siksi vammaiset romanit ovat erityisen haavoittuva ryhmä.

Koulutus, työelämä, sosiaali- ja terveyspalvelut sekä kulttuurielämä ovat erityisen tärkeitä alueita, jotka kaipaavat kaikkia näitä ryhmiä koskevia toimenpiteitä

Jäsenvaltioiden tulisi varmistaa, että tällaisten vähemmistöryhmien kieli- ja kulttuuri-tausta ja erityistarpeet otetaan huomioon järjestettäessä tukea vammaisille henkilöille.

4 Toimeenpano ja seuranta

4.1 Johdanto

Jäsenvaltioiden hallituksilla on päävastuu kansallisen vammaispolitiikan ja erityisesti kunkin toimintalinjan yhteydessä niille osoitettujen erityistoimien toimeenpanosta.

Tämä toimintaohjelma tunnustaa, että syrjinnänvastaisessa politiikassa, hallintokoneistoissa, voimavaroissa, väestörakenteissa jne. on maakohtaisia eroja. Siksi jäsenvaltiot voivat päättää omista kansallisista prioriteeteistaan ja panna suunnitelmaa toimeen asteittain ja hyödyntäen itselleen parhaiten soveltuvia keinoja.

Tarkoituksena on, että jäsenvaltiot ottavat tähän toimintaohjelmaan sisältyviä erityistoimia toimeenpannessaan täysimääräisesti huomioon

---

⁶ Framework for the qualitative and quantitative analysis of data on the ageing of people with disabilities, Council of Europe Publishing, Strasbourg, 1998, ISBN 92-871-3327-1.

- toimintaohjelman peruseriaatteet – erityisesti yksilön oikeuden syrjinnältä suo-
jeluun, yhtäläisiin mahdollisuuksiin ja kansalaisoikeuksiensa kunnioittamiseen,
- monialaiset kysymykset, kuten vammaisten naisten ja tyttöjen, vammaisten las-
ten ja nuorten, paljon tukea tarvitsevien vammaisten henkilöiden, ikääntyvien
vammaisten, vammaisten maahanmuuttajien ja vähemmistöryhmiin kuuluvien
vammaisten henkilöiden erityistarpeet, sekä laadukkaiden palvelujen ja koulu-
tuksen ensiarvoisen tärkeän merkityksen vammaisille henkilöille tarkoitettussa
palvelutuotannossa,
- vammaisia henkilöitä edustavien järjestöjen osallistumista toimeenpanon, val-
vonnan ja arvioinnin kaikkiin vaiheisiin Euroopan, kansallisella, alue- ja paikal-
listasolla pidetään keskeisen tärkeänä asiana.

4.1.1 Kaikille sopiva suunnittelu

Yhdenvertainen pääsy kaikkialle on ehdottoman tärkeää täysin osallistavan yhteiskun-
nan kehitykselle. Rakennusten, ympäristön, tuotteiden, viestinnän ja sähköisten järjes-
telmien suunnittelu on erityisen tärkeää, jotta voidaan helpottaa vammaisten henkilöiden
osallistumista ja itsenäisyyttä kaikilla elämänaloilla.

Kaikille sopiva suunnittelu on tehokas tapa parantaa rakennetun ympäristön, palvelujen
ja tuotteiden esteettömyyttä, saavutettavuutta ja laatua. Siinä korostetaan tarvetta var-
mistaa, että ympäristö, rakennukset ja arkiset tuotteet suunnitellaan jo alun pitäen oikein
sen sijaan että niitä mukautettaisiin myöhemmin. Vaikka vanhoja ja historiallisia raken-
nuksia ei kenties aina voidakaan muuttaa täysin esteettömiksi, silti on olemassa aivan
liikaa esteitä, jotka hankaloittavat vammaisten henkilöiden osallistumista kaikilla yh-
teiskunnan aloilla ja rajoittavat heidän mahdollisuuksiaan käyttää yhteiskunnan tiloja ja
palveluja. Kaikille sopivan suunnittelun periaatteen edistäminen, sen laaja soveltaminen
ja käyttäjien osallistuminen suunnittelutyön kaikkiin vaiheisiin on ensiarvoisen tärkeää
rakennetun ympäristön sekä liikenne- ja viestintäjärjestelmien esteettömyyden ja saavu-
tettavuuden ja tuotteiden käytettävyyden parantamiseksi.

4.1.2 Palvelujen laatu ja henkilökunnan koulutus

Laatu ja koulutus ovat tämän toimintaohjelman toimintalinjoja tukevia peruseriaatteita.
Monissa Euroopan maissa tehdään jo järjestelmällistä työtä palvelujen laadun paranta-
miseksi ja henkilökunnan kouluttamiseksi. On erityisen tärkeää, että kaikki poliittiset
linjaukset, palvelut ja toimenpiteet perustuvat korkeisiin laatuvaatimuksiin ja niitä tuot-
taa pätevä, koulutettu henkilökunta. Vammaisten henkilöiden tulisi olla palvelutarjon-
nassa keskeisessä asemassa. Asiakastyytyväisyyden tulisi olla toteuttamiskelpoisen laa-
tupolitiikan tärkein vaikutin. On erittäin tärkeää, että vammaiset ihmiset – eli palvelujen
käyttäjät – pääsevät osallistumaan aktiivisesti palveluja koskevaan laadunvarmistus- ja
valvontatyöhön.

Myös koulutus on laadukkaan palvelutuotannon keskeinen osatekijä. Siihen ei kuulu
ainoastaan palvelujen – niin vammaispalvelujen kuin valtavirrankin palvelujen – tuo-

tannossa työskentelevien asianmukainen koulutus vaan myös vammaisten elämään vaikuttavan politiikan laadintaan osallistuvien koulutus. Tähän koulutukseen tulisi sisältyä valistusta vammaisten henkilöiden ihmisoikeuksista.

4.1.3 *Valtavirtaistaminen eli sektorivastuu*

Valtavirtaistamisella eli sektorivastuulla on tärkeä rooli politiikan laadinnassa ja palvelutuotannossa. Se edistää osallistavamman yhteiskunnan aikaansaamista ja on tämän toimintaohjelman kantava periaate. Valtavirtaistamiseen liittyy vammaisten henkilöiden palveluiden sisällyttäminen muiden kansalaisten palvelutarjontaan. Tavoitteena on siirtä aina kuin mahdollista eriyttämistä tukevasta politiikasta valtavirtaan integroitumiseen. Valtavirtaistaminen ei kuitenkaan sulje pois vammaisia koskevaa erityispolitiikkaa silloin kun se on vammaisten henkilöiden edun mukaista (ns. kaksitahoinen lähestymistapa).

Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, ettei vammaispolitiikka enää nähdä ainoastaan tietyn ministeriön tai viraston vastuualueena. Kaikkien ministeriöiden kuuluu varmistaa, että niiden toimissa otetaan huomioon vammaisten oikeudet. Hallinnonalojen sisäistä ja keskinäistä koordinoitua sekä kaikkiin vammaiskysymyksiin keskittyvän yksikön (focal point) perustamista tulisi edistää valtavirtaistamisen tehostamiseksi ja kehittämiseksi.

4.2 Toimeenpano

Jäsenvaltioiden hallituksilla on päävastuu vammaispolitiikan kansallisen tason toimeenpanosta ja erityisesti niille kunkin toimintalinjan yhteydessä osoitettujen erityistoimien toteuttamisesta.

Jäsenvaltioiden tulisi ensiksi arvioida nykyisiä vammaispoliittisia toimintaohjelmiaan ja niiden taustalla olevia peruseriaatteita Euroopan neuvoston vammaispoliittisen toimintaohjelman pohjalta kartoittaakseen ne alueet, joilla ei vielä ole edistytty tarpeeksi ja joilla on ryhdyttävä erityistoimiin.

Jäsenvaltioiden tulisi tämän arvioinnin perusteella laatia strategioita, joilla varmistetaan, että niiden omia koordinoituja vammaispoliittisia ohjelmia, strategioita ja toimia edistetään jatkuvasti Euroopan neuvoston vammaispoliittisen toimintaohjelman ja kansallisten varojen mukaisesti.

Tarvittaviin toimiin liittyvät priorisoinnit ja aikataulutukset ovat kunkin jäsenvaltion omalla vastuulla.

On tärkeää, että jäsenvaltioiden suorittamaa ohjelman toimeenpanoa tuetaan koordinoitavalla, johon osallistuvat kaikki asianosaiset sidosryhmät, tarvittaessa myös vammaisjärjestöt.

Jäsenvaltioiden tulisi tarvittaessa harkita toimeenpanon osana myös vammaisuuden määritelmän laatimista.

Jäsenvaltiot käännättävät tämän toimintaohjelman virallisille kielilleen ja julkaisevat käännökset myös vaihtoehtoisissa muodoissa. Jäsenvaltiot edistävät toimintaohjelmaa osallistaen kaikki asianomaiset sidosryhmät, jotta sille taataan pitkän aikavälin tuki.

Euroopan neuvosto avustaa jäsenvaltioita näiden pyynnöstä tämän toimintaohjelman toimeenpanossa. Jäsenvaltioiden tulisi harkita yhteistyötä Euroopan neuvoston kehityspankin (CEB) kanssa ja esittää kannattavia hankkeita, joiden tavoitteena on toimintaohjelman kansallisen tason toimeenpano.

4.3 Seuranta

Jäsenvaltioiden hallituksilla on päävastuu Euroopan neuvoston toimintaohjelman kansallisen tason seurannasta. Ne päättävät tarvittavista tarkastus- ja seurantajärjestelyistä. Jäsenvaltioiden tulisi tässä tarkoituksessa kuulla asianomaisia sidosryhmiä, varsinkin vammaisjärjestöjä.

Tämän toimintaohjelman seurannan tulisi Euroopan tasolla keskittyä vahvistamaan vammaiskysymyksiin liittyvää yhteistyötä sekä mahdollistaa tehokas ja järjestelmällinen tiedon, kokemusten ja parhaiden käytäntöjen vaihto.

Tämän toimintaohjelman tehokas seuranta edellyttää, että jäsenvaltiot toimittavat Euroopan neuvostolle säännöllisesti asiaan liittyvää tietoa. Tässä yhteydessä erityisen kiinnostavia ja tärkeitä ovat hallituksen eduskunnalle antamat selonteot sekä kansalaisjärjestöjen laatimat selvitykset ja tutkimukset.

Toimintaohjelman seurantaan nimetty foorumi hoitaa tätä prosessia ja siihen liittyviä käytäntöjä, aikataulutuksia ja mahdollisia väliarviointeja.

Seurantafoorumi voi ehdottaa jäsenvaltioille tiettyjen prioriteettikysymysten syvällisempää analysointia. Se huolehtii siitä, että ministerikomitea saa säännöllisesti tietoa tämän toimintaohjelman toimeenpanon edistymisestä.

Kansainväliset vammaisjärjestöt osallistuvat tähän prosessiin annettujen menettelytapasääntöjen mukaisesti. Muilta asianosaisilta sidosryhmiä voidaan myös pyytää osallistumaan tähän prosessiin seurantafoorumin ohjesäännössä määriteltävällä tavalla.

Malagan ministerikokouksen vammaispoliittinen julistus “Kohti täyttä osallistumista kansalaisina”

(Hyväksytty Euroopan neuvoston toisessa vammaiskysymyksiä käsitelleessä ministerikokouksessa Espanjan Malagassa 7.–8. toukokuuta 2003)

Me vammaisten henkilöiden integraatiopolitiikasta vastuussa olevat ministerit olemme kokoontuneet Espanjan hallituksen kutsusta Malagassa 7.–8. toukokuuta 2003 Euroopan neuvoston toiseen vammaiskysymyksiä käsittelevään ministerikokoukseen ja

1. olemme tietoisia

2. Euroopan neuvoston perussäännössä asetetusta päämäärästä “luoda läheisempi yhteys sen jäsenvaltioiden välille sellaisten ihanteiden ja periaatteiden turvaamiseksi ja toteuttamiseksi, jotka ovat niiden yhteistä perintöä, sekä niiden taloudellisen ja yhteiskunnallisen kehityksen edistämiseksi”,
3. Pariisissa 7. – 8. marraskuuta 1991 pidetyn ensimmäisen vammaiskysymyksiä käsitelleen ministerikokouksen “Vammaisten henkilöiden itsenäinen elämä” tuloksista, joiden pohjalta ministerikomitea hyväksyi suosituksen R (92) 6 yhteisestä vammaispolitiikasta,
4. siitä, että vammaisten kansalaisten ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojeleminen ja edistäminen sekä heidän täysimääräiset mahdollisuutensa nauttia näistä oikeuksista ja vapauksista ovat vammaisten aktiivisen yhteiskunnan toimintaan osallistumisen kannalta elintärkeitä, sekä siitä, että vammaisten kansalaisten yhtäläisen osallistumisen periaate on kaikkien Euroopan neuvoston jäsenvaltioiden yhteinen perusarvo,
5. eurooppalaisen vammaisliikkeen Euroopan neuvoston toiselle vammaiskysymyksiä käsitelleelle ministerikokoukselle antamasta julkilausumasta “Sanoista tekoihin”, joka hyväksyttiin Madridissa Euroopan vammaisjärjestöfoorumissa 8. huhtikuuta 2003,
6. Euroopan neuvoston jäsenvaltioiden välisistä suurista eroista, kun on kyse niiden poliittisesta, taloudellisesta ja yhteiskunnallisesta tilanteesta sekä siitä, että useilla mailla, erityisesti siirtymätalouksilla, ei saata olla kaikkia moderniin vammaispolitiikkaan tarvittavia valmiuksia, joten ne tarvitsevat muita enemmän neuvontaa ja apua,
7. siitä, että vammaispolitiikka kohtaa tiettyjä poliittisia, taloudellisia, yhteiskunnallisia, väestörakenteellisia, kulttuurisia ja teknisiä haasteita, koska Euroopassa on viime vuosikymmeninä tapahtunut erilaisia muutoksia, jotka vaikuttavat vä-

estön elämänlaatuun ja asettavat monia eri haasteita, mutta samalla myös tarjoavat uusia mahdollisuuksia kehittää yhtenäistä vammaispolitiikkaa,

8. kahdesta vammaisten kansalaisten kannalta erityisen tärkeästä kysymyksestä: yhtäältä Euroopan väestön ikääntymisestä, mikä on otettava huomioon kaikissa tulevaisuuden sosiaaliseen yhteenkuuluvuuteen liittyvissä strategioissa, joiden tulee perustua tukipalveluriippuvuuden ehkäisyyn elämän eri vaiheissa sekä vanhusten elämänlaadun säilyttämiseen, sekä toisaalta siitä, että terveyteen liittyvät tieteelliset edistysaskeleet ja elinolosuhteiden koheneminen auttavat fyysisesti ja psyykkisesti vammaisia henkilöitä elämään pidempään ja täysivaltaisempaa elämää, mistä syntyy uusia tarpeita, jotka liittyvät palvelutarjontaan, taloudelliseen tukeen ja vammaisten ihmisoikeuksien suojeluun,
9. siitä, että Euroopan unioni on julistanut vuoden 2003 Euroopan vammaisten henkilöiden vuodeksi ja että sen päätavoitteena on lisätä tietoisuutta vammaisten oikeudesta yhtäläisiin mahdollisuuksiin ja edistää vammaisten henkilöiden mahdollisuuksia nauttia näistä oikeuksista täysimääräisesti ja yhdenvertaisina,
10. YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksia ja ihmisarvoa edistävän ja suojelevan kansainvälisen yleissopimuksen vaihtoehtoja harkitsemaan asetetun ad hoc –komitean työn tuloksista,
11. Euroopan neuvoston vammaiskomitean työn tuloksista, jotka tehostavat sosiaali- ja kansanterveysalan osittaisopimukseen liittyvää hallitustenvälistä yhteistyötä,
12. tämän julistuksen liitteessä mainituista Euroopan neuvoston ja muiden kansainvälisten organisaatioiden, laitosten ja tapahtumien saavutuksista,

2. vahvistamme

13. sitoutumisemme kaikkien maidenme lainkäyttövaltaan kuuluvien ihmisten ihmisoikeuksien ja perusvapauksien turvaamiseen Euroopan ihmisoikeussopimuksen mukaisesti ja sen, että kaikki ihmiset syntyvät vapaina ja tasa-arvoisina arvostaan ja oikeuksiltaan ja voivat osallistua rakentavasti yhteiskunnan ja sen hyvinvoinnin kehittämiseen sekä sen, että kaikki ihmiset ovat tasa-arvoisia lain edessä ja oikeudet erotuksetta tasa-arvoiseen lainsuojaan,
14. sen, että eurooppalaisten ja muiden kansainvälisten ihmisoikeusasiakirjojen tehokkaaseen ja täysimääräiseen toimeenpanoon ei saa liittyä mihinkään syyhyn, kuten vammaisuuteen, liittyvää syrjintää tai erottelua,
15. Pariisissa vuonna 1991 pidetyssä ensimmäisessä vammaiskysymyksiä käsitelleessä ministerikokouksessa ilmaistun tahtomme edistää yhtenäistä ja integroitua vammaispolitiikkaa sekä sen, että suositus R (92) 6 yhtenäisestä vammaispolitiikasta on innoittanut valtioita lainsäädäntötoimiin ja politiikkaan, joilla on edistetty täyttä osallistumista, ja se on keskeinen viiteasiakirja, jonka pohjalta tulevia toimia tulisi suunnitella,

16. sen, että vammaisten henkilöiden kansalaisuuden ja täyden osallistumisen vahvistaminen edellyttää mahdollisesti erityistukea vaativaa yksilön täysivaltaistumista, jotta hän voi hallita omaa elämäänsä,

3. katsomme,

17. että tulevan vuosikymmenen päätavoittemme on parantaa vammaisten kansalaisten ja heidän perheidensä elämänlaatua painottaen heidän integroitumistaan ja täyttä osallistumistaan yhteiskunnan toimintaan, koska osallistavasta ja esteettömästä yhteiskunnasta hyötyy koko väestö,
18. että vammaisten henkilöiden elämänlaadun parantamiseen tähtäävien toimien tulisi perustua heidän tilanteensa, potentiaalinsa ja tarpeidensa tarkkaan arviointiin sekä palveluinnovaatioiden kehittämiseen niin, että vammaisten toiveet, oikeudet ja olosuhteet otetaan huomioon,
19. että tämän tavoitteen saavuttamiseen tarvittava strategia tulisi ilmaista tulevassa toimintaohjelmassa, joka tähtää kaikenikäisten vammaisten kaikkinaisen syrjinnän poistamiseen kiinnittäen erityistä huomiota vammaisiin naisiin ja paljon tukea tarvitseviin vammaisiin henkilöihin, jotta he voivat nauttia ihmisoikeuksistaan, perusvapauksistaan ja täydestä kansalaisuudesta,
20. että on tarpeen omaksua integroitu lähestymistapa kansallisen ja kansainvälisen vammaispolitiikan ja -lainsäädännön laadintaan ja ottaa vammaisten ihmisten tarpeet asianmukaisesti huomioon kaikilla heitä koskevilla politiikan aloilla, varsinkin asumisessa, koulutuksessa, ammatinvalinnanohjauksessa ja ammatillisessa koulutuksessa, työmarkkinoilla, rakennetussa ympäristössä, joukkoliikenteessä, tiedotuksessa, terveydenhuollossa ja sosiaalisessa suojelussa,
21. että keskeinen tavoite on kehittää talouteen, sosiaalialaan, koulutukseen, työmarkkinoihin, ympäristöön ja terveyteen liittyviä toimia, jotka ylläpitävät kaikkien vammaisten henkilöiden valmiuksia parhaalla mahdollisella tasolla kautta elämän ja ehkäisevät toimintarajoitteiden syntymistä,
22. että kasvatus ja koulutus ovat sosiaalisen ja yhteiskunnallisen integraation perusvälineitä ja vammaisille lapsille on pyrittävä luomaan mahdollisuus käydä valtavirran kouluja, jos tämä on lapsen edun mukaista, sekä helpottamaan siirtymistä koulusta ja ylempien asteiden opinnoista työelämään ja kehittämään elinikäistä oppimista,
23. että yhdenvertaisuus työllistymisessä on yhteiskunnallisen osallistumisen keskeinen osatekijä; siksi olisi saavutettava edistystä kohti vammaisten henkilöiden täyttä integroitumista työmarkkinoille, mieluiten avoimille työmarkkinoille, siirtäen painopistettä kykyjen arviointiin ja aktivointipolitiikkaan, ja että koko yhteiskunta hyötyy siitä, kun vammaisten henkilöiden työllistymisen edistäminen johtaa työvoiman monimuotoistumiseen;

24. on elintärkeää ymmärtää teknologian sosiaalinen luonne ja hyödyntää tarkoin uuden teknologian luomat mahdollisuudet, jotta vammaisten henkilöiden itsemääräämisoikeus ja vuorovaikutuskyky paranee kaikilla elämänaloilla,
25. että terveyteen liittyvät tieteelliset edistysaskeleet ja elinolosuhteiden koheneminen auttavat fyysisesti ja psyykkisesti vammaisia ihmisiä elämään pidempään, mistä syntyy uusia hoivapalvelutarjontaan liittyviä tarpeita ja haasteita, joihin tulisi vastata innovatiivisesti,
26. että on tarpeen varmistaa, etteivät eliniän pidentymisen tuomat edut johda yhä useampien henkilöiden riippuvuuteen tukipalveluista, edistämällä jo varhaisella iällä omaksuttavia terveitä elämäntapoja ja elinolosuhteita, jotka mahdollistavat hyvän fyysisen ja psyykkisen terveyden myöhemmässä elämässä,
27. että edistystä kaivataan myös esteiden poistamisessa ja kaikille sopivan suunnittelun periaatteen omaksumisessa, jotta estetään uusien esteiden syntyminen,
28. että on olemassa pieni mutta kasvava joukko paljon tukea tarvitsevia vammaisia henkilöitä, joten tunnustamme tarpeen vahvistaa heidän ja heidän perheidensä tukirakenteita poikkeamatta kuitenkaan yhteisöpohjaisesta palvelumallista,
29. että vammaisten naisten asema Euroopassa ansaitsee enemmän huomiota ja täsmällisempiä toimia, joilla taataan heidän itsenäisyytensä, itsemääräämisoikeutensa, osallistumisensa ja integroitumisensa, ja että kaikkien toimien tulisi tukea sukupuolinäkökulman valtavirtaistamista vammaispolitiikan kehittämiseen,

4. sitoudumme

30. tekemään syrjinnänvastaista ja ihmisoikeuksia edistävää työtä tavoitteenamme vammaisten henkilöiden yhtäläiset mahdollisuudet kaikilla politiikan aloilla,
31. olemaan syrjimättä ketään toimintarajoitteen syyn tai kyseisen vammaisen henkilön identiteetin perusteella;
32. parantamaan vammaisten henkilöiden mahdollisuuksia itsenäiseen elämään yhteisössä ottamalla asteittain käyttöön osallistavaa teknologiaa ja kaikille sopivaa suunnittelua muun muassa rakentamisessa, julkisissa tiloissa, viestintäjärjestelmissä ja asumisessa,
33. työskentelemään tehostaaksemme hallinnonalojen sisäistä ja keskinäistä koordinaatiota, sitoutuen erityisen voimakkaasti valtavirran palvelutarjonnan, terveydenhuollon ja oikeusjärjestelmän oikeudenmukaisuuteen sekä paikallisten, alueellisten ja kansallisten vastualueiden vastuullisuuden parantamiseen,
34. edistämään laadukasta palvelutarjontaa, joka vastaa vammaisten henkilöiden tarpeita, perustuu julkisiin saantikriteereihin sekä perusteellisiin ja oikeudenmukaisiin arviointeihin, joissa vammaisilla henkilöillä on valinnanmahdollisuuksia ja itsemääräämisoikeus, jotka tukevat heidän hyvinvointiaan, joissa he ovat edustettuina ja joissa toteutuvat asianmukaiset suojoimenpiteet, sääntely ja va-

litusten riippumaton käsittely, sekä vakiinnuttamaan ja lujittamaan jo olemassa olevia toimenpiteitä,

35. ajamaan vammaisten henkilöiden osallisuutta kaikilla elämänoilla kasvatuksen, valistuksen ja koulutuksen avulla sekä sitoutumalla kohtelevaan vammaisia henkilöitä omaa elämäänsä hallitsevina kansalaisina,
36. edistämään vammaisten työntekijöiden integroitumista työmarkkinoille siirtämällä painopisteen kykyjen, varsinkin ammatillisten kykyjen, arviointiin ja parantamalla vammaisten pääsyä ammatinvalinnanohjaukseen ja ammattikoulutukseen sekä heidän työllistymistään,
37. ottamaan vammaisten lasten ja heidän perheidensä sekä ikääntyneiden vammaisten tarpeet täysimääräisesti huomioon kuitenkin heikentämättä työikäisiä vammaisia henkilöitä kohtaan jo tehtyjä sitoumuksia riippumatta siitä, ovatko he mukana työelämässä vai eivät ja muistaen, ettei työnteko saa olla ainoa kansalaisuuden mittari, osallistumiskanava tai ihmisarvon saavuttamisen väline,
38. jatkamaan perustutkimuksen ja soveltavan tutkimustyön tukemista varsinkin uuden tieto- ja viestintätekniikan alalla, jotta kehitetään parannettuja apuvälineitä, jotka mahdollistavat vuorovaikutteisen osallistumisen kaikilla elämänoilla,
39. panemaan toimeen toimenpiteet, jotka ovat tarpeen naisten ja miesten mahdollisuuksien tehokkaan tasavertaistamisen ja vammaisten henkilöiden aktiivisen osallistumisen aikaansaamiseksi, kiinnittäen erityistä huomiota naisiin ja tyttöihin, kun kyse on koulutuksesta, työmarkkinoista, sosiaalipolitiikasta, osallistumisesta ja päätöksenteosta, seksuaalisuudesta, sosiaalisesta edustuksesta, äitiydestä, koti- ja perhe-elämästä ja väkivallan ehkäisystä,
40. analysoimaan tarkemmin sellaisia toimenpiteitä ja säännöksiä, jotka helpottaisivat tehokkaasti paljon tukea tarvitsevien vammaisten ihmisten elämää yhteisössä, sekä keräämään tilastotietoa, jota tarvitaan vammaispolitiikan laadinnassa ja arvioinnissa,
41. tutkituttamaan vastuuviranomaisilla huolellisesti vammaisten lasten perheiden tarpeet tarkoituksena järjestää tukitoimet, joiden avulla lapset voivat kasvaa perheensä parissa, olla mukana paikallisten lasten elämässä ja saada kasvatusta ja koulutusta,
42. tutkituttamaan huolellisesti epävirallista hoivatyötä tekevien, varsinkin vammaisten lasten perheiden ja paljon tukea tarvitsevia vammaisia henkilöitä hoitavien perheiden tarpeet tarkoituksena järjestää tiedotusta, koulutusta ja apua, myös psykologista tukea, jotta vammaiset perheenjäsenet voivat elää perheensä parissa,
43. työskentelemään ohjelmien ja voimavarojen kehittämiseksi, jotta vammaisten ihmisten tarpeet tyydytetään heidän ikääntyessään,
44. edistämään nuoresta iästä lähtien väestön terveitä elämäntapoja ja elinolosuhteita, jotta ihmiset voivat ikääntyä aktiivisina sekä fyysisesti ja psyykkisesti mahdollisimman terveinä,

45. työskentelemään myönteisen vammaiskuvan luomiseksi yhteistyössä eri sidosryhmien, esimerkiksi median kanssa,
46. ottamaan vammaiset ihmiset mukaan heitä henkilökohtaisesti koskevaan päätöksentekoon ja vammaisjärjestöt mukaan politiikan laatimiseen kiinnittäen erityistä huomiota monivammaisiin ja vaikeavammaisiin henkilöihin sekä niihin, jotka eivät kykene edustamaan itseään,
47. edistämään talous- ja yhteiskuntaelämän eturyhmien sekä kaikkien muiden julkisten ja yksityisten sidosryhmien ja päättäjien osallistumista ja yhteistyötä,

5. suosittelemme,

48. että Euroopan neuvoston ministerikomitea jatkaa sellaisen politiikan edistämistä, jonka tavoitteena on varmistaa vammaisten henkilöiden täysi kansalaisuus ja aktiivinen osallistuminen ja johon kaikki jäsenvaltiot osallistuvat täysimääräisesti, sekä Euroopan neuvoston roolin vahvistamista kansainvälisen vammaispolitiikan yhteistyöfoorumina kehittämällä Euroopan neuvoston vammaiskomiteaa ja muita tähän liittyviä Euroopan neuvoston komiteoita edelleen valtavirtaistamaan vammaispolitiikkaa omilla vastuualueillaan,
49. että Euroopan neuvosto laatii tässä ministerikokouksessa esiin tulleet seikat huomioon ottaen vammaispoliittisen toimintaohjelman, joka toimii tulevan vuosikymmenen eurooppalaisen politiikan uusina kehyksinä, perustuu ihmisoikeuksiin ja eri toimijoiden keskinäisen kumppanuuteen, sisältää strategisia tavoitteita ja prioriteetteja, joiden kautta saavutetaan vammaisten henkilöiden täysi kansalaisuus ja aktiivinen osallistuminen yhteisön elämään toteuttamiskelpoisten, kohtuuhintaisten ja kestävien linjausten ja toimenpiteiden avulla,
50. että Euroopan neuvosto osallistuu aktiivisesti Yhdistyneiden kansakuntien vammaisten henkilöiden oikeuksia ja ihmisarvoa edistävän ja suojelevan kansainvälisen yleissopimuksen vaihtoehtoja harkitsemaan asetetun ad hoc –komitean tuleviin istuntoihin liittyviin neuvotteluihin hyödyntäen neuvoston laajaa kokemusta ihmisoikeuskysymyksistä,

6. kehotamme

51. kaikkia Euroopan neuvoston jäsenvaltioita ja tarkkailijajäseniä sekä eurooppalaisten kansalaisjärjestöjen edustajia osallistumaan neuvoston toimintaan ja työhön koskien vammaisten henkilöiden täyttä osallistumista edistävää yhtenäistä politiikkaa, jonka laatimiseen ne myös osallistuvat täysimääräisesti,

7. haluamme

52. jakaa tässä eurooppalaisten ministerien julistuksessa esitetyt ja yhteisiksi eurooppalaisiksi asioiksi kokemamme katsantokannat, arvot ja periaatteet, jotka koskevat vammaisten henkilöiden ihmisoikeuksia ja perusvapauksia sekä heidän täyttä kansalaisuuttaan ja aktiivista osallistumistaan yhteisön elämään, kaikkien, myös Euroopan ulkopuolella asuvien kanssa.

* * *

Lopuksi kiitämme Espanjan viranomaisia erinomaisista kokousjärjestelyistä ja vieraanvaraisuudesta.

VIIITTEET

- Yleissopimus ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojaamiseksi (ETS 5)
- Euroopan sosiaalinen peruskirja (ETS 35) ja uudistettu Euroopan sosiaalinen peruskirja (ETS 163)
- Euroopan sosiaaliturvasäännöstö (European Code of Social Security, ETS 48), Euroopan sosiaaliturvasäännöstön pöytäkirja (Protocol to the European Code of Social Security, ETS 48A), uudistettu Euroopan sosiaaliturvasäännöstö (European Code of Social Security [revised], ETS 139)
- Biolääketiedesopimus (Convention for the Protection of Human Rights and Dignity of the Human Being with regard to the Application of Biology and Medicine: Convention on Human Rights and Biomedicine, ETS 164)
- Euroopan rakennustaiteellista perintöä koskeva yleissopimus (European Convention on Architectural Heritage ETS 121)
- Maisemaa koskeva eurooppalainen yleissopimus (ETS 176);
- Euroopan neuvoston sosiaalisen koheesion komitean 12.5.2000 hyväksymä ”Sosiaalisen koheesion strategia”
- E erityisryhmien liikunnan eurooppalainen peruskirja 1987. Euroopan neuvoston käännösjulkaisu. Opetusministeriö, Helsinki 1987.
- Ministerikomitean yhtenäistä vammaispolitiikkaa koskeva suositus (Recommendation No. R (92) 6 of the Committee of Ministers on a coherent policy for people with disabilities)
- Päätöslauselma, joka koskee vammaisten työkyvyn arviointia (Resolution ResAP(95)3 on a charter on the vocational assessment of people with disabilities)
- Ministerikomitean perhe- ja työelämän yhteensovittamista koskeva suositus jäsenvaltioille (Recommendation No. R (96) 5 of the Committee of Ministers to member states on reconciling work and family life)
- Ministerikomitean suositus jäsenvaltioille koskien pääsyä korkea-asteen koulutukseen (Recommendation No. R (98) 3 of the Committee of Ministers to member states on access to higher education)
- Ministerikomitean suositus jäsenvaltioille koskien riippuvuutta (Recommendation No. R (98) 9 of the Committee of Ministers to member states on dependence)
- Ministerikomitean suositus jäsenvaltioille koskien oikeustoimikelvottomien aikuisten oikeusturvaa (Recommendation No. R (99) 4 of the Committee of Ministers to member states on the legal protection of incapable adults)

- Ministerikomitean suositus jäsenvaltioille koskien terveystalvvelujen mukauttamista palvelutarveta vastaaviksi sekä syrjäytyneiden terveystalvveluja (Recommendation Rec(2001)12 of the Committee of Ministers to member states on the adaptation of health care services to the demand for health care and health care services of people in marginal situations)
- Ministerikomitean suositus jäsenvaltioille koskien kansalaisten osallisuutta julkiseen elämään paikallisella tasolla, (2001)19
- Ministerikomitean suositus jäsenvaltioille koskien naisten suojelua väkivallalta (Recommendation Rec(2002)5 of the Committee of Ministers to member states on the protection of women against violence)
- Ministerikomitean suositus jäsenvaltioille koskien naisten ja miesten tasapainoista osallistumista poliittiseen ja julkiseen päätöksentekoon (Recommendation Rec(2003)3 of the Committee of Ministers to member states on balanced participation of women and men in political and public decision-making)
- Ministerikomitean suositus jäsenvaltioille koskien sosiaalisten oikeuksien toteutumisen parantamista (Recommendation Rec(2003)19 of the Committee of Ministers to member states on improving access to social rights)
- Ministerikomitean suositus jäsenvaltioille koskien mielenterveyden häiriöistä kärsivien ihmisoikeuksen ja ihmisarvon suojelua (Recommendation Rec(2004)10 of the Committee of Ministers to member states concerning the protection of the human rights and dignity of persons with mental disorder)
- Ministerikomitean suositus jäsenvaltioille koskien sähköisen äänestyksen laillisia, toiminnallisia ja teknisiä normeja, (2004) 11
- Ministerikomitean suositus jäsenvaltioille koskien sähköistä hallintoa (Recommendation Rec(2004)15 of the Committee of Ministers to member states on electronic governance [“e-governance”])
- Ministerikomitean suositus jäsenvaltioille koskien laitoksissa asuvien lasten oikeuksia (Recommendation Rec(2005)5 of the Committee of Ministers to member states on the rights of children living in residential institutions)
- Ministerikomitean päätöslauselma, joka koskee kaikille sopivan suunnittelun periaatteen sisällyttämistä kaikkien rakennetun ympäristön parissa työskentelevien ammattiryhmien opetussuunnitelmiin (Resolution ResAP(2001)1 of the Committee of Ministers of the Council of Europe on the introduction of the principles of Universal Design into the curricula of all occupations working on the built environment [“The Tomar Resolution”])
- Ministerikomitean päätöslauselma, joka koskee vammaisten täyden kansalaisuuden edistämistä osallistavan uuden teknologian avulla (Resolution ResAP(2001)3 of the Committee of Ministers of the Council of Europe “Towards full citizenship for people with disabilities through inclusive new technologies”)

Ministerikomitean päätöslauselma, joka koskee vammaisten aikuisten ja lasten suojelua hyväksikäytöltä (Resolution ResAP(2005)1 of the Committee of Ministers of the Council of Europe on safeguarding adults and children with disabilities against abuse)

Euroopan neuvoston parlamentaarisen yleiskokouksen suositus koskien vammaisten kuntoutuspolitiikkaa (Recommendation 1185 (1992) of the Parliamentary Assembly of the Council of Europe on rehabilitation policies for the disabled)

Euroopan neuvoston parlamentaarisen yleiskokouksen suositus koskien parantumattomasti sairaiden ja kuolevien ihmisoikeuksien ja ihmisarvon suojelua (Recommendation 1418 (1999) of the Parliamentary Assembly of the Council of Europe on the protection of the human rights and dignity of the terminally ill and the dying)

Euroopan neuvoston parlamentaarisen yleiskokouksen suositus koskien yhteisiä toimia selkäydinvaurion hoitamiseksi ja parantamiseksi (Recommendation 1560 (2002) of the Parliamentary Assembly of the Council of Europe “Towards concerted efforts for treating and curing spinal cord injury”)

Euroopan neuvoston parlamentaarisen yleiskokouksen suositus “Kohti vammaisten täyttä yhteiskunnallista osallisuutta” (Recommendation 1592 (2003) of the Parliamentary Assembly of the Council of Europe “Towards full social inclusion of persons with disabilities”)

Euroopan neuvoston parlamentaarisen yleiskokouksen suositus koskien viittomakielien suojelua Euroopan neuvoston jäsenvaltioissa (Recommendation 1598 (2003) of the Parliamentary Assembly of the Council of Europe on protection of sign languages in the member states of the Council of Europe)

Euroopan neuvoston parlamentaarisen yleiskokouksen suositus koskien hylättyjen lasten aseman parantamista laitoksissa (Recommendation 1601 (2003) of the Parliamentary Assembly of the Council of Europe on improving the lot of abandoned children in institutions)

Euroopan neuvoston parlamentaarisen yleiskokouksen suositus koskien lasten oikeuksia laitoksissa (Recommendation 1698 (2005) of the Parliamentary Assembly of the Council of Europe on the rights of children in institutions)

Euroopan neuvoston paikallis- ja aluehallinnon kongressin suositus koskien paikallisviranomaisten roolia vammaisten kuntoutuksessa ja integraatiossa (Resolution 216 (1990) of the Standing Conference of Local and Regional Authorities of Europe (currently the Congress of Local and Regional Authorities of the Council of Europe (Congress)) on the rehabilitation and integration of the disabled: role of local authorities)

Kongressin suositus ja päätöslauselma koskien haavoittuvien ryhmien työllisyyttä (Congress Recommendation 129 (2003) and Resolution 153 (2003) on employment and vulnerable groups)

Tarkistettu eurooppalainen peruskirja nuorten osallistumisesta alueelliseen ja paikalliseen toimintaan

Euroopan neuvoston toisessa huippukokouksessa Strasburgissa lokakuussa 1997 hyväksytty loppujulistus, jonka mukaan sosiaalinen yhteenkuuluvuus on yksi laajemman Euroopan keskeisimmistä tarpeista ja siihen tulisi pyrkiä ihmisoikeuksien ja ihmisarvon edistämisen olennaisena osatekijänä

Euroopan neuvoston sosiaalisia oikeuksia käsitelleen konferenssin (14.–15.11.2002) loppujulistus (Maltaan julistus) (Final Declaration [Malta Declaration] adopted at the Council of Europe Conference on Access to Social Rights, 14-15 November 2002)

Euroopan neuvoston ihmisoikeusvaltuutetun panos

Yhdistyneiden kansakuntien lapsen oikeuksien sopimus (1989)

Yhdistyneiden kansakuntien taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä oikeuksia koskeva yleissopimus (1966)

Yhdistyneiden kansakuntien kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskeva kansainvälinen yleissopimus (1966)

Yhdistyneiden kansakuntien ihmisoikeuksien yleismaailmallinen julistus (1948)

Yhdistyneiden kansakuntien vammaisten henkilöiden mahdollisuuksien yhdenvertaistamista koskevat yleisohjeet (1993)

UNESCO:n Salamancan julistus erityisopetuksen periaatteista, toimintatavoista ja käytännöstä sekä puiteohjelma erityisopetusta varten (1994)

Yhdistyneiden kansakuntien toisessa ikääntymistä koskevassa maailmankonferenssissa (Madrid 8.–12.4.2002) hyväksytty ikääntymistä koskeva kansainvälinen toimintaohjelma

Yhdistyneiden kansakuntien Euroopan talouskomission ministerikokouksen (Berliini 11.–13.9.2002) hyväksymä ikääntymistä koskeva alueellinen toimeenpanostrategia

Maailman terveysjärjestön (WHO) Vaurioiden, toiminnanvajavuuksien ja haittojen kansainvälinen luokitus (International Classification of Impairments, Disabilities and Handicaps; ICDH, 1980)

Maailman terveysjärjestön (WHO) Toimintakyvyn, toimintarajoitteiden ja terveyden kansainvälinen luokitus (ICF) (2001)

Kansainvälisen työjärjestön (ILO) yleissopimus (nro 159), joka koskee ammatillista kuntoutusta ja työllistämistä (vajaakuntoiset henkilöt), 1983, ja siihen liittyvä ILO:n suositus (nro 168), joka koskee ammatillista kuntoutusta ja työllistämistä (vajaakuntoiset henkilöt), 1983

31.5.1990 annettu neuvoston ja neuvostossa kokoontuneiden opetusministerien päätöslauselma vammaisten lasten ja nuorten integroimisesta yleiseen koulutusjärjestelmään

Komission antama tiedonanto “Vammaisten yhtäläiset mahdollisuudet – Euroopan yhteisön uusi vammaisstrategia”

20.12.1996 tehty Euroopan unionin neuvoston ja neuvostossa kokoontuneiden jäsenvaltioiden hallitusten edustajien päätöslauselma vammaisten yhtäläisistä mahdollisuuksista

4.6.1998 annettu neuvoston suositus vammaisten pysäköintiluvasta (98/376/EY)

17.6.1999 annettu neuvoston päätöslauselma vammaisten yhtäläisistä työllisyysmahdollisuuksista (1999/C 186/02)

Komission tiedonanto neuvostolle, Euroopan parlamentille, talous- ja sosiaalikomitealle ja alueiden komitealle: Esteetön Eurooppa vammaisille (KOM(2000) 284 lopullinen);

27.11.2000 annettu neuvoston direktiivi (2000/78/EY) yhdenvertaista kohtelua työssä ja ammatissa koskevista yleisistä puitteista

27.11.2000 tehty neuvoston päätös (2000/750/EY) syrjinnän torjumista koskevan yhteisön toimintaohjelman perustamisesta (vuosiksi 2001–2006)

3.12.2001 tehty neuvoston päätös (2001/903/EY) Euroopan vammaisten teemavuodesta 2003

6.2.2003 annettu neuvoston päätöslauselma “eAccessibility” – vammaisten tietoyhteiskuntaan osallistumisen helpottamisesta (2003/C 39/03)

5.5.2003 annettu neuvoston päätöslauselma vammaisten oppilaiden ja opiskelijoiden yhtäläisistä mahdollisuuksista koulutukseen (2003/C 134/04)

6.5.2003 annettu neuvoston päätöslauselma vammaisten mahdollisuuksista päästä kulttuurilaitoksiin ja -tiloihin ja nauttia kulttuuritoiminnasta (2003/C 134/05)

15.7.2003 annettu neuvoston päätöslauselma vammaisten työllisyyden ja sosiaalisen osallisuuden edistämisestä (2003/C 175/01)

Komission tiedonanto neuvostolle, Euroopan parlamentille, Euroopan talous- ja sosiaalikomitealle sekä alueiden komitealle: Esteetön tietoyhteiskunta (eAccessibility) (KOM(2005) 425 lopullinen)

Komission tiedonanto neuvostolle, Euroopan parlamentille, Euroopan talous- ja sosiaalikomitealle sekä alueiden komitealle Euroopan vammaisten teemavuoden 2003 täytäntöönpanosta, tuloksista ja yleisestä arvioinnista (KOM(2005) 486 lopullinen)

Komission tiedonanto neuvostolle, Euroopan parlamentille, Euroopan talous- ja sosiaalikomitealle sekä alueiden komitealle – Vammaisten tilanne laajentuneessa Euroopan unionissa: eurooppalainen toimintasuunnitelma 2006–2007 (KOM(2005) 604 lopullinen)

Komission tiedonanto neuvostolle, Euroopan parlamentille, Euroopan talous- ja sosiaalikomitealle sekä alueiden komitealle – Yhtäläiset mahdollisuudet vammaisille: eurooppalainen toimintasuunnitelma (KOM(2003) 650 lopullinen)

Eurooppalaisen vammaiskongressin Madridissa maaliskuussa 2002 hyväksymä Madridin julistus “Syrjimättömyys ynnä positiiviset erityistoimet = sosiaalinen integraatio”

Barcelonan julistus: Kaupunki ja vammaiset (Barcelona Declaration: the City and the Disabled, 1995)

Euroopan tason työmarkkinaosapuolten toukokuussa 1999 Kölnissä antama vammaisten työllisyyttä koskeva yhteinen julkilausuma (Declaration of the European Social Partners on the employment of people with disabilities)

Euroopan tason työmarkkinaosapuolten 20.1.2003 antama Euroopan vammaisten teemavuoteen liittyvä julkilausuma vammaisten yhtäläisistä mahdollisuuksista ja työnsaannista (Declaration of the Social Partners for the European Year of People with Disabilities: Promoting equal opportunities and access to employment for people with disabilities)

Eurooppalaisen vammaisliikkeen Euroopan neuvoston toiselle vammaiskysymyksiä käsitteelle ministerikokoukselle antama julkilausuma “Sanoista tekoihin”, joka hyväksyttiin Madridissa Euroopan vammaisjärjestöfoorumissa 8.4.2003

- 2006: 1 Sosiaaliturvan suunta 2005-2006.
ISBN 952-00-1935-9 (nid.)
ISBN 952-00-1936-7 (PDF)
- 2 Huumausainetestaus työelämässä.
ISBN 952-00-1981-2 (nid.)
ISBN 952-00-1982-0 (PDF)
- 3 Narkotikatestning i arbetslivet.
ISBN 952-00-1983-9 (inh.)
ISBN 952-00-1984-7 (PDF)
- 4 Sosiaali- ja terveystietomus 2006.
ISBN 952-00-1996-0 (nid.)
ISBN 952-00-1997-9 (PDF)
- 5 Romanit toimijoina yhteiskunnassa. Romaniasiain neuvottelukunta 50 vuotta –juhlaulkaisu.
Toim. Sarita Friman-Korpela, Anne-Mari Mäki.
ISBN 952-00-1998-7 (nid.)
ISBN 952-00-1999-5 (PDF)
- 6 Sosiaalihuollon täydennyskoulutussuositus. Opas kunnille ja kuntayhtymille.
Toim. Anu Kallio, Pirjo Sarvimäki.
ISBN 952-00-2004-7 (nid.)
ISBN 952-00-2005-5 (PDF)
- 7 Rekommendation om kompletterande utbildning inom socialvården. Handbok för kommuner och samkommuner. Red. av Anu Kallio, Pirjo Sarvimäki.
ISBN 952-00-2006-3 (inh.)
ISBN 952-00-2007-1 (PDF)
- 8 National Occupational Safety and Health Profile of Finland.
ISBN 952-00-2010-1 (paperback)
ISBN 952-00-2011-X (PDF)
- 9 Valtioneuvoston selonteko vammaispolitiikasta 2006.
ISBN 952-00-2018-7 (nid.)
ISBN 952-00-2019-5 (PDF)
- 10 Statsrådets redogörelse om handikappolitiken 2006.
ISBN 952-00-2022-5 (inh.)
ISBN 952-00-2023-3 (PDF)
- 11 Government Report on Disability Policy 2006.
ISBN 952-00-2024-1 (paperback)
ISBN 952-00-2025-X (PDF)
- 12 Opiskeluterveydenhuollon opas.
ISBN 952-00-2026-8 (nid.)
ISBN 952-00-2027-6 (PDF)
- 13 Handbok för studenthälsovården.
ISBN 952-00-2028-4 (inh.)
ISBN 952-00-2029-2 (PDF)

- 2006: 14 Sosiaali- ja terveystieteiden strategiat 2015. Kohti sosiaalisesti kestäväää ja taloudellisesti elinvoimaista yhteiskuntaa.
ISBN 952-00-2057-8 (nid.)
ISBN 952-00-2058-6 (PDF)
- 15 Strategier för social- och hälsovårdspolitiken år 2015. Mot ett socialt hållbart och ekonomiskt livskraftigt samhälle.
ISBN 952-00-2059-4 (inh.)
ISBN 952-00-2060-8 (PDF)
- 16 Strategies for Social Protection 2015. Towards a socially and economically sustainable society.
ISBN 952-00-2061-6 (paperback)
ISBN 952-00-2062-4 (PDF)
- 17 Trends in Social Protection in Finland 2005-2006.
ISBN 952-00-2087-X (paperback)
ISBN 952-00-2088-8 (PDF)
- 18 Euroopan neuvoston vammaispoliittinen toimintaohjelma.
ISBN 952-00-1969-3 (nid.)
ISBN 952-00-1970-7 (PDF)